magazin istoric

ANUL XIX NR. 6 (219) IUNIE 1985

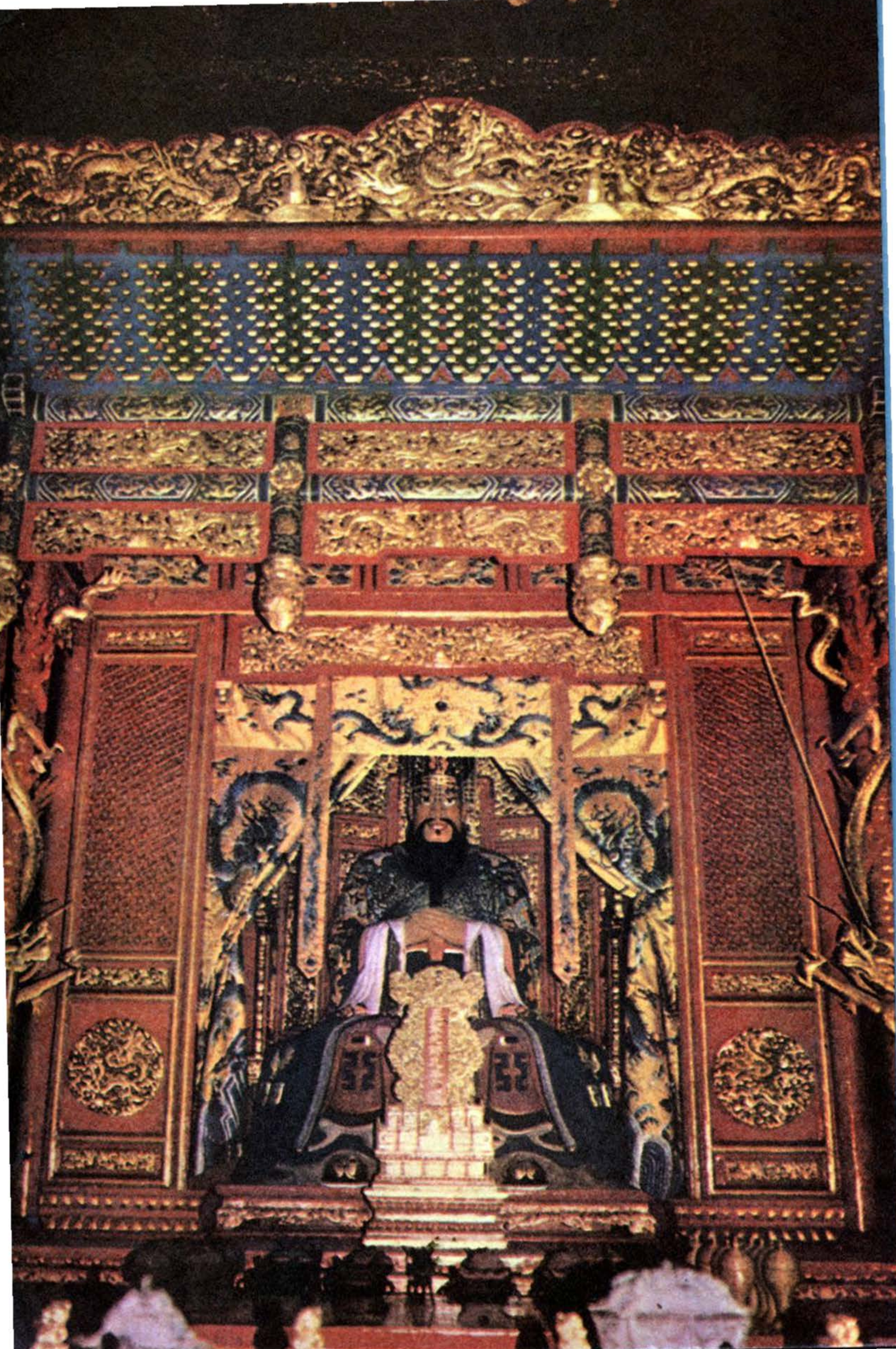

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIX
Nr. 6 (219)
iunie 1985

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

① ④

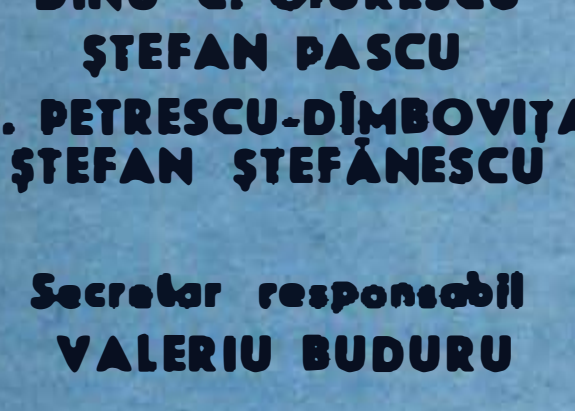

② ③

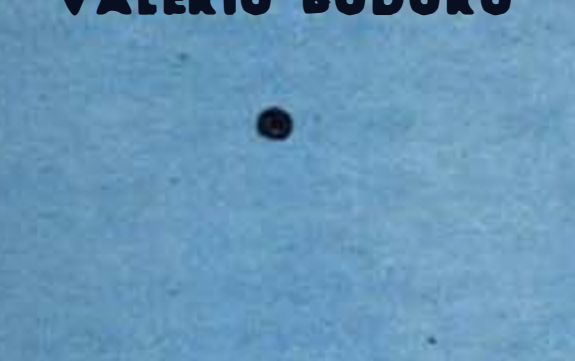

SUMAR

Tezaurul înţelepciunii înaintaşilor:
Ştefan Ştefănescu 2

Istoria românilor în arta monumentală (II):
Valeriu Buduru, Marian Ştefan 5

CONTINUITATE ŞI UNITATE ISTORICĂ ROMÂNEASCĂ

• Sensuri profunde ale unei noţiuni istorice — descălecatul:
Ştefan S. Gorovei 11

• Ţările românilor în zorii evului mediu:
Radu Popa 13

• Curţi şi reşedinţe domneşti — Roman:
Lucian Chiţescu 17

Mihai Viteazul — un portret necunoscut:
Dan O. Giuvelca 19

Marcu Beza — Amintiri:
Constantin Daric 21

De la Pitei la Althing şi veacul-saga:
Ghenrih Anohin 25

Omul — eroul principal al istoriei:
Jean Pariseau 29

Confucius — 2 535 ani de la naştere:
Zou Ting 30

Pe urmele strămoşilor:
Ion Popescu-Puţuri 33

De la Dumbarton Oaks la San Francisco:
Eugen Preda 34

Itinerar istoric pe Dunăre (II):
Vasile Smărăndescu 41

Dosare secrete ale diplomaţiei revizioniste. Imposibilul tratat:
Mihai Retegan 43

In Bucureşti, acum 50 ani 46

Documentele secolului XX. Conferinţa miniştrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii (V) 50

74 e.n. Massada — pagină a rezistenţei antiromane:
André Paul 54

Năstruşnica particulă „de":
Leon Săraţeanu 57

Documente celebre din secolul XV — Magna Valachia:
Ion Dumitriu-Snagov 61

• Cărţi sosite la redacţie... 45 • Clio zîmbeşte... 61 • Poşta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① ④ În valo oasa colecţie de obiecte şi opere de artă a lui Marcu Beza, aflată astăzi la Muzeul colecţiilor de artă din Bucureşti, se rema că şi aceste piese: pictură persană pe lemn, din secolul XVIII, şi ferecătu ă de ca te dăruită de voievodul Constantin Brîncoveanu lăcaşului Sinai (**Marcu Beza: Amintiri,** p. 21)

② Venerat în China v eme de 2 500 ani, ca „dascălul celor 10 000 generaţii", Confucius a creat o filozofie răspîndită nu numai în ţara sa, ci şi în alte părţi ale Asiei. Statuia ma elui gînditor chinez, dezvelită în 1984 în districtul său natal, Qufu, cu prilejul celebrării a 2 535 ani de la naştere (**Confucius — 2 535 ani de la naştere,** p. 30)

③ O ilustrativă mărturie a artei medievale islandeze: detaliu dintr-un covor brodat, datînd probabil din sec. XVII (**File din istoria Islandei,** p. 25)

Nimic nu se poate construi ignorînd trecutul. Esențial este să se ia ce este bun și să se asigure o dezvoltare pe baze noi, în raport cu nivelul de cunoaștere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul.

NICOLAE CEAUȘESCU

Deceniile Epocii Ceaușescu

TEZAURUL ÎNȚELEPCIUNII ÎNAINTAȘILOR

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU,
membru corespondent al Academiei R.S. România

Transformările din ultimii douăzeci de ani, definitorii pentru ceea ce numim cu legitimă mîndrie „Epoca Ceaușescu", au avut un rol însemnat și în așezarea noii istoriografii românești pe bazele marii ei tradiții progresiste, a concepției științifice materialist-dialectice. Îndemnul permanent al secretarului general al partidului la creație și, în acest cadru, la valorificarea a tot ceea ce este prețios din moștenirea culturală a înaintașilor s-a răsfrînt benefic și asupra istoriei ca știință. Din 1965, producția istoriografiei a luat o deosebită amploare. Ea s-a manifestat printr-o creștere a apariților editoriale, care acoperă teme majore ale istoriei naționale sau de istorie a relațiilor internaționale ale României, de la corpusuri de izvoare istorice, la producția istoriografică a marilor noștri istorici și la elaborarea de lucrări și sinteze atît în ediții complete, cît și în studii și articole publicate în reviste de specialitate. Chiar și numai o simplă enumerare a principalelor volume de istorie apărute în acești ani ne poate da o imagine a importanței deosebite care s-a acordat, alături de toate celelalte domenii ale vieții economice, sociale și culturale și istoriografiei românești în perioada amintită.

Preocuparea pentru preluarea și dezvoltarea a tot ce a fost valoros, înaintat, în istoriografia din trecut și-a găsit expresia într-un vast program de editare a marilor noștri istorici, înfăptuit în acești 20 ani și care se continuă. De la edițiile critice din domeniul cronicilor medievale și pînă la scrierile unora dintre istoricii contemporani, programul cuprinde producțiile durabile, care au dat și dau forță istoriografiei românești, înscriindu-i valorile în circuitul de valori internaționale.

Vastul program de valorificare a producției istoriografice este rodul muncii laborioase desfășurate de un mare număr de istorici și alți specialiști, care — cu pasiune și răspundere — s-au consacrat activității de editare, în spirit riguros științific, a operelor istoriografice, începînd cu cele mai vechi lucrări.

Așa, de pildă, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, monumentală creație a evului mediu românesc, a cunoscut o exemplară ediție critică. De o mare atenție s-au bucurat și operele cărturarilor umaniști. Dispunem, astfel, de o frumoasă ediție cu texte alese din opera umanistului român din Transilvania Nicolaus Olahus.

Ediția critică a *Letopisețului Țării Moldovei*, a lui Gr. Ureche, publicată în 1916 a fost urmată de noi ediții realizate în anii de după Congresul IX al P.C.R. Tot în aceste ultime două decenii a fost realizată și cea mai bună ediție critică a operei lui Miron Costin, continuator al lui Gr. Ureche, preocupat pînă la obsesie de răspunderea pe care o are istoricul în ceea ce scrie, de necesitatea de a căuta adevărul ca țintă a trudei sale, spirit de care era animat și stolnicul Constantin Cantacuzino, alături de alți cronicari munteni ale căror scrieri au revăzut, de curînd, lumina tiparului.

Pentru cronica lui I. Neculce, socotit de Mihail Sadoveanu „cel dintîi povestitor artist al nostru", s-a editat într-o ediție critică model *Letopisețul Țării Moldovei*.

Cu Dimitrie Cantemir istoriografia românească avea să se ridice, pe planul erudiției și spiritului critic în investigarea izvoarelor documentare, la nivelul marilor realizări din alte țări. Din nevoia de a înțelege cît mai exact substanța și sensul isto-

riei românești, D. Cantemir a raportat permanent istoria românească la cea universală.

De altfel, încă de la începuturile ei, istoriografia românească se străduise să pătrundă în înlănțuirile cauzale largi dintre fenomenele istoriei naționale și cele universale. În virtutea lor, Grigore Ureche, intercalase în expunerea evenimentelor de istorie moldovenească capitolul *Povestea și tocmeala altor țări ce sînt prin prejur, cum nu se cade să nu pomenim, fiindu-ne vecini de aproape.* Miron Costin și Nicolae Costin au realizat un pas înainte pe drumul deschis de Ureche, iar D. Cantemir a reușit să impună istoriografia românească în importante domenii de istorie universală, cum a fost cel al *Istoriei Imperiului otoman* (al cărei manuscris original a fost de curînd depistat la Harvard University în Statele Unite[1]), domeniu în care a dat o lucrare ce a făcut mult timp autoritate în materie și l-a ridicat pe descendentul din răzeși moldoveni în rîndul marilor savanți ai vremii.

Din creația științifică a lui D. Cantemir — concepută să vadă lumina tiparului sub forma de *Opere complete* — au apărut pînă în prezent mai multe lucrări.

Opera capitală a lui D. Cantemir și monumentul cel mai reprezentativ al culturii umaniste și preiluministe românești, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, răspîndit în Transilvania, avea să slujească ca lucrare de informație istorică pentru corifeii „Școlii ardelene". Întăriți, prin lectura lui, în convingerea pe care o aveau în privința drepturilor istorice ale românilor din Transilvania și a rolului jucat în istorie de poporul român în ansamblu, reprezentanții „Școlii ardelene" — Samuil Micu, Petru Maior, Gh. Șincai — ale căror scrieri sînt azi cunoscute publicului prin ediții remarcabile, au promovat o adevărată revoluție intelectuală. Ideile enunțate de ei au trecut repede din Transilvania în celelalte provincii istorice românești, unde, cîștigînd în amploare, au pregătit admirabil, pe întreg pămîntul țării, marele moment hotărîtor în istoria ei — anul revoluționar 1848.

Dintre reprezentanții de seamă ai romantismului în istoriografie s-a impus, în primul rînd, Nicolae Bălcescu. Influențat de istoricii francezi, de François Guizot, de Augustin Thierry și îndeosebi de Jules Michelet, depășindu-i însă în ce privește concepția istorică, apropiată de materialismul istoric, N. Bălcescu a durat o operă ce-l face actual și azi. Antrenat în revoluția de înnoiri sociale, de făurire a României moderne, pe care a slujit-o pînă la sacrificiu, Bălcescu, „erou al suferinței" — cum îl numea N. Iorga — ne apare în timp ca simbolul istoricului militant de largă viziune, a patriotului înflăcărat, identificat cu marile idealuri ale vremii sale, încrezător în viitorul României, căreia i-a dăruit viața și opera sa veșnic nemuritoare. Opera sa a fost valorificată în trei volume, reunind cele mai importante scrieri ale marelui revoluționar de la jumătatea veacului trecut.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1985.

Un alt mare reprezentant al romantismului în istoriografie, a cărui operă a cunoscut în zilele noastre un veșmînt nou, a fost Mihail Kogălniceanu, pe care Octavian Goga îl socotea „primul creier românesc organizat în sens modern". Prezent în toate ceasurile hotărîtoare ale istoriei noastre în secolul XIX — revoluția pașoptistă, Unirea, eliberarea clăcașilor, independența — Kogălniceanu a militat cu toate forțele sale pentru ideea dacică, ideea unirii tuturor ținuturilor românești într-un singur stat, exprimată deschis încă din anii tinereții în paginile *Daciei literare*.

Din opera lui M. Kogălniceanu, prevăzută să apară integral în ediție critică, au apărut pînă acum la Editura Academiei 8 volume. Din 1967 a început și editarea operelor altui revoluționar pașoptist Ion Heliade Rădulescu.

Istoriografia romantică a epocii postrevoluționară este ilustrată prin reeditarea unora din scrierile lui Alexandru Odobescu (*Tezaurul de la Pietroasa*) și B. P. Hasdeu (*Ion Vodă cel Cumplit*, *Scrieri istorice*, 2 vol., *Etymologicum Magnum Romaniae*, 2 vol. și *Istoria critică a românilor*). Publicist și literat, lingvist și filolog, economist și jurist, B.P. Hasdeu a fost înainte de toate cel mai mare istoric al generației lui. El a grăbit — după expresia lui N. Iorga — „dezvoltarea studiilor istorice, aruncînd în circulație, mai ales pentru vremurile mai vechi, prin *Istoria critică* o uriașă mulțime de informație nouă", impunîndu-se ca simbol al afirmării erudite a istoriografiei românești.

Pentru trecerea de la istoriografia romantică a epocii postrevoluționare la istoriografia pozitivistă, cel mai reprezentativ istoric român, de valoare universală, a fost, fără îndoială, A.D. Xenopol. Lucrările sale de filozofie a istoriei au avut un larg ecou internațional și l-au situat pe istoricul român printre marii savanți, filozofi ai istoriei. Respingînd idealismul kantian și neokantian, Xenopol a afirmat obiectivitatea cunoașterii științifice, faptul că știința, inclusiv știința istoriei nu este o pură creație a spiritului nostru, ci produsul unei reflectări a realității.

S-au retipărit în aceste ultime două decenii din opera lui A.D. Xenopol, texte alese din *Opere economice* și *Scrieri sociale și filozofice*. Este în curs de publicare o ediție critică a *Istoriei românilor*.

Spre sfîrșitul secolului XIX și începutul veacului următor, cînd curentul pozitivist a devenit dominant în istoriografie, cercetarea istorică românească a cunoscut, ca și alte domenii ale științei, o evoluție deosebit de productivă. Aceasta s-a manifestat pe fondul de avînt economic, înlesnit de independența politică de stat, cîștigată de România în cursul războiului din 1877-1878. Formați, cei mai mulți dintre ei, în marile centre cultural-științifice europene, istoricii români au reușit să impună rezultatele cercetărilor lor atenției cercurilor științifice internaționale. Este perioada în care s-au afirmat, pe lîngă mai vechea generație de istorici din care făceau parte B.P. Hasdeu, Al. Odobescu, V.A. Ure-

chiă, A.D. Xenopol, nume noi, de autoritate: N. Iorga, D. Onciul, I. Bogdan, V. Pârvan, C. Giurescu. Activitatea lor a definit o perioadă de mari realizări istoriografice: de la ediţii critice de izvoare, adevărate modele ale genului, la lucrări monografice de largă informaţie şi orizont istoric; de la efortul pentru mari sinteze de istoria românilor, la lucrări de istorie universală.

Interesul care se manifestă azi pentru multe din operele realizate de istoricii amintiţi şi intrate în fondul nostru istoriografic ca lucrări de referinţă explică preocuparea susţinută de republicare a lor. Astfel, a fost reeditată aproape în întregime opera lui D. Onciul. O bună parte din creaţia lui I. Bogdan a fost publicată într-un volum masiv de *Scrieri alese*, iar din opera lui Vasile Pârvan, creatorul şcolii româneşti moderne de arheologie, au apărut o seamă de lucrări reprezentative (*Dacia*, *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării*), precum şi scrierea sa fundamentală, *Getica*.

O atenţie specială s-a acordat reeditării operei lui N. Iorga, cel mai mare istoric român. Începînd din 1965, cînd au apărut două volume de *Pagini alese*, care s-au bucurat de un extraordinar succes, an de an au apărut la mai multe edituri lucrări ale lui N. Iorga, dintre care se cuvin amintite *Materiale pentru o istoriologie umană*; *Istoria vieţii bizantine*; *Bizanţ după Bizanţ* etc.

Sub egida institutului ctitorit de N. Iorga şi care-i poartă numele, Editura ştiinţifică şi enciclopedică a început, din 1982, să publice o vastă ediţie critică a operei lui N. Iorga. Au apărut pînă acum 2 volume, unul care cuprinde *Opere economice*, al doilea, *Studii asupra evului mediu românesc*. Iniţiind publicarea sistematică a operei savantului, Institutul de istorie „N. Iorga" înţelege să introducă în această ediţie critică acele scrieri definitorii pentru înţelegerea rolului pe care N. Iorga l-a avut în dezvoltarea istoriografiei româneşti, ca şi pentru contribuţia lui la scrierea acelei istorii a umanităţii în care să se regăsească partea de civilizaţie adusă de fiecare popor.

Din opera istoricilor care s-au afirmat în perioada interbelică, cînd în sfera cercetării o pondere însemnată a ocupat istoria socială, economică, culturală, ca şi instituţiile, au fost republicate lucrări ale lui Gh. Brătianu (*Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti*), George Murnu (*Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*), Victor Papacostea (*Civilizaţie românească şi civilizaţie balcanică*), I. Lupaş (*Scrieri alese*, vol. I), I. Moga (*Scrieri istorice 1926-1946*), A. Oţetea (*Scrieri istorice alese*).

O direcţie importantă spre care s-a concentrat efortul de valorificare a gîndirii social-politice şi istorice româneşti din trecut în aceste două decenii a fost repunerea în circuitul ştiinţific a literaturii privitoare la trecutul de luptă al mişcării muncitoreşti şi socialiste din România. Alături de volumele de *Documente* privind istoria mişcării muncitoreşti, de culegerile de articole din presa muncitorească şi democrată, ca şi de scrierile cu caracter social-politic ale unor reprezentanţi de seamă ai mişcării muncitoreşti, o preocupare majoră a fost aceea a repunerii în circuitul valorilor istorice a operei *integrale* a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea — teoretician de seamă al mişcării socialiste internaţionale şi din ţara noastră. Ediţia de *Opere complete* de C. Dobrogeanu-Gherea a apărut în opt volume sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice. Tot sub egida I.S.I.S.P. au apărut şi alte lucrări importante, între care un loc deosebit l-a ocupat reeditarea principalelor scrieri şi a publicisticii cu caracter politic şi social-istoric ale lui Lucreţiu Pătrăşcanu, Raicu Ionescu-Rion, Nicolae Codreanu, Panait Muşoiu, Ioan Nădejde, I.C. Frimu, Ştefan Gheorghiu, M.G. Bujor ş.a.

Aceste cîteva repere majore în vasta operă istoriografică din ţara noastră relevă justeţea orientărilor documentelor de partid privind valorificarea moştenirii culturale a ţării, spiritul profund ştiinţific în care este conceput acest program de editări, inclus în documentele Plenarei din 1-2 iunie 1982, documente devenite, prin hotărîrile Conferinţei Naţionale a partidului din 1982 şi ale Congresului XIII, parte integrantă a programului partidului. Niciodată, în trecut, opera istoriografică nu a fost editată cu atîta stăruinţă şi acurateţe ştiinţifică ca în aceste ultime două decenii, niciodată nu a existat o preocupare atît de susţinută ca în aceşti douăzeci de ani pentru aducerea la lumină a fiecărei pagini de valoare privind trecutul glorios al patriei.

În aceste două decenii ce încorporează perioada cea mai glorioasă din istoria poporului nostru, opere fundamentale ale istoriografiei româneşti şi-au găsit astfel, cu adevărat, calea de pătrundere spre popor, făcînd din istorie, din trecutul de luptă eroic al patriei un argument fundamental important în educarea maselor, în construirea viitorului socialist şi comunist al patriei. S-a impus — aşa cum sublinia secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, adevărul că „una din disciplinele sociale de cea mai mare importanţă pentru înţelegerea evoluţiei societăţii omeneşti în ţara noastră, ca şi pe plan mondial, este, după cum se ştie, istoria". Cercetarea istorică, departe de a constitui o investigare cu caracter strict documentar, trebuie să ofere „concluzii şi învăţăminte despre marile procese ale dezvoltării societăţii, ale existenţei popoarelor de-a lungul timpului, punînd în evidenţă atît ceea ce a fost valoros, progresist şi a servit mersului înainte al societăţii, cît şi piedicile ridicate de-a curmezişul evoluţiei omenirii".

Menirea de ieri, de azi, de mîine — dintotdeauna — a istoriei, o menire de care cei ce muncesc în domeniul istoriografiei româneşti se străduiesc să se achite cu cinste şi înaltă răspundere.

Cinstirea înaintaşilor este un semn de civilizaţie şi cultură pentru un popor. Este de asemenea un semn că partidul comunist, care are menirea istorică de a conduce astăzi poporul român pe calea făuririi socialismului şi comunismului, este continuatorul celor mai bune tradiţii de luptă pentru eliberarea socială şi naţională.

NICOLAE CEAUŞESCU

Deceniile Epocii Ceauşescu

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ARTA MONUMENTALĂ (II)

VALERIU BUDURU, MARIAN ŞTEFAN

Printre monumentele istorice — aceste cronici care, pe marile trasee ale istoriei româneşti păstrează, dăltuite în bronz, în piatră şi marmură, amintirea faptelor de glorie ale înaintaşilor — operele sculpturale destinate evocării luptei pentru unitate naţională şi de stat au o rezonanţă deosebită. Pentru că unirea a fost una din coordonatele fundamentale ale istoriei româneşti. Ea a constituit idealul de secole al celor mai înaintate forţe ale poporului, ideal grefat pe unitatea de neam şi limbă, pe temelia de granit a continuităţii de viaţă economică şi spirituală a poporului român, popor ce şi-a durat existenţa sa de milenii pe vatra străvechii Dacii. Graniţele artificiale create de imperiile vremii pe trupul pămîntului românesc n-au putut împiedica conştiinţa unităţii. Dimpotrivă — cum subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — ceea ce a caracterizat întotdeauna viaţa şi lupta românilor „au fost legăturile strînse, permanente, între voievodatele de pe acest teritoriu, apoi între Ţara Românească, Moldova, Transilvania şi Dobrogea. Trebuie să spunem cu tărie că păstrarea acestor legături şi comunităţi nu ar fi fost posibilă dacă între toate aceste teritorii, între populaţia care a locuit de milenii aici nu ar fi existat o strînsă unitate din toate punctele de vedere". Pe aceste temeiuri adînci, precizează secretarul general al partidului, în conştiinţa românilor „a rămas mereu vie ideea unităţii, a apartenenţei la acelaşi unic popor".

Visarea iubită a voievozilor noştri

Unirea — marea faptă a unor mari înaintaşi, „visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaţilor noştri cei mari" — cum scria atît de înaripat Nicolae Bălcescu, a fost rezultatul firesc al luptei de veacuri dusă de poporul nostru, rezultatul unui proces care a cunoscut mai multe etape istorice. Primul pas pe această magistrală a istoriei româneşti a fost făcut, cum se ştie, de Mihai Viteazul, unirea înfăptuită sub domnia marelui voievod exprimînd, cum sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu, voinţa românilor de a-şi avea un stat unitar propriu.

Deşi a durat puţină vreme, marea faptă a viteazului domn a rămas mereu vie în conştiinţa poporului, s-a transmis din generaţie în generaţie, de la o epocă la alta ca un însufleţitor îndemn. „*Unirea Ţării Româneşti, Moldovei şi Transilvaniei într-un singur stat, sub domnia glorioasă a lui Mihai Viteazul* — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *a devenit un simbol şi un îndemn la luptă necurmată pentru unitate şi independenţă naţională*". Recunoştinţa pe care poporul nostru o poartă marelui domnitor a cunoscut de-a lungul timpului multiple forme de manifestare. Ea s-a păstrat în legende, în doinele populare, s-a reflectat în scrierile marilor noştri cărturari, în suita de monumente care imortalizează în bronz, în granit şi marmură aceste nemuritoare fapte.

Cît de pregnant evoca, de exemplu, în 1836-1837, istoricul Aaron Florian persona-

litatea și faptele viteazului domnitor, considerînd că, pînă la Mihai, românii n-au avut „din sînul lor", un „alt om mai mare decît dînsul, cincisprezece veacuri au lucrat ca să facă mărirea lui. Arătarea lui Mihai în mijlocul lor a fost ca un fulger strălucitor". Sub comanda marelui voievod, sublinia istoricul, românii „cu armele în mînă dezvoltară o putere destoinică de a supune pe vrăjmași, destoinică de a trage admirarea și lauda celorlalte națiii, vrednică de numele și sîngele ce-l purtau în vinele lor și de drepturile ce doreau să dobîndească". Mihai, unind pe toți românii „într-un tot, făcu o nație mare, vrednică de recunoașterea altor națiii, destoinică de a se apăra și în stare de a se civiliza".

Așezîndu-se „pe scaunul moșilor și strămoșilor săi", scrie istoricul, marele voievod „ca un alt Temistoclu se sili ca să-și dezrobească țara, să facă respectat scaunul românesc și să dea în mîna românilor puterea de a-și ținea vrednicia lor. El făcu inimile românilor primitoare de sentimente înalte și duhul lor întreprinzător de lucruri mari". Cinstea, vrednicia, mîndria, patriotismul, slobozenia, acestea erau ideile de care erau absorbiți românii în timpul cîrmuirii lui Mihai. El „făcu atîția eroi care dădură lumei probă de ceea ce poate o nație slobodă și cîrmuită de un prinț mare..."

Arătînd că datoria istoriei românești este „ca să păstreze în veacuri isprăvile acele minunate ale acestui Ahil românesc, vrednic de a-și avea Omerul său, care să fie cartea vitejiei, cartea românilor, cartea care să se citească cu drag de către oricine", istoricul propunea să se ridice un monument menit să glorifice faptele lui Mihai. Românii „aibă a se mîndri cu eroul acesta care se luptă ca un leu pentru pricina cea sfîntă a dezrobirei și a slobozeniei lor, aducîndu-și aminte de ceea ce poate face o nație unită cînd este norocită ca să se nască dintr-însa un om mare. Nu-și uită niciodată că țărînei celii scumpe a lui Mihai Viteazul, pomenirei lui celii mărite și aducerii-aminte de faptele lui celii slăvite sînt datori a-i înălța un monument, la care să aducă totdeauna recunoștință pentru ceea ce a vrut el să facă pentru dînșii!"

Peste un deceniu, la 19 august 1848, în timpul marii adunări populare revoluționare de pe Cîmpia Libertății din București, Cezar Bolliac propunea și el ridicarea a trei „coloane [statui] în gloria și onoarea vestiților bărbați: Mihai Bravul, Domnul Tudor și învățătorul Lazăr".

Dezideratul s-a împlinit însă mai tîrziu, abia la 8 noiembrie 1874, cînd la București, orașul de unde, cum scria George Barițiu, „soarele răsare pentru toți românii", în fața Universității, a fost inaugurată celebra statuie ecvestră a lui Mihai Viteazul. Festivitatea a avut loc într-o atmosferă de mare entuziasm popular, cu această ocazie Vasile Alecsandri publicînd *Oda statuei lui Mihai Viteazul*. În anii ce au urmat, statuia lui Mihai a devenit un simbol al legăturii ce unește într-un tot marile împliniri ale istoriei românești — martora multor evenimente memorabile. În ziua de 9 mai 1877, bucureștenii, întruniți în jurul ei, și-au exprimat bucuria și adeziunea față de actul proclamării independenței absolute de stat a României; după capitularea Plevnei, două din tunurile otomane din artileria vestitului general Osman Pașa au fost aduse și instalate de-o parte și de alta a monumentului, ca semn de recunoștință din partea urmașilor care duseseră mai departe gîndul înalt al marelui voievod (în 1916, tunurile au fost ridicate de trupele de ocupație ale Puterilor Centrale care ne cotropiseră țara). În timpul acțiunii Memorandului desfășurată de fruntași transilvăneni, lîngă statuia lui Mihai, bucureștenii și-au exprimat solidaritatea cu lupta fraților asupriți de peste munți. Și tot aici, două decenii mai tîrziu, s-au desfășurat însuflețitoare manifestații pentru desăvîrșirea unității naționale și de stat a poporului nostru. În eroicele zile ale lui august 1944, în jurul statuii lui Mihai Viteazul, populația Capitalei și-a manifestat bucuria pentru victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Așa cum și-au manifestat bucuria și entuziasmul, în mai 1945, cînd au salutat victoria asupra fascismului, ca și cu numeroase alte prilejuri.

Înaltă cinstire istoriei patriei

În decursul vremii, monumentului de la București i s-au adăugat altele și altele, așezate pe locurile ce și-au legat numele de domnia primului „Domn al Valahiei, Transilvaniei și a toată Țara Moldovei". În șirul însemnelor menite să evoce marile momente ale istoriei românești și — în acest cadru — ale luptei pentru unire — aceste monumente ce evocă fapta viteazului voievod se constituie într-un cuprinzător ansamblu, ele reprezentînd pagini de mare frumusețe în acea carte a vitejiei la care se gîndea istoricul Aaron Florian, carte care să fie citită cu drag de toți românii. Iar în cuprinsul acestei „cărți", capitolul cel mai reprezentativ a fost „scris" în anii noștri, în epoca marilor împliniri ale istoriei românești, ce poartă — pe bună dreptate — numele ctitorului României contemporane, fiind cunoscută drept Epoca Ceaușescu.

Impresionante prin numărul și capacitatea lor evocatoare, monumentele consacrate istoriei Unirii, începînd cu unirea realizată de Mihai

Viteazul, alături de celelalte opere sculpturale cu caracter istoric ridicate în aceste două decenii, de cînd în fruntea partidului și poporului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, se relevă ca tot atîtea mărturii ale prețuirii care se acordă înaintașilor, cinstirii istoriei, relevării durabilității ei. Participarea tovarășului Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu la inaugurarea unora din aceste opere sculpturale a conferit fiecăruia din momentele amintite sensuri profunde și majore. Un astfel de moment l-a reprezentat, de exemplu, aniversarea, în 1968, la Alba Iulia, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, a unei jumătăți de veac de la unirea realizată în decembrie 1918, marea unire a tuturor românilor. Prilej de înaltă cinstire a celor care de-a lungul veacurilor au luptat pentru înfăptuirea acestui mare ideal, momentul a rămas astfel înscris în cartea de onoare a Muzeului din Alba Iulia: *„Azi 28 noiembrie 1968, cu prilejul aniversării semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România, aici, la Alba Iulia, locul memorabilului eveniment de la 1 Decembrie 1918, a fost dezvelit monumentul lui Mihai Viteazul — înfăptuitorul primei uniri a țărilor române într-un singur stat, au fost inaugurate Muzeul Unirii și Muzeul de arheologie și etnografie. Această manifestare sărbătorească constituie un prinos de recunoștință și cinstire adus de întregul nostru popor vrednicilor înaintași, luptei de veacuri a maselor populare, a celor mai înaintate forțe ale societății românești pentru realizarea năzuinței de progres și libertate, pentru făurirea statului român unitar și independent"*.

La 28 septembrie 1982, cu prilejul unei vizite de lucru în județul Covasna, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu luau parte la inaugurarea, în orașul Sfîntu Gheorghe, a unei impresionante compoziții sculpturale dedicată, de asemenea, voievodului care a realizat prima unire a românilor. Întreaga compoziție — care exprimă ideea unirii — are ca piesă dominantă o statuie ecvestră a domnitorului. În jur, chipurile altor cinci personaje, reprezentînd un

Compoziția sculpturală dedicată lui Mihai Viteazul, inaugurată la 28 septembrie 1982, în municipiul Sfîntu Gheorghe, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu

cștean muntean, unul moldovean și altul transilvănean, un stegar din oastea domnului și un căpitan de oaste a secuilor. Pe una din fețele piedestalului — textul următor: *„Acest monument a fost inaugurat în ziua de 28 septembrie 1982, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România"*.

În cuvîntarea rostită la marea adunare populară din municipiul Sf. Gheorghe, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta, referindu-se la semnificațiile monumentului, că acesta *„constituie un simbol al luptei împotriva dominației străine, un simbol al unității oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Este bine cunoscut că mii și mii de secui au luptat în armatele lui Mihai Viteazul pe diferite cîmpuri de bătălie, de la Dunăre pînă la Turda și pînă în Moldova. În această luptă dusă împotriva cotropitorilor străini și apoi pentru realizarea unirii într-un singur stat a celor trei principate românești, secuii și-au adus o contribuție importantă — așa cum, după aceea, în decursul secolelor, prin lupta comună a românilor, a maghiarilor, a secuilor și a altor naționalități s-a realizat tot ceea ce există pe aceste meleaguri"*.

Urmărind în continuare gloriosul traseu pe care Mihai Viteazul l-a incrustat pe harta istorică a României și care, în aceste două decenii, din inițiativa președintelui Nicolae Ceaușescu, a fost marcat cu numeroase însemne ale recunoștinței, trebuie să ne reîntoarcem la Alba Iulia, unde, în mai 1975, cu prilejul împlinirii a 375 ani de la unirea celor trei țări românești, un mare basorelief înfățișînd scena intrării triumfale a lui Mihai în Alba Iulia, în 1600, a fost montat ca fundal al statuii ecvestre inaugurată în 1968. Trebuie să ne oprim apoi la Cluj, unde se află o impresionantă statuie ecvestră inaugurată în 1976, și al cărei piedestal este placat cu basoreliefuri în bronz, înfățișînd scene din timpul bătăliei de la Călugăreni, intrarea lui Mihai în Moldova și încoronarea voievodului la Alba Iulia. Continuîndu-ne drumul pe firul acestui itinerar, trebuie să poposim la Turda, unde în 1977, cu prilejul sărbătoririi centenarului independenței României, pe locul unde în august 1601 a fost asasinat mișelește marele voievod, a fost înălțat un obelisc de 16 m, purtînd pe fațada principală efigia lui Mihai Viteazul, iar pe celelalte, stemele celor trei țări române.

Și în cîte alte locuri n-ar trebui să ne oprim urmărind aceste însemne ale recunoștinței pe traseul unirii realizată de marele voievod!

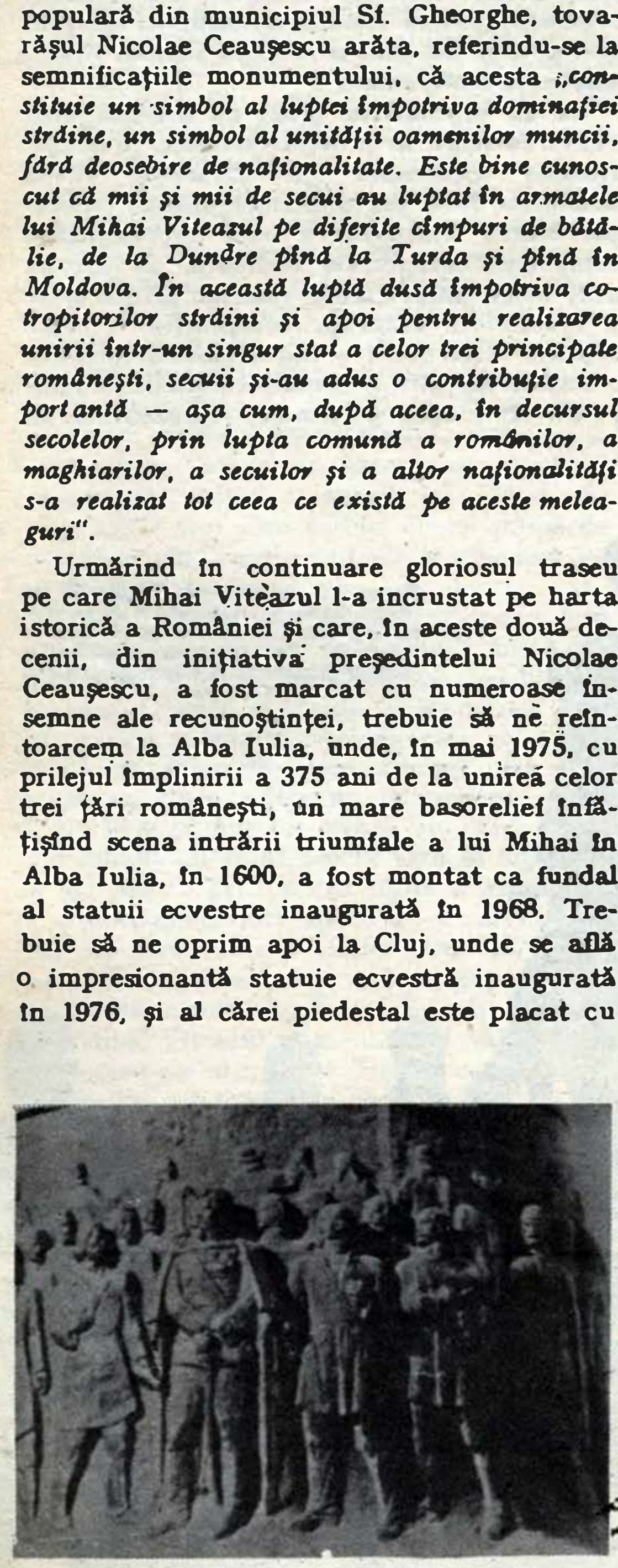

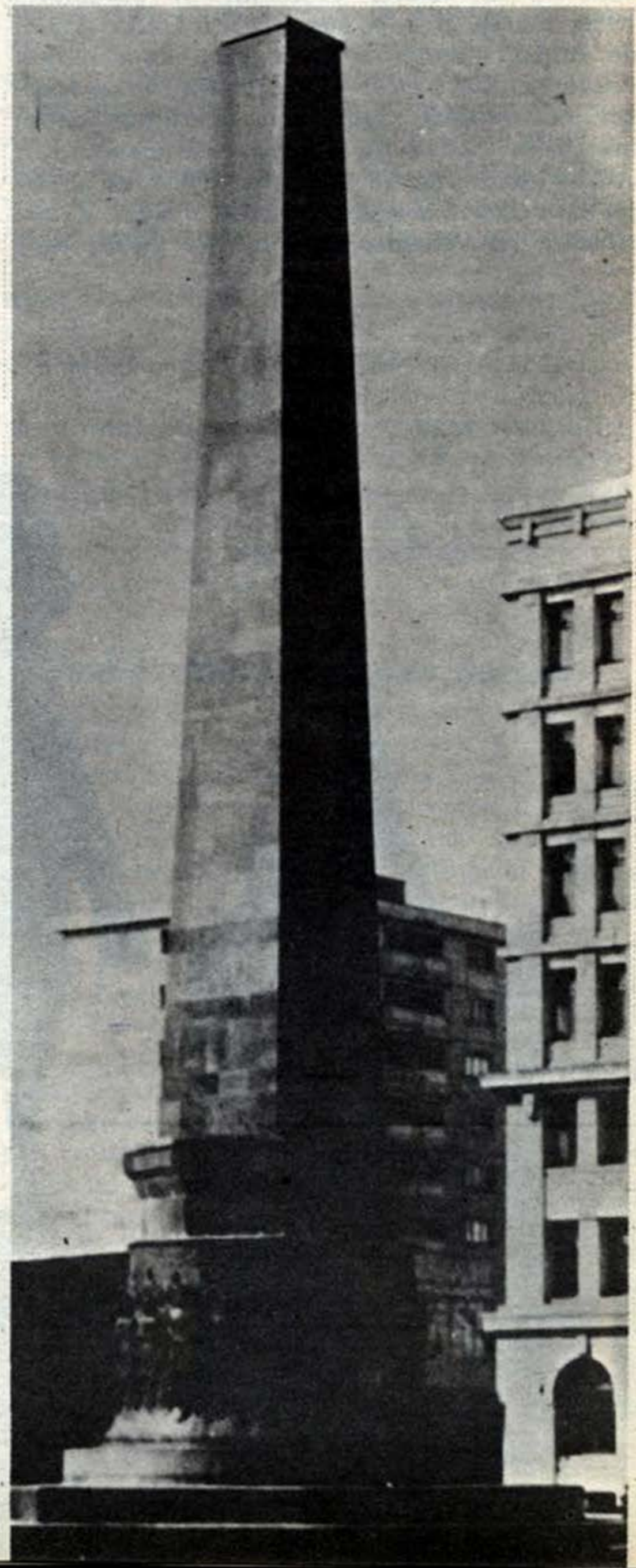

„O Românie tare și unită"

Pînă în 1859, orașul Focșani avea o împărțire cu totul neobișnuită. Granița nefirească ce separa cele două țări surori, Moldova și Țara Românească, tăia în două părți această străveche așezare. Azi, la Focșani se află un monument ce simbolizează tocmai desființarea acelui hotar nefiresc. Este unul din cele mai semnificative monumente ale Unirii, ridicate în acești ani. În centrul orașului, pe un postament în trei trepte, placat în granit roșu, se înalță un obelisc de 16 m, a cărui bază-cilindrică este acoperită de un amplu relief turnat în bronz, care înfățișează secvențe reprezentative legate de Unirea din 1859. Într-un prim registru apar chipurile domnitorului Alexandru Ioan Cuza și ale principalilor săi colaboratori, între care Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Vasile Boerescu, Vasile Alecsandri. Alături, imaginile vestitului țăran clăcaș Ion Roată, deputat în Divanul ad-hoc al Moldovei împreună cu alți doi țărani — unul moldovean și altul muntean — ce-și dau mîna simbolic, în fața fostei borne de hotar dintre Moldova și Muntenia. Într-un alt registru, care cuprinde toată circumferința obeliscului, se derulează o impresionantă horă a Unirii. Iar în al treilea plan — imaginile a 85 personaje în scene ce ilustrează teme cu subiect istoric. Pe fațada principală a obeliscului, înspre bază, pe o placă de bronz de forma unui scut, înconjurată de ghirlande din frunze de stejar, a fost înscris următorul text: „Unirea Principatelor Române. 1859".

Privind această impresionantă compoziție sculpturală, simți parcă ceva din freamătul acelor zile istorice în care se afirma într-un elan nestăvilit voința maselor de țărani, de meșteșugari și lucrători, de negustători, cărturari, adeverind astfel prin fapte ceea ce afirmase Ion Heliade Rădulescu, că „nu e un român care să nu arză în sufletul său a se realiza odată o Românie tare și unită". Și înțelegi mai profund străduința oamenilor politici patrioți de a răspunde voinței poporului, atestînd în acest fel ceea ce spusese Mihail Kogălniceanu: „Inima poporului nu înșală niciodată. Să ascultăm, fraților, inima poporului nostru; să ascultăm glasul și interesul nației noastre care ne strigă neîncetat: unire și unire". Prin voința poporului, a devenit astfel fapt împlinit „dorința cea mai mare, cea mai generală — cum spunea tot Mihail Kogălniceanu — aceea hotărîtă de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare" — unirea principatelor într-un singur stat.

Impresionant act de voință al națiunii, Unirea din 1859 a marcat un moment crucial în destinele poporului nostru. „*Victorie remarcabilă a maselor de țărani, meșteșugari, lucrători și tîrgoveți, a cărturarilor progresiști și patrioți*, — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *unirea principatelor a reprezentat actul care a pus bazele statului național român modern*".

În suita operelor sculpturale consacrate Unirii, monumentele care exprimă prețuirea pentru domnul Unirii și pentru sfetnicii săi își au locul lor firesc. Iată, la Galați, un impresionant monument care ne evocă pe Alexandru Ioan Cuza și opera sa. Inaugurat în 1917, într-o primă variantă, monumentul a căpătat forma definitivă la 9 mai 1972, cu prilejul sărbătoririi a 95 ani de la proclamarea independenței absolute de stat a României.

Monumentul ridicat în Piața Unirii din Focșani în cinstea Unirii din 1859. În imaginile alăturate: detalii din reliefurile în bronz ce împodobesc postamentul monumentului

Elementul dominant îl constituie statuia domnitorului, prezentat în uniformă militară, cu capul descoperit, într-o atitudine solemnă, cu mîinile sprijinite pe garda sabiei. Statuia este așezată pe un piedestal de formă paralelipipedică, continuat cu o coloană de secțiune pătrată, de jur-împrejurul căreia au fost montate altoreliefuri în bronz, redînd alegoric scena unirii principatelor și reformele înfăptuite în timpul domniei lui Cuza.

În numeroase localități întîlnim monumente în memoria marilor sfetnici și colaboratori ai lui Cuza. La Vaslui, Vatra Dornei, Bîrlad, Suceava și Bacău, de exemplu — busturile lui Mihail Kogălniceanu ridicate în perioada 1970-1976; la Bîrlad și Bacău — pe cele ale lui Costache Negri, inaugurate în 1973 și 1976.

Partea cea mai de preț a Daciei

Biruința de la 5 și 24 ianuarie 1859 este continuarea firească — în condițiile epocii moderne — a biruinței din 1600 a lui Mihai Viteazul și își găsește deplina împlinire în marea biruință de la 1 Decembrie 1918, pentru care românii s-au pregătit cu întreaga lor istorie. Marea biruință prin care, cum spune istoricul I. Lupaș, a fost adusă „la matca României întregite partea cea mai de preț a Daciei, pămîntul și poporul care prin vitregiile istoriei au fost ținute timp mai îndelungat în lanțurile cîrmuirilor străine și împiedicate a-și urma cursul firesc al dezvoltării nestingherite în cadrul aceleiași organizații politice cu restul neamului... De aceea, bucuria de care a fost cuprins atunci, la sfîrșitul anului 1918, sufletul poporului român se rostea în cele mai mișcătoare feluri, în toate ținuturile, în toate centrele culturale și chiar în toate satele românești. *Un soare nou* li se părea tuturor că a răsărit în iarna aceea aspră, pe orizontul vieții lor sufletești".

Și așa cum actul istoric de la 1859 a fost biruința maselor muncitoare, a țărănimii, a meșteșugarilor și lucrătorilor, a tîrgoveților, a cărturarilor patrioți, și marea unire de la 1918 a fost, în întregimea sa, opera poporului român. Reliefînd această coordonată fundamentală a luptei poporului român pentru desăvîrșirea unității naționale, secretarul general al partidului nostru, președintele țării, sublinia că *„trăsătura distinctivă fundamentală a acestei lupte a fost largul ei caracter de masă, faptul că a antrenat muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea, cercurile înaintate ale burgheziei, principalele clase și pături ale societății... Iată de ce nimeni, în afară de popor, nu poate pretinde că a înfăptuit unirea"*.

Cum se știe, țara noastră a intrat în vîltoarea primei conflagrații mondiale în numele unei cauze mărețe. *„Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist,* — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotropire și anexiune teritorială; cedînd presiunilor Antantei, cercurile conducătoare ale țării au hotărît intrarea în război alături de Anglia, Franța și Rusia, care promiteau satisfacerea dezideratului unității noastre naționale.*

Aspirațiile profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile politice ale vremii, presa, puternicele manifestări publice care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost întîmpinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații".

Poporul a păstrat și păstrează mereu vie amintirea fiilor săi care s-au jertfit pe cîmpul de luptă în apărarea marii cauze a românilor. Dovadă și monumentele ridicate în amintirea acestor eroi pe întreg cuprinsul țării: obeliscurile pe care le întîlnești în aproape fiecare comună și pe care sînt înscrise numele eroilor ce și-au jertfit viața pentru binele patriei, statui și busturi ce imortalizează chipuri ale acestor nemuritori eroi, multe din ele ridicate în anii noștri, în aceste ultime două decenii — de aleasă cinstire a istoriei. Printre acestea, monumentele inaugurate, de exemplu, în perioada 1970-1980, într-o serie de localități din diferite zone ale țării, cum sînt comunele Cornești, din județul Cluj, Suciu de Sus — Maramureș, Pianu — Alba, Piscolț — Satu Mare, Luizi Călugăra — Bacău; busturile generalului Eremia Grigorescu — la Slatina și Tîrgu Bujor, al generalului David Praporgescu — la Turnu Măgurele, monumentele Ecaterinei Teodoroiu, între care unul la Tîrgu Jiu și altul în satul Muncelu, în comuna Străoane, județul Vrancea, pe locul unde această fiică a Gorjului a căzut în crîncena bătălie cu forțele dușmane, în fruntea subunității pe care o comanda. În 1977, la Drobeta Turnu Severin a fost înălțat un impresionant monument — o flacără stilizată de 12 m înălțime, confecționată din inox, și un grup statuar de cinci persoane (o femeie și patru bărbați) — în memoria grupurilor de partizani ce au acționat în acea zonă împotriva dușmanului, în anii grei ai ocupației țării de către trupele Puterilor Centrale.

Și în orice parte a țării ne-am îndrepta pașii vom întîlni emoționante însemne ridicate în anii glorioasei Epoci Nicolae Ceaușescu spre a evoca peste vremi lupta poporului pentru unire, alături de cele care amintesc de marile bătălii purtate pentru libertate și independență, pentru apărarea pămîntului străbun. *„Din cele mai vechi timpuri,* cum subliniază secretarul general al partidului, președintele țării tovarășul Nicolae Ceaușescu, *idealurile unirii, libertății și independenței au însuflețit permanent poporul român, constituind făclia care a luminat, generație după generație, drumul spre dreptate, spre progres, spre o viață mai bună, liberă și demnă. Milenara noastră istorie este jalonată de nenumărate bătălii, de jertfe și sacrificii fără seamăn pentru păstrarea ființei naționale, pentru apărarea drepturilor fundamentale ale poporului"*.

Răspunsuri la întrebări

SENSURI PROFUNDE ALE UNEI NOȚIUNI ISTORICE:

DESCĂLECATUL

ȘTEFAN S. GOROVEI

În scrierile cronicărești și în alte documente istorice și literare întîlnim nu o dată noțiunea de descălecat. „Descălecători de țară, dătători de legi și datini" — cum atît de exact sintetiza în vers marele Eminescu începuturile statale românești — întîii voievozi au „descălecat", potrivit tradiției, „țara". Pornindu-se de aici, într-o vreme, constituirea statelor feudale românești independente a fost strîns corelată cu această noțiune. Tradiția muntenească lega întemeierea Țării Românești de „descălecatul" lui Negru vodă; primele letopisețe românești ale Moldovei porneau de la „descălecatul" lui Dragoș vodă și, apoi, al lui Bogdan I. Ulterior, teoria „descălecatului", pe cît de unanim fusese acceptată mai înainte, pe atît de categoric a început să fie combătută. Este firesc deci, ca iubitorii de istorie să caute să afle înțelesul exact al acestei noțiuni istorice.

La fel cum mulți doresc să cunoască semnificația noțiunii de țară, termen folosit și el deseori în vechile scrieri românești. Coborînd din latinescul terra, dar însemnînd nu numai „pămînt", ci și un teritoriu bine definit din punct de vedere administrativ, politic și social, „țările" de care, potrivit expresiei unui cronicar, era „plină țara" — constituie și ele, ca și descălecatul, una din noțiunile fundamentale ale feudalității românești, element necesar în înțelegerea procesului evoluției istorice a patriei.

Iată de ce — răspunzînd numeroaselor întrebări ce ne-au fost adresate în legătură cu aceste două noțiuni — am solicitat doi reputați specialiști, pentru a explica cititorilor noștri sensurile celor două cuvinte.

„Caută-te, dară, acum, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești, lepădîndu de la tine toate celelalte basne, cîte unii au însemnatu de tine, din neștiință rătăciți, alții din zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsitu niciodată, alții de buiguite scripturi și deșarte". Cu aceste cuvinte, pe la 1686, își îndemna Miron Costin compatrioții — din contemporaneitate, ca și din posteritate — să-i citească opera *(De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor)* pe care o scrisese pentru a scoate „lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sînt lăcuitorii țărîi noastre, Moldovei și Țărîi Muntenești și românii din țările ungurești". „Multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru", mărturisea cronicarul, căci „să înceapă osteneala aceasta... să sparie gîndul. A lăsa iarăș nescris... ieste inimii durere. Biruit-au gîndul să mă apuc de această trudă..." Și, datorită „biruinței gîndului său", avem astăzi această scriere de erudită analiză istorică, în care el a afirmat răspicat că locuitorii celor trei principate *„toți un neam și odată discălecați sîntu"*.

Îndemnul marelui cronicar moldovean a rămas și astăzi valabil, căci „basne" izvorîte din neștiință, din zavistie sau din informații greșite și rău interpretate au apărut pe seama istoriei poporului român, și după Miron Costin, pînă în zilele noastre. Asemenea speculații s-au făcut, de-a lungul anilor, nu numai în legătură cu originea, continuitatea și unitatea românilor; întemeierea statelor medievale românești a fost și ea victima unei optici deformante, din cauza înțelegerii greșite a termenului cronicăresc folosit pentru a desemna acest proces: *descălecatul*. Pentru cine examinează însă mai îndeaproape mecanismul formării și apariției statelor medievale românești, este cu deosebire clar că termenul amintit nu poate avea, cu nici un chip, înțelesul ce i s-a dat: anume, s-a socotit că, prin *descălecat*, tradiția cro-

nicărească — ar presupune întemeierea statelor ca urmare exclusivă a unor emigrări masive de populație românească în teritoriile — care ar fi rămas pînă atunci nelocuite — din sudul și estul Carpaților!

Istoricii au discutat îndelung asupra modului în care s-au constituit cele două principate românești extracarpatice; izvoarele scrise și în special urmele scoase la lumină prin săpături arheologice au dezmințit categoric „teoria" vidului de populație la răsărit și la sud de Carpați înainte de întemeierea principatelor; se știe azi că în tot cursul veacului care a urmat marii năvăliri mongole din 1241 viața societății feudale românești nu s-a întrerupt nici o clipă, ci și-a urmat cursul — chiar dacă în condiții mai grele — spre formele organizării statale. Informațiile *Diplomei cavalerilor ioaniți* (1247)[1] despre cnezatele și voievodatele existente atunci în spațiul viitorului principat al Țării Românești au căpătat, în special în ultimii ani, convingătoare suporturi materiale, ca acelea pe care arheologia le-a scos la iveală la Curtea de Argeș[2]. Mai mult: cercetările au pus în lumină unitatea care a existat, în vremuri străvechi, între Țara Făgărașului și nordul Munteniei, între Țara Hațegului și nordul Olteniei, între Maramureș și nordul Moldovei. Pe de altă parte, studiile demografice — intensificate în ultimele două decenii — au atras atenția asupra trecerilor de populație peste munți, dinspre Transilvania spre Moldova și spre Țara Românească; asemenea emigrări din spațiul intracarpatic sînt atestate încă într-o scrisoare papală din 1234, în care se arată că, din Transilvania, plecau, din diferite motive, nu numai români, dar și unguri și sași, care treceau la românii de peste munți, „ca să locuiască acolo... alcătuind un singur popor cu pomeniții români". Fenomenul acesta este oglindit, de altminteri, și de *Diploma cavalerilor ioaniți* și el poate fi constatat, documentar, și în veacul XIV, și în veacul XV, ba chiar — după cum a arătat Ștefan Meteș[3] — și în tot cursul veacurilor următoare.

Constatarea tuturor acestor *realități ale trecutului* a impus, în chip firesc, și modificarea atitudinii istoricilor față de *descălecat*; astfel, prof. Ștefan Pascu a arătat, în 1971, că „sensul general al tradiției reflectă o realitate istorică, care trebuie înțeleasă și interpretată în complexul fenomenelor istorice de la sfîrșitul secolului al XIII-lea". Constatîndu-se „curentul de trecere a populației din Transilvania, mai ales din părțile ei mărginașe, la sud și est de Carpați", a fost firesc să se conchidă că aceste „emigrări de populație din Transilvania" — care nu au putut crea, prin ele însele, cele două state românești extracarpatice — „au potențat vitalitatea organismelor politice de la sud și est de Carpați, contribuind la grăbirea procesului de unificare a lor" (prof. Ștefan Ștefănescu).

Lămurirea *sensului general al tradiției* este de natură să arunce o lumină vie asupra unor împrejurări care au contribuit la constituirea statelor românești extracarpatice, marcînd acest moment de răscruce al istoriei noastre ca o „ieșire la suprafață a unor energii populare ascunse", cum l-a definit N. Iorga. Explicația este în primul rînd logică, ea rezultă *din înțelegerea noastră*, din optica și din informațiile cu care noi, cei de azi, privim aceste împrejurări ale trecutului; această explicație nu răspunde însă la întrebarea care totuși trebuie să se pună: *de ce cronicarii numesc întemeierea principatelor cu termenul „descălecat"?*

Răspunsul la această întrebare nu ni-l pot da, în chip firesc, decît înseși textele care conțin acest cuvînt, folosit, în majoritatea zdrobitoare a cazurilor, în accepțiuni foarte depărtate de sensul său propriu, inițial (a coborî de pe cal). O constatare se impune din capul locului: termenul în cauză a fost folosit, în veacurile trecute, nu numai în *cronici*, ci și în *documente*. O privire de ansamblu asupra acestui întreg material care urmează să fie „chestionat", scoate la iveală o a doua constatare care, de asemenea, trebuie afirmată de la început: „descălecatul" este menționat *numai de cronicile și documentele redactate în limba română*; textele redactate în limba slavă, în perioade anterioare sau în aceeași vreme cu cele românești, nu conțin acest termen. Și *nici n-ar fi putut să-l conțină*, el fiind — cu toate sensurile pe care i le va de vălui analiza din rîndurile care urmează — *o creație a limbii române*.

În textele pînă a i cunoscute, cea mai veche atestare a termenului care ne interesează se află într-un zapis muntean, din 1563-1564, menționînd pe un anume „Crăciun de Negreni, moștean, *descălecător pămîntului*"; sensul cuvîntului *descălecător* se descifrează ușor în context: Crăciun era cel cu care se începea stăpînirea proprietății respective, întemeietorul acelei stăpîniri. A doua atestare ne-o furnizează *Palia de la Orăștie*, celebra tipăritură de acum patru veacuri a lui Șerban Coresi: „Dup-acea *descălecarea* și sălașele fiilor lui Israil în pustine și rîndul tabărului și tremeaterea iscoadelor" și „unde-*au descălecat* gloata lui Israil"; și aici, contextul dă sensul cu care s-a folosit noțiunea de *a descăleca*: a așeza, a se așeză, a face tabăra. În fine, cea de-a treia mențiune (în ordinea vechimii) aparține unui text moldovenesc, o scrisoare trimisă în 1592 judelui Bistriței de către egumenul și soborul mănăstirii Moldovița, în legătură cu o dispută de proprietate: „acei munți — se arată în scrisoare — sînt dați sfinteei mănăstiri *de cîndu s-au descălecat Țara Mulduoei și această mănăstire...*" Abia în această a treia atestare, sensul *descălecatului* coincide cu acela în care și cronicarii au folosit termenul: întemeierea statului. Dar, în chip ciudat, *descălecatul* este folosit, de data aceasta, și pentru a desemna întemeierea... mănăstirii Moldovița de către Alexandru cel Bun, de la care călugării păstrau unele documente („noi avem uric încă de la Alexandru vodă cel-la Bunul").

(Va urma)

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1976; 1/1978.

[3] Lucrarea sa *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX* este fundamentală pentru studierea acestui aspect.

Dicţionar istoric

Continuitate şi unitate istorică românească

ŢĂRILE ROMÂNILOR ÎN ZORII EVULUI MEDIU

Dr. RADU POPA,
Institutul de arheologie din Bucureşti

Pe scara cronologică a cristalizării vieţii statale româneşti, „ţările" de la începuturile evului mediu au reprezentat treapta premergătoare constituirii şi afirmării statelor medievale de sine stătătoare. Sub aspect teritorial, aceste „ţări" reprezintă subdiviziuni natural-geografice ale marilor provincii istorice româneşti. Rolul istoric, deosebit de important, pe care l-au avut în trecut[1], se datoreşte particularităţilor teritoriului de formare a poporului român, teritoriu egal împărţit între munte, deal şi cîmpie şi conturat — în armonioasa sa unitate generală — în subdiviziuni delimitate prin hotare naturale. Legătura oamenilor cu pămîntul, a colectivităţilor cu vetrele de viaţă istorică pe care le-au stăpînit şi lucrat, legătură extrem de strînsă şi evidentă cu cît coborîm în trecut, spre începuturi, constituie una dintre coordonatele principale ale istoriei româneşti dintotdeauna.

Din depresiunile intramontane ale Carpaţilor nordici şi pînă la Dunăre, de la poalele Carpaţilor Apuseni şi pînă la ţărmul Mării, „ţările" acoperă mai mult de jumătate din teritoriul României. Dacă facem abstracţie de zonele care separă o „ţară" de alta, zone caracterizate la începuturile evului mediu de un habitat mai rar, precum şi de zonele în care s-au aşezat grupurile de nomazi sedentarizaţi şi de colonişti străini, putem spune că ansamblul vechilor „ţări" româneşti echivalează cu teritoriul de formare şi de locuire al românilor sau, folosind o expresie cronicărească, că „este plină ţara de ţări". În afara „ţărilor" mai mari şi cu ecou mai adînc în conştiinţa istorică, precum Maramureşul, Făgăraşul, Haţegul, Vrancea, Bîrsa sau Oaşul, au existat numeroase „ţări" mai mici, pentru care izvoarele scrise şi tradiţia au folosit determinative similare sau echivalente celui de „ţară": cîmpuri, cîmpulunguri, codri, devenite mai tîrziu în actele cancelariilor ocoale, ţinuturi, districte, ducate sau judeţe. Identitatea acestor structuri teritorial-administrative cu părţile din a căror reunire s-a creat statul medieval, mai constituia încă în urmă cu trei secole un lucru îndeobşte cunoscut. Astfel, banul Mihai Cantacuzino putea să afirme, pe baza acestei tradiţii, că „Ţara Românească cuprinde 17 ţinuturi, adecă 17 voievodaturi".

Din punct de vedere demografic, „ţările" au reprezentat zone de concentrare a habitatului medieval românesc, regiuni cu o densime mai mare a aşezărilor şi cu o pronunţată omogenitate etnică, **pătrunderea şi instalarea în cuprinsul lor a unor colectivităţi străine reprezentînd cazuri de excepţie. Cele mai mari dintre aceste „ţări" aveau suprafeţe de pînă la 10 000 km², cum a fost cazul Maramureşului în secolele XIII-XIV şi cuprindeau cîte o sută de sate sau chiar mai multe. Ţările mai mici, de cîteva sute de km² şi cuprinzînd 10-20 de sate, cum a fost „ţara" sau „ducatul" Amlaşului şi cum se păstrează etno-sociologic pînă azi Loviştea, au reprezentat la începuturile lor uniuni de obşti săteşti. Iar uniunea de obşti săteşti este forma de organizare socială şi teritorială a înaintaşilor din vremea încheierii procesului de etnogeneză românească. Ea exprimă legătura cu pămîntul a colectivităţilor daco-romane rămase după secolul III e.n. în afara hotarelor imperiului roman şi mai apoi romano-bizantin, colectivităţi silite să-şi asigure existenţa din resursele regiunii în care locuiau şi să-şi apere fiinţa şi entitatea în faţa presiunilor şi ameninţărilor apărute succesiv la nordul Dunării de Jos.**

Folosirea, pentru trai, a resurselor naturale dintr-o regiune dată — terenuri agricole, păduri, ape, munţi cu păşuni — de către un grup de colectivităţi, a presupus organizarea şi funcţionarea unor instituţii comunitare pe care le vom întîlni mai tîrziu desemnate ca

[1] De subliniat că şi în prezent aceste „ţări" — respectiv zonele geografice din ţara noastră în care se află amplasate odinioară — continuă să prezinte un mare interes de studiu şi cercetare pentru etnografie, sociologie, civilizaţie populară, subliniind, o dată în plus, armonia şi unitatea în diversitate a culturii româneşti.

„drept românesc" (jus vallachicum). Pe măsura maturizării — către sfîrşitul primului mileniu al erei noastre — a noilor relaţii sociale de natură feudală şi o dată cu progresele de organizare militară şi politică a societăţii româneşti, uniunile de obşti au devenit cnezate, iar „ţările" mai mari s-au transformat în voievodate. Din sînul obştilor s-au născut şi au crescut căpetenii social-politice (aşa-numita feudalitate prestatală românească), pe care le găsim pomenite în cronici şi documente şi din care, ulterior, s-a constituit clasa dominantă din statele medievale româneşti. Desigur, acest proces istoric nu a fost nici rectiliniu şi nici identic în toate ţinuturile locuite de români. Au existat stagnări pe perioade mai scurte sau mai îndelungate, particularităţi locale în funcţie de rolul jucat de puterile politice învecinate sau chiar involuţii. Astfel, unele „ţări" de la începuturile evului mediu şi-au păstrat sau au revenit la starea de uniuni de obşti, cum a fost cazul Vrancei, al Cîmpulunguiui de la izvoarele Moldovei sau al Tigheciului, caracterizate de Dimitrie Cantemir ca „republici ţărăneşti"[1].

Ca structuri social-teritoriale de la începuturile evului mediu şi ca formaţiuni politice ce au precedat constituirea statelor medievale, „ţările" sînt arareori menţionate în izvoarele scrise. În aceste condiţii — în măsura în care reuşeşte să reconstituie habitatul dintr-o regiune dată, raportîndu-i la particularităţile natural-geografice şi să identifice monumentele caracteristice acestei faze de organizare a societăţii româneşti — arheologia contribuie la cunoaşterea şi la precizarea teritorială a structurilor social-politice din categoria „ţărilor". Cele mai multe informaţii referitoare la aceste forme de organizare proprii românilor provin totuşi din epoca în care „ţările" s-au transformat în unităţi administrative ale statului medieval, unităţi deseori privilegiate şi prevăzute cu un statut juridic ce conserva în parte vechea autonomie. Acesta a fost cazul mai ales în districtele româneşti privilegiate din Transilvania, în unele judeţe din Ţara Românească sau în ţinuturile şi ocoalele moldovene. Deşi ulterioare secolelor XIII-XIV, izvoarele la care ne referim permit o privire cuprinzătoare în trecut, reconstituiri de hotare cu vechime foarte mare şi cunoaşterea mecanismelor sociale din etapa imediat premergătoare creării statelor feudale româneşti. Voievodul, căpetenie politică şi militară a unei „ţări", încă eligibil în secolele XII-XIII, dar ales deja de regulă dintr-o familie în care demnitatea tinde să devină ereditară, precede nemijlocit pe „marele voievod" sau pe domn, acesta din urmă fiind voievodul care a reunit sub autoritatea sa „ţările" din cuprinsul unei provincii istorice.

Zecile de „ţări" de pe teritoriul României, vetre străvechi de viaţă şi de organizare social-politică de la începuturile evului mediu, sînt foarte inegal cunoscute cercurilor mai largi de cititori şi chiar literaturii de specialitate. În multe cazuri, ele sînt înţelese doar ca zone sau subzone etnografice, neglijîndu-se rolul şi caracterul pe care le-au avut la începuturi. Este unul din motivele pentru care iniţiem acest dicţionar al „ţărilor", urmărind în special punerea în valoare a celor mai vechi informaţii referitoare la ele, informaţii care ni le înfăţişează ca structuri teritoriale şi social-politice. Cercetările asupra subiectului nu au o vechime prea mare în ţara noastră sau, în orice caz, subiectul încă nu a fost urmărit în mod temeinic sub aspect istoric şi arheologic, decît în cazuri izolate. Este deci posibil ca datele consemnate în fişele de dicţionar care vor urma să poată fi completate de unii cunoscători buni ai uneia sau alteia dintre „ţări" şi este sigur că viitoarele cercetări, mai ales cele de teren şi săpăturile arheologice, vor aduce adaosuri importante de informaţie. Nu ne propunem inventarierea exhaustivă a tuturor „ţărilor", deoarece pentru multe dintre ele lipsesc cercetările monografice pregătitoare. În ordine alfabetică şi sub nume pe care în unele cazuri le putem reconstitui din documente, alteori însă le vom propune aici pentru prima oară, ne vom opri asupra acelor „ţări" pentru care dispunem acum de o documentaţie mai bogată. Nădăjduim ca „dicţionarul" să deschidă un dialog sau o discuţie mai largă şi să atragă în această sferă de preocupări şi alţi cercetători ai acestui deosebit de important domeniu al începuturilor istoriei noastre medievale.

Dincolo de particularităţile zonale sau regionale pe care le reflectă fiecare dintre „ţările" vechi româneşti, particularităţi conservate şi cultivate în tezaurul de civilizaţie populară, „dicţionarul" va evidenţia o serie de trăsături general valabile pentru toate structurile teritoriale de acest tip, subliniind astfel şi pe această cale impresionanta unitate a evoluţiei istorice din aria de formare şi de afirmare a poporului român.

Ţara Amlaşului

„Io Mircea, mare voievod şi domn... stăpînind şi domnind peste toată ţara Ungrovlahiei şi al părţilor de peste munţi, încă şi către părţile tătăreşti şi *Amlaşului şi Făgăraşului herţeg* [s.n.] şi domn al Banatului Severinului şi pe amîndouă părţile pe toată Podunavia, încă şi pînă la Marea cea mare şi stăpînitor al cetăţii Dîrstorului".

Enumerarea Amlaşului, cu calitatea de „ducat", în rîndul stăpînirilor transilvănene ale lui Mircea cel Bătrîn şi ale urmaşilor săi, a asigurat acestui nume un statornic interes din partea istoriografiei româ-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1976.

neşti, ca şi un ecou aparte în conştiinţa noastră istorică. De la cea dintîi menţionare a sa, într-un hrisov acordat Coziei, în primul deceniu al secolului XV, acest „ducat al Amlaşului" va continua, pînă în ultimele decenii ale aceluiaşi secol să facă parte din posesiunile domnilor Ţării Româneşti. În unele documente îl întîlnim chiar cu numele de „ţară"; aşa, de pildă, în 1460, un pretendent la domnie refugiat în Transilvania, pe numele său Dan, emite un act în care se intitulează „dominus terrarum Omlus et Fogarasch". Pe de altă parte, în tradiţia istorică a începuturilor Ţării Româneşti, se consemnează că Radu Negru Voievod a fost „mare herţeg (duce) pre Amlaş şi pre Făgăraş", iar „descălecarea" s-a produs din amîndouă aceste „ducate".

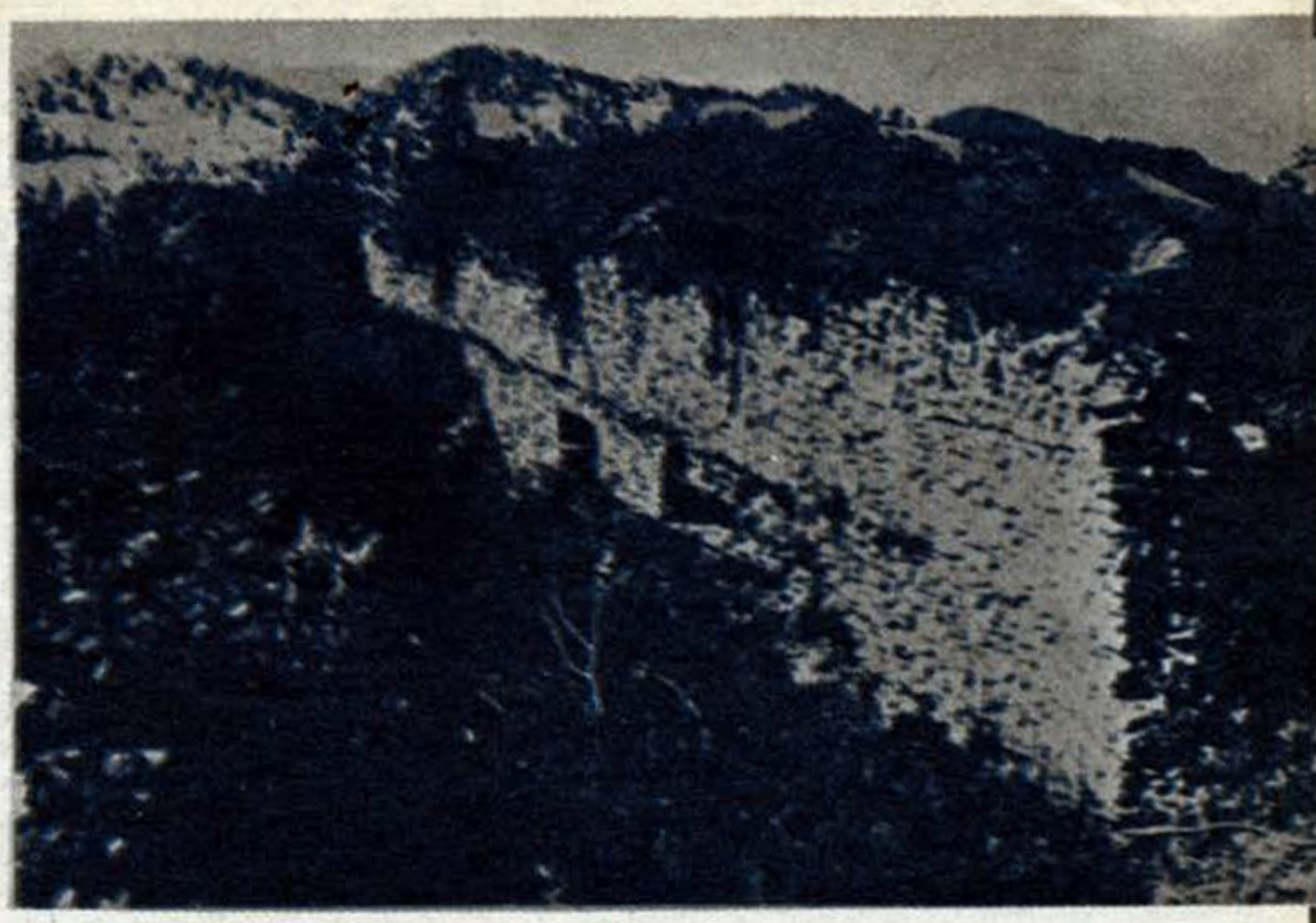

Cetatea Sibiel — vestigiu istoric din vechea Ţară a Amlaşului, posesiune transilvană a domnitorilor Ţării Româneşti

De la bun început trebuie precizat că organizarea politico-socială de pe valea Cibinului — unde este localizat acest „ducat" (sau „ţară") este mai veche decît desemnarea ei sub numele Amlaş. Înainte de prima atestare documentară a acestui „ducat" — în vremea lui Mircea cel Bătrîn —, la care ne-am referit în rîndurile de mai sus, atît Amlaşul cît şi Făgăraşul erau definite în documentele româneşti emise de Vladislav Vlaicu sub genericul de „ţinuturile de peste munţi". De altfel, denumirea de Amlaş nici nu exprimă în chipul cel mai grăitor esenţa organizării politice *româneşti* din această zonă. „Ţara" ca atare acoperă, aproximativ, bazinul Cibinului. Localitatea Amlaş (azi Amnaş) de la care a derivat numele, se află *la marginea* de nord a acestui teritoriu şi este un sat săsesc a cărui primă menţiune datează din anul 1309, cînd este amintit ca parohie catolică, denumirea originară fiind Omlaş, (săseşte Hamlesch). Cum s-a ajuns ca străvechiul teritoriu românesc de pe valea Cibinului să fie desemnat sub numele Amlaş? Atît satele româneşti cît şi Amlaşul au făcut parte în sec. XIII din domeniul cetăţii regale de la Sibiel. Este mai mult decît probabil că, la o dată neprecizată de pe parcursul secolului XIV, centrul domeniului s-a mutat de la Sibiel, la Amlaş — fapt ce a decis numele ulterior al „ducatului" sau „ţării". Că numele Amlaş se datoreşte unei conjuncturi istorice o dovedeşte şi faptul că în secolul XVI, cînd teritoriul său a ajuns în stăpînirea Sibiului, zona a purtat numele de „scaunul Săliştii" (nu Amlaşului), calitate în care şi-a păstrat unele privilegii şi o anumită autonomie pînă la sfîrşitul evului mediu.

Intrat în tradiţia românească drept „ţară a Amlaşului", teritoriul de la vest de Sibiu are deci o istorie *anterioară*, ale cărei antecedente se desprind, în liniile lor generale, din cîteva informaţii mai vechi decît secolul XIV, ca şi din reconstituirea împrejurărilor sociale şi politice din sudul transilvan.

Pe parcursul secolului XII, coroana maghiară şi-a extins treptat autoritatea în direcţia hotarelor sud-estice ale Transilvaniei, instituind, printre altele, şi o prezenţă militară în dreptul importantei trecători a Oltului. Pe urmele acestei graniţe militare, după mijlocul secolului amintit mai sus şi pînă la începutul secolului XIII, s-a produs instalarea coloniştilor saşi în părţile Sibiului şi mai apoi înstăpînirea conţilor de Tălmaci, la confluenţa Oltului cu Cibinul. Ca urmare, întinsa regiune de sate româneşti din bazinul Oltului Mijlociu a fost despărţită în două zone cu mărimi diferite: către răsărit — Ţara Făgăraşului, iar spre apus de Sibiu — o zonă mult mai restrînsă, din care se va constitui Ţara Amlaşului. Teritoriul acestei din urmă „ţări" nu depăşeşte 100 km², dar, dacă îi adăugăm munţii şi pădurile care-i aparţineau, suprafaţa se măreşte de cîteva ori. Atît Făgăraşul, cît şi viitoarea ţară a Amlaşului au rămas însă în continuare zone de intensă populare românească. De altfel, amîndouă zonele s-au aflat în strînsă legătură cu ţinuturile româneşti de la sud de Carpaţi, cu Argeşul şi cu Vîlcea, nu numai prin intermediul drumurilor de peste munte, ci chiar prin mijlocirea munţilor pe care-i stăpîneau şi foloseau în comun. Pe bună dreptate sublinia Dimitre Onciul, în urmă cu aproape un secol, că „părţile de peste munte" sau „laturile plaiurilor" trebuie considerate ca făcînd parte din stăpînirile Ţării Româneşti încă de la începuturile scaunului domnesc de la Curtea de Argeş, reflectînd realităţi care coborau cu mult în trecut.

Un document fals, „confecţionat" pe la sfîrşitul sec. XIV, dar datat 1233 — interesant totuşi prin ştirile pe care le cuprinde, precum şi prin împrejurările care au determinat întocmirea lui — ilustrează atît stările din prima jumătate a secolului XIII, cît şi pe cele din a doua jumătate a veacului următor. Este vorba

de o pretinsă danie pe care regele Ungariei ar fi făcut-o în acel an conților de Tălmaci, danie ce privea Țara Loviștei *(terra Loysta)* situată „pe dreapta" Oltului, pînă la izvoarele Lotrului. Țara Loviștei se află, de fapt, pe partea stîngă a Oltului, iar diploma întocmită pe la 1380 de conții de Tălmaci nu era altceva decît încercarea acestora de a se înstăpîni asupra munților bogați în resurse naturale ce mărginesc la sud satele românești din viitoarea Țară a Amlașului, desprinzîndu-le din legăturile lor firești cu Țara Românească. Semnificativ în acest sens este și faptul că falsul datează chiar din anii în care Vladislav Vlaicu era angajat în lupta pentru păstrarea stăpînirii asupra acestor sate[1].

Încă de la sfîrșitul secolului XIII, regalitatea maghiară a încercat să găsească o formă de organizare și de control a acestor sate, în tiparele rînduielilor regatului. În apropiere de Sibiel a fost ridicată o cetate regală, foarte probabil identică cu aceea precizată în documente cu numele „cetatea Salgo", în al cărei domeniu intrau mai ales satele românești de la vest de Sibiu. În anii tulburi de anarhie internă ce au însoțit stingerea dinastiei arpadiene și urcarea pe tronul Ungariei a dinastiei angevine, cetatea a fost ocupată de conții de Tălmaci. În 1322, regele Carol Robert răsplătea pe Nicolae de Tălmaci cu mai multe moșii pentru că a restituit coroanei cetatea Salgo, împreună cu cele nouă sate care țineau de ea: Cunța, Amlaș, Săcel, Orlat precum și „alte cinci sate românești" (Săliște, Sibiel, Cacova — azi Fîntînele, Vale și Galeș). Documentul este extrem de important, deoarece întîlnim în el atît grupul de sate ce formează pînă azi sub aspect etnografic „Mărginimea Sibiului", cît și numele Amlașului.

În domeniul cetății Salgo de pe la 1300 ca și în „ducatul" de mai tîrziu al Amlașului sau mai apoi în „scaunul Săliștii", nu au intrat toate satele românești din zonă. Rășinarii, de pildă, s-au aflat în stăpînirea nemijlocită a sibienilor; totodată, s-au înregistrat diferite tentative de cotropire a zonei de către unii nobili maghiari. Una dintre cele mai periculoase cotropiri, chiar dacă fără urmări îndelungate, a fost aceea a lui Ioan Tompa, pe care Ludovic de Anjou l-a desemnat drept „comite al munților" la mijlocul secolului XIV, deci ca dregător însărcinat cu paza hotarelor dinspre Țara Românească. Ioan Tompa se înstăpînise la 1366 asupra Aciliului și Tilișcăi, într-o vreme în care și descendenții, conților de Tălmaci ajunseseră din nou stăpîni la Orlat și Săcel. Tentativele lor s-au lovit însă de împotrivirea Țării Românești care de pe la mijlocul secolului XIV își exercita autoritatea asupra acestei zone. Informația ne este furnizată de două documente din acel an, prin care se recunoștea stăpînirea lui Vladislav Vlaicu asupra celorlalte sate românești din viitorul „ducat" al Amlașului. În aceste documente, Țara Amlașului nu este menționată nici în chip de „ducat" și nici chiar sub numele de Amlaș, ci doar ca *terra seu tenutis magnifici viri domini Ladislai, vaivode Transalpini* (țara sau ținuturile măritului bărbat, domnul Vladislav voievodul Țării Românești). Este, așadar, prima recunoaștere oficială a apartenenței acestei „țări" la Țara Românească!

În anii următori, în funcție de soarta schimbătoare a relațiilor Țării Românești cu regatul ungar, stăpînirea domnilor români asupra satelor de la vest de Sibiu a cunoscut întreruperi. La 1383, fostele posesiuni de aici ale lui Vladislav Vlaicu, intrate acum sub autoritatea coroanei ungare, erau dăruite de regină, episcopului Goblinus. Era o vreme de conflicte îndîrjite în această zonă, la care luau parte și satele din Țara Românească. Un foarte interesant document din chiar acest an 1383 pomenește înțelegerea la care s-a ajuns între românii din vecinătatea Sibiului și sașii din Cisnădie, Sibiu și Cristian, după ce între cele două tabere avuseseră loc cîteva ciocniri, fiind ucisă și rudenia din Țara Românească a unui oarecare Dobrin, român localnic. Românilor li se cerea să nu mai găzduiască dușmani ai sașilor și, mai ales, „să nu mai mînuiască sau să poarte arcuri", precizare curioasă, deoarece românii aveau îndatoriri grănicerești, revenindu-le paza munților de la Tălmaciu și pînă la Săliște. Cîteva nume ale celor prezenți la înțelegere sînt sugestive pentru identitatea de neam cu lumea satelor românești de sub munte de pe celălalt versant al Carpaților. Românii din satele din Țara Amlașului se numeau Șerban, Neagu cel Mare, Banciu cel Roșu, Banciu cel Negru, Cîndea cneazul, Drăghici, Neagu cel Bogat sau chiar Radu Negru.

Cîțiva ani mai tîrziu, fostele posesiuni ale lui Vladislav Vlaicu, întregite cu cîteva sate ce aparțineau firesc aceleiași zone, printre care Tilișca și Aciliul, precum și cu Amlașul, aparțineau ca „ducat" lui Mircea cel Bătrîn. De aici înainte, știrile scrise se înmulțesc și o analiză amplă a acestor informații a fost făcută în urmă cu patru decenii de către Ioan Moga. Merită pomenite dintre ele știrile privind prezența la 1428 a dregătorilor lui Dan II la Amlaș, conflictul din 1456 dintre „cneazul și românii din Săliște" și sibieni, precum și, mai ales, implicarea satelor din Țara Amlașului în viața politică internă a Țării Românești. În 1460, de pildă, aceste sate au sprijinit un pretendent la scaunul Țării Românești împotriva lui Vlad Țepeș determinînd, după înfrîngerea oastei pretendentului, o ripostă tăioasă a lui Vlad Țepeș.

Cît privește istoria mai veche și începuturile Țării Amlașului, mai sînt încă destule semne de întrebare și mărturii care așteaptă să fie scoase la lumină. Cetatea de la Sibiel urmează a fi cercetată temeinic, la Săliște sînt semnalate ruine în sat și în jurul lui; la Amlaș-Amnaș încă n-a fost identificat și localizat centrul „ducatului", iar vechimea unora dintre state ca Poplaca, Jina, Gura Rîului sau Rod — cu mult anterioară datării lor cu documente — mai stă sub semnul întrebării. Sînt probleme pasionante pentru cercetările viitoare.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1975.

Curți și reședințe domnești

ROMAN

Dr. LUCIAN CHIȚESCU,
Muzeul de istorie al R. S. România

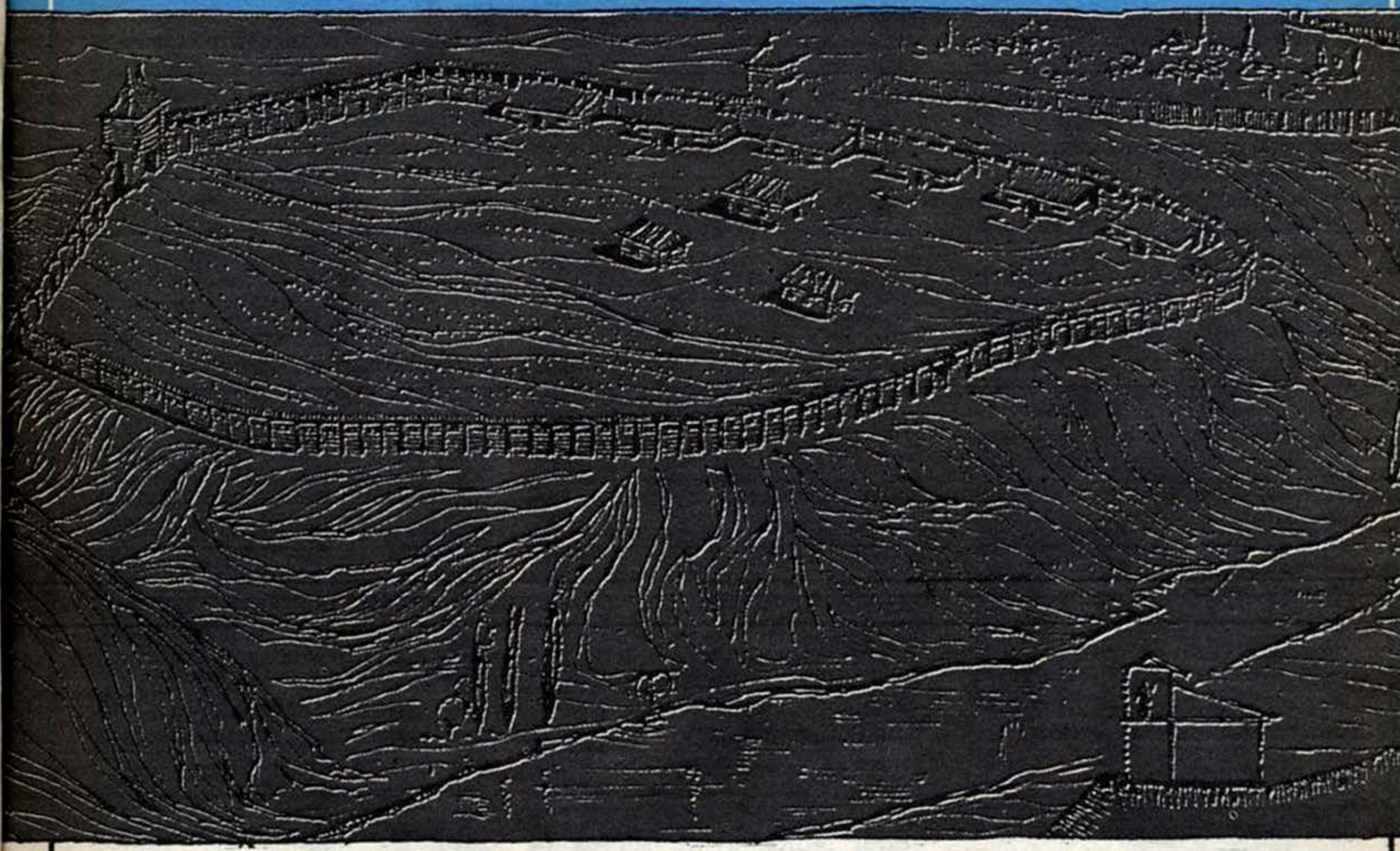

În imagine: cetățuia mușatină (încercare de reconstituire).

„Mai este [în Moldova] și orașul Roman numit astfel de la Roma, primii întemeietori ai acestuia fiind romanii. Acest oraș este așezat lîngă un rîu numit Moldova [și] locuitorii lui sînt toți moldoveni". Astfel era caracterizat orașul de la confluența Moldovei cu Siretul de către misionarul italian Niccolo Barsi, care, pe la 1633, a trecut prin țara noastră. Credința că orașul a fost întemeiat de romani (dată fiind asemănarea de nume Roma = Roman) a stăruit la mulți dintre cărturarii din epocă. Miron Costin, care avea moșii nu departe de oraș, la Barboși (azi localitatea poartă numele cronicarului), era și el convins de acest lucru, îndeosebi după ce a aflat despre descoperirea unor monede romane pe teritoriul orașului, fapt care îi menționează în scrierea sa De neamul moldovenilor.

Adevărul este că vestigiile de locuire din preajma orașului sînt foarte vechi, datînd din epoci mult anterioare contactului cu Roma antică, încă din neolitic. Ca așezare urbană Romanul este, însă, o creație mai recentă. Cea dintîi mențiune documentară a sa — totodată și cel mai vechi document intern din Moldova, păstrat pînă în zilele noastre — poartă data de 30 martie 1392 și emană din cancelaria voievodului Roman I (1392-1394)[1]. Este un hrisov de danie către Ionaș viteazul (viteji alcătuiau o categorie de oșteni din armata țării Moldovei), în încheierea căreia se preciza că a fost scrisă „în cetatea noastră, a lui Roman voievod" [s.n.].

Această precizare, ca și titulatura adoptată în același act de voievod „Marele singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpînind Țara Moldovei de la munte pînă la mare [s.n.]", sînt esențiale în înțelegerea nașterii Romanului ca oraș, ca și a rolului său în procesul de desăvîrșire a statului feudal românesc Moldova.

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1981.

Mai întîi se cuvine evidențiată identitatea dintre numele voievodului și acela al așezării, ceea ce a determinat pe unii cercetători să considere orașul drept o creație voievodală a lui Roman I — opinie îndreptățită, deși localitatea poate fi mai veche: Roman vodă i-a dat statut de tîrg, tot el a construit fortificația de lemn și pămînt din apropierea așezării — fortificație la adăpostul căreia orașul a crescut și s-a dezvoltat ulterior.

Cum arătam, există o strînsă legătură între titulatura voievodului și preciz area din finalul actului — „cetatea *noastră* [s.n.], a lui Roman Voievod"[2]. Ce semnificație au aceste două mențiuni? Cercetările aprofundate din ultimele decenii au arătat că procesul de formare a statelor feudale românești (în cazul de față al Moldovei) a fost un proces evolutiv, de durată. Moldova a luat ființă prin unificarea mai multor voievodate în jurul unui voievodat central — cel de pe apa Moldovei, care a dat ulterior denumirea întregului principat. Procesul s-a intensificat îndeosebi după ce tînărul stat și-a dobîndit independența, în timpul domniei lui Bogdan I[1] și poate fi considerat încheiat către sfîrșitul secolului XIV. Titulatura „singur stăpînitor" a toată țara Moldovei „de la munte pînă la mare: constituie tocmai *transpunerea, într-un document solemn, a acestei realități istorice ce se desfășurase de-a lungul unui secol prin eliberarea treptată de sub dominația tătară, apoi și de sub cea angevină și, în sfîrșit, prin unificarea formațiunilor politice locuite de același popor, ce vorbea aceeași limbă și avea aceleași datini și obiceiuri.*

În chip firesc, reședința unei formațiuni feudale avea și ea tendința de a se muta în locul cel mai favorabil pentru un centru administrativ, pe măsura evoluției statului. Fenomenul este evident în Moldova, unde reședința se mută rînd pe rînd de la Baia (sub Dragoș), cînd voievodatul cuprindea Valea Moldovei, la Rădăuți (pe timpul lui Bogdan I) și de aici la Suceava (în vremea lui Petru I Mușatinul), cînd Moldova unifică întreg nordul țării. Vechile centre continuau să rămînă ca reședințe secundare, curți itinerante[3] pe traseul domniei prin țară pentru îndeplinirea sarcinilor ei administrative.

Întemeind curtea domnească din Roman, voievodul Roman I intenționa, așadar, să ofere Moldovei, unificate „de la munte pînă la mare", o reședință care să ocupe din punct de vedere geografic un loc relativ central, situat totodată în calea marilor drumuri comerciale. De la bun început, Romanul a fost gîndit ca o reședință voievodală a Moldovei.

Cercetările arheologice desfășurate pe Dealul Episcopiei din incinta orașului și la Cetatea Nouă a Romanului, de pe malul stîng al Siretului, au adus importante precizări privind — pe de o parte — evoluția reședinței domnești din acest oraș și — pe de altă parte — creșterea unui oraș apărut și dezvoltat pe lîngă o cetate feudală. Vestigiile fortificației mușatine (o vom numi astfel pentru a o deosebi de Cetatea Nouă, construită din piatră, în vremea lui Ștefan cel Mare) constau dintr-o palisadă de lemn amenajată chiar pe marginea platoului amintitului deal, închizînd o suprafață de aproximativ 4 000 m.p. Exteriorul palisadei — construită din bîrne — era protejat de un val de pămînt și de apa rîului Moldova, ce servea ca un ideal șanț de apărare; acest tip de construcție a fost specific teritoriului românesc în perioada respectivă.

Destinată unor scopuri militare, cetatea a servit în egală măsură protecției comerțului și meșteșugurilor din oraș, care, în caz de restriște, puteau găsi adăpost în incinta ei. Prezența lui Roman voievod și a anturajului său în fortificația din lemn și pămînt ridicată pe promontoriul de pe malul stîng al Moldovei a determinat apariția unei aglomerări urbane, ai carei locuitori sub pavăza oștenilor de la curte, au putut să-și continue nestingheriți activitățile lor meșteșugărești sau negustorești. Orașul a ajuns să se afirme curînd în viața economică și culturală a Moldovei: Alexandru cel Bun, fiul lui Roman I și domn al Moldovei între 1400 și 1431, a decis întemeierea unei episcopii; în 1415, o delegație a orășenilor din Roman a luat parte, alături de reprezentanții altor orașe, la Conciliul de la Konstanz. În 1411, orașul a căpătat și o importanță internațională, prin încheierea aici, la 25 mai, a tratatului de alianță dintre Alexandru cel Bun și regele Poloniei, Vladislav II Jagello.

Episcopia, construită inițial din lemn — lemnul rezultat, cum s-a dovedit pe cale arheologică, de la demolarea unor construcții din incinta cetății — urma să devină și necropolă voievodală. Aici a fost înmormîntată doamna Anastasia, soția lui Roman I și mama lui Alexandru cel Bun.

După domnia lui Alexandru vodă, orașul și, implicit, curtea domnească din Roman au cunoscut o epocă de decădere. Sporadic, curtea domnească mai poposea însă în oraș, pentru împărțirea dreptății sau îndeplinirea unor obligațiuni militare. În 1450, din orașul Roman, Bogdan II, fiul lui Alexandru cel Bun și tatăl lui Ștefan cel Mare a depus jurămîntul de vasalitate către Ioan de Hunedoara, numindu-l „părintele său" pe acest vajnic luptător antiotoman. Importanța, cu deosebire militară, a Romanului a crescut sub Ștefan cel Mare. Din poruncă voievodală, în locul cetății de pămînt, pe malul Siretului, a fost construită o cetate din piatră, cu ziduri puternice — fortificație deosebit de importantă în sistemul defensiv al Moldovei. În vara anului 1476, Cetatea Nouă a Romanului — isprăvită doar de cîțiva ani — a cunoscut primul ei asediu. Venit să răzbune înfrîngerea de la Vaslui[3], sultanul Mahomed II a invadat Moldova cu puhoiul său de oști. Ștefan cel Mare a hotărît adunarea oastei care s-a strîns în orașul Roman. În vreme ce oștile otomane, însumînd aproape 200 000 oameni începeau asediul cetății, domnul român

(Continuare în p. 20)

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 5/1983; 6/1984; 1/1975.

La Arhivele statului din Braşov

MIHAI VITEAZUL: un portret necunoscut

Prof. DAN O. GIUVELCA

Ilustrată printr-un mare număr de cronicari şi istorici (mai mult de 300, numai pentru perioada feudală!)[1], istoriografia săsească cuprinde numeroase informaţii şi despre trecutul românilor din Transilvania şi din principatele extracarpatice. În bună parte inedită, opera istoricilor saşi conţine, aşadar, un bogat material a cărui cercetare se poate dovedi deosebit de fructuoasă.

Un exemplu îl oferă şi lucrările cronicarului sas Daniel Wolff, care a trăit în a doua jumătate a sec. XVII, pînă în anul 1729. Nu-i cunoaştem nici anul, nici locul naşterii. După studii universitare, pe care le-a încheiat în Germania, la Wittenberg, Daniel Wolff s-a reîntors prin anul 1684, în Transilvania natală. În anul următor, 1685, el a încheiat prima lucrare istoriografică, intitulată *Dacia năpăstuită*, lucrare rămasă în manuscris şi aflată în prezent la Arhivele statului din Braşov.

Numit preot la Nadeş, Daniel Wolff a trăit pînă în anul 1729, interval în care a scris şi lucrarea *Hydra Transsylvanica*, o virulentă polemică la adresa răscoalei curuţilor, condusă de Francisc Rákoczy (1704-1711), scriere rămasă, de asemenea, în manuscris.

Dacia năpăstuită — operă care ne interesează în mod deosebit — este o lucrare de tinereţe, fiind scrisă vădit sub influenţa ideilor lui J. Bethlen şi îndeosebi a lui Johann Tröster. Autorul deplînge în repetate rînduri soarta principatului aflat sub dominaţie otomană, opunîndu-i vremurile în care autoritatea turcilor nu se instalase încă asupra teritoriului acestuia.

Lucrarea conţine mai multe părţi, debutînd cu o prefaţă în care autorul declară că mobilul cărţii sale este dragostea de patrie, care l-a îndemnat să scrie numai adevărul.

În prima parte, Daniel Wolff scrie între altele că Decebal a fost „regele transilvănenilor şi al românilor". Bine informat (pentru vremea sa), bun cunoscător al autorilor antici, el prezintă istoria războaielor daco-romane şi a Daciei romane şi post-romane, avînd meritul de a afirma continuitatea poporului român şi latinitatea sa, argumentul principal pe care îl invocă fiind limba.

Partea a doua a *Daciei năpăstuite* este închinată vieţii economice şi sociale a principatului, ocupaţiilor locuitorilor, autorul subliniind fertilitatea deosebită a solului şi abundenţa şi armonia bogăţiilor naturale, în Transilvania — în special, şi în ţările române — în general. Scriind despre boierii din ţările române evidenţiază rolul lor social-politic, asemănîndu-i întru totul cu nobilii din Transilvania şi din apusul Europei.

Partea a treia a cărţii, dedicată oraşelor transilvănene analizează pe rînd aşezarea, înfăţişarea şi importanţa economică a fiecărui mare centru urban, calificînd Braşovul drept cel mai important centru comercial al principatului.

Partea a patra intitulată *Despre principii din Transilvania în ordinea cronologică a succesiunii lor* este cea care ne interesează în mod deosebit, deoarece ea cuprinde alături de portretele altor principi ai Transilvaniei, un portret necunoscut al lui Mihai voievod Viteazul. Existenţa acestui portret a fost semnalată în urmă cu cîţiva ani de Adolf Armbruster *(Dacoromano-Saxonica*, p. 378, lucrare în care se află şi unele informaţii privitoare la opera lui Daniel Wolff), dar imaginea respectivă nu a fost pînă acum reprodusă în publicaţiile de istorie. Ne facem o datorie de onoare din a o prezenta pentru prima oară publicului cititor, cu atît mai mult cu cît portretul realizat de Daniel Wolff aduce unele precizări în privinţa portretisticii viteazului domnitor. Capitolul respectiv cuprinde scurte relatări privind domniile şi portretele următorilor principi: Ştefan Báthory, Cristophor Báthory, Sigismund Báthory, Mihai Viteazul, George Basta (guvernator imperial, privit însă ca stăpîn de fapt al principatului), Ştefan Bocskay, Si-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1977.

gismund Rákoczy (Rákotzy în grafia lui Wolff) și Gabriel Báthory. Deci — cu excepția domniilor trecătoare ale lui Andrei Báthory și Moise Szekely — sînt portretizați toți principii Transilvaniei dintre 1571 și 1613.

Portretele sînt de tip medalion, de formă circulară și mărimi egale, cu legenda înscrisă în interior, fiind desenate după modele care au circulat în epocă: stampe, gravuri sau picturi. Spre această concluzie conduce, de altfel, și faptul că în dreptul scurtei istorii a unora dintre principi — Gabriel Bethlen (1613-1629), Gheorghe Rákoczy (1630-1648) și Gheorghe Rákoczy II (1648-1658) — autorul a lăsat cîte un medalion gol, deci fără portretul cuvenit, semn că, în cazurile respective, i-a lipsit sursa directă de inspirație.

În ceea ce privește portretul lui Mihai Viteazul, remarcăm realismul său și asemănarea, în afară de orice îndoială, cu personajul. Domnitorul este reprezentat cu barbă, purtînd gugiuman cu trei pene (corespunzător celor trei tuiuri la care, în ierarhia otomană, avea dreptul). Modelul care stă la baza sa este — probabil — un portret contemporan eroului, altul decît cele cunoscute pînă acum, portret ulterior pierdut, dar care, prin intermediul plasticului medalion din opera lui Wolff, este redat posterității.

Aprecierea deosebită a cronicarului sas față de viața și faptele viteazului voievod reiese și din scurtul text ce îi este consacrat. Daniel Wolff scrie despre inima mîndră a viteazului voievod și de faptul că în Transilvania „a încercat să cîștige de partea lui țara și oamenii".

În continuare, lucrarea cuprinde cîteva capitole foarte scurte: *Corollaria*, *Continuare la Dacia asuprită* și *Fapte diverse deosebite* (amănunte despre incendii, inundații epidemii ș.a.), o *Scurtă descriere a vieții contelui Thököly* (șeful curuților maghiari care tocmai atunci luptau contra Habsburgilor) și, în încheiere, un *Register*-indice în care acțiunea lui „Michael Wayvoda" în Transilvania este din nou amintită.

CURȚI ȘI REȘEDINȚE DOMNEȘTI — ROMAN

(Urmare din p. 18)

cu doar 6 000 curteni, (pe celălalt mal al Siretului se aflau 60 000 oameni — oastea cea mare) a decis retragerea la Neamț. Cetatea Nouă a rezistat pînă în ziua de 24 iulie. Și chiar dacă nu a putut împiedica înfrîngerea de la Războieni (26 iulie 1476) rezistența sa — semnalată într-un raport al unui sol al lui Laiotă Basarab către Matei Corvin — a îngăduit lui Ștefan cel Mare să-și regrupeze oastea, cu care, în cele din urmă, a izbutit să-i izgonească pe invadatori[1].

Faptul că nu Romanul a rămas reședință voievodală statornică se datorește atît scurtei domnii a lui Roman I (aproximativ trei ani), cît și importanței pe care Suceava și-o cîștigase în viața economică și politică a țării. Ideea mutării reședinței într-o așezare centrală, la care se putea ajunge relativ ușor din toate colțurile țării, a persistat. În noile condiții pe care Moldova le-a avut ulterior, în sec. XV și XVI această așezare centrală spre care gravita economic și administrativ Moldova a devenit Iașul. În aceste împrejurări, Romanul a continuat să fie un loc de popas de anumită importanță pentru voievod și suita sa, fapt ilustrat de atenția pe care i-au acordat-o Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și alți domnitori.

În sec. XVI, curtea și episcopia din Roman au revenit sporadic în actualitate. Pe locul vechii episcopii, Petru Rareș a început construirea noii episcopii (actuala biserică episcopală), ale cărei lucrări s-au încheiat în timpul lui Iliaș Rareș.

Din vremea lui Despot Vodă datează ultimele știri despre Roman în chip de curte voievodală. În primăvara anului 1562, Despot a primit aici o solie munteană (boierul Socol). Voievodul Țării Românești, Petru cel Tînăr, declara, prin intermediul soliei sale — cum rezultă din raportul lui Martin Belsius, unul din numeroșii spioni trimiși de habsburgi pe lîngă Despot —, că „el este frate cu Despot și că va fi prieten cu oricine îi este prieten și va fi tot astfel dușman celor care îi sînt dușmani, fie că ar fi ei chiar sultanul turcilor sau împăratul roman [al Imperiului romano-german]". Cu același prilej s-a discutat și o eventuală căsătorie între Despot și o fiică a Chiajnei, proiect nerealizat. De altfel, politica domnului Moldovei — străină intereselor țării — a stîrnit nemulțumirea păturilor largi, de la boieri pînă la masele populare. La 12 aprilie, tot la Roman s-a produs chiar o încercare de atentat împotriva lui Despot. Potrivit relatării aceluiași Belsius, în ziua de 12 aprilie 1562, domnul — venit la Roman cu 6000 însoțitori — făcuse o vizită protocolară la episcop, după care fusese condus la curte. „În timpul nopții — scrie Belsius — un trădător care îl păndea cu multă vigilență a fost prins purtînd sub mantie sabia scoasă din teacă. [Atentatorul] se numește Voinea [și] este unul din husăreii care sînt în număr de 12 [și] care cercetează drumurile pe unde trebuie să umble el [domnul]".

Pînă la sfîrșitul secolului XVI, curtea domnească a mai poposit o singură dată la Roman. De fapt, în afara orașului, căci țara era bîntuită de ciumă. În tabăra de corturi de lîngă oraș, Petru vodă Șchiopul a primit două solii: misiunea iezuită, condusă de Stanislaw Warszewiecki[2] și pe ambasadorul englez la Poartă, William Harborne, cu care a încheiat, în 1588, un tratat comercial cu Englitera reginei Elisabeta I[3].

Curtea domnească din Roman a rămas în istoria țării ca una din curțile itinerante ale domniei: semnificația sa în înțelegerea procesului de consolidare a statului feudal este însă deosebită, și tocmai în aceasta constă valoarea istorică aparte a inițiativei lui Roman I.

1-3 *Magazin istoric*, nr. 7/1976; 6/1983; 5/1978.

MARCU BEZA: AMINTIRI

CONSTANTIN DARIE

Cu cinci decenii în urmă, în aprilie 1935, Perpessicius îşi începea una din cronicile literare pe care le prezenta la radio cu următoarea apreciere: „Dl. Marcu Beza este, în lumea diplomaţilor noştri, unul dintre acei cercetători pe plan european, care duc şi pe calea aceasta [prin literatură], cît mai departe, renumele ţării lor... Opera aceasta [literară], remarcabilă şi recunoscută dincolo de graniţe, merită să fie încetăţenită şi difuzată înăuntrul graniţelor noastre. Sînt însă, şi-n literatură, ca-n orice ramură de activitate omenească, destine nedreptăţite şi cazul d-lui Marcu Beza e unul dintr-însele".

Cine era acest „nedreptăţit" pe care Perpessicius îl revendica pentru literatură, în timp ce istoricii — Nicolae Iorga în mod special — îi urmăreau şi comentau comunicările academice pe teme de istorie?

Marcu Beza[1] — ne indică dicţionarele de specialitate — s-a născut în 1882 la Kesura (Grecia) şi a murit în 1949 la Bucureşti. Studiile secundare şi le-a făcut la Bitolia (azi R.S.F. Iugoslavia), iar cele universitare la Bucureşti şi, apoi, la Oxford şi Londra. Înaintea primului război mondial a fost consul al României în Anglia şi a continuat să lucreze în diplomaţie, în capitala britanică, pînă în 1932, o bună perioadă de timp funcţionînd şi ca profesor de limbă şi literatură la King's College din Londra. În această perioadă s-a manifestat ca un neobosit mesager al spiritualităţii româneşti peste hotare, publicînd şi o serie de studii, precum Voyageurs anglais sur les Valaques **(Paris, 1918),** Papers on the Romanian people and litteratur **(Londra, 1920),** Romanian proverbs **(Londra, 1921),** Paganism in Romanian folklore **(Londra, 1928),** Shakespeare in Romania **(Londra, 1931) ş.a.**

Între 1932 şi 1939 a ocupat postul de consul general al României la Ierusalim, timp în care a întreprins o serie de călătorii în ţări din Orientul Apropiat, precum şi în Cipru, Turcia şi Grecia, în dorinţa de a cerceta şi descoperi noi mărturii privitoare la relaţiile din trecut ale poporului nostru cu popoarele din Balcani şi din zona Mediteranei. Rod al investigaţiilor efectuate în diverse biblioteci, muzee sau arhive, cîteva comunicări la Academie — al cărui membru corespondent fusese ales în 1929 — publicate în seria Secţiei literare sau în volume separate — s-au impus la vremea lor atenţiei specialiştilor: Biblioteci mănăstireşti în Palestina **(Bucureşti, 1932),** Biblioteci mănăstireşti la Muntele Athos **(Bucureşti, 1934),** Urme româneşti la Atena şi Ierusalim **(Bucureşti, 1939),** Urme româneşti în răsăritul ortodox **(Bucureşti, 1935 şi 1937),** Biblioteci mănăstireşti în Siria, Atena şi insula Hios **(Bucureşti, f.a.) ş.a.**

Anii celui de-al doilea război mondial l-au aflat tot la Londra, unde avea să publice alte lucrări despre istoria şi cultura poporului nostru, printre care: Origin of the Romanians **(Originea românilor), Worcester şi Londra, 1941;** The Romanians Church **(Biserica română), Londra. 1943, iar după război** Heritage of Byzantium **(Moştenirea Bizanţului), Londra, 1947. În acelaşi timp, contactul strîns şi pe o perioadă atît de îndelungată cu viaţa şi cultura poporului englez i-a oferit un bogat material pentru întocmirea unor studii despre cultura britanică, precum** Romantismul englez, Vechi legături cu Anglia **şi un volum** Din Anglia. Însemnările unui literat.

În anul 1938, a publicat o parte din memoriile sale — legate de anii copilăriei şi ai adolescenţei — într-un volum intituiat Cartea cu amintiri. **Altă parte — poate cea mai**

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968, 9/1982.

interesantă — a început s-o publice în 1939, în revista România literară, **de sub conducerea lui Cezar Petrescu, săptămînal ce avea să-şi înceteze apariţia în 1940. În aceste pagini este vorba şi de numeroşi oameni de seamă din ţară şi străinătate, pe care i-a cunoscut, cu unii legînd strînse prietenii.**

S-au scurs anii şi, iată, treptat, numele lui Marcu Beza îşi capătă locul ce i se cuvine şi printre oamenii de litere şi printre cercetătorii din domeniul istoriei şi al folclorului. Personalitatea sa multilaterală e ilustrată grăitor şi de colecţia de obiecte, de incontestabilă valoare artistică şi ştiinţifică, ce-i poartă numele şi care este expusă azi la Muzeul Colecţiilor de Artă din Capitală.

Prezentînd cititorilor revistei Magazin istoric **cîteva din paginile de însemnări apărute în urmă cu aproape cinci decenii în** România literară, **readucem în actualitate opera memorialistică, mai puţin cunoscută, a scriitorului şi diplomatului Marcu Beza. Subtitlurile ca şi notele de subsol aparţin redacţiei** Magazin istoric; **întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte, iar unele completări în text prin paranteze drepte.**

Din anii studenţiei

În anii studenţiei Marcu Beza s-a remarcat prin articole publicate într-o seamă de gazete — *Românul de la Pind*, *Graiu bun* — care i-au atras aprecierile lui N. Iorga. Pentru tînărul student, comentariile lui Iorga din *Sămănătorul* pe marginea articolelor sale aveau darul unui suport moral, al unui imbold la acţiune.

Evocarea lui Vasile Goldiş (1862-1927), preşedintele ASTREI şi directorul ziarului *Românul*[1], pe care acesta l-a scos la Arad între anii 1911-1916, începe astfel:

„*Apăruse în* Luceafărul[2] *o bucată a mea:* Prerafaeliştii[3], *după care m-a rugat Vasile Goldiş să-i fiu colaborator la* Românul:

— *Ne-ar trebui trei articole pe săptămînă...*

Mi s-a părut mult. Pentru a fi dat scrisului meu oarecare suflu osebit, aş fi avut nevoie de un răgaz mai îndelungat. După clipe de şovăire, am cugetat: în loc de articole originale, n-ar fi mai bine să caut ceea ce au putut spune călătorii englezi despre neamul românesc în decursul vremilor? Am la îndemînă întreaga bibliotecă a Muzeului Britanic. Şi am purces hotărît la răscolire. Rînd pe rînd, din învăluirea trecutului ieşeau la iveală drumeţi necunoscuţi ai Albionului, pe care, tălmăcindu-i şi comentîndu-i pe scurt, îi trimiteam la Românul. *Mai ales aveam grijă să nu uit paginile de vădită preţuire ce priveau Ardealul şi puteau vorbi de-a dreaptul stăpînitorilor de-atunci: «Iată cum ştiu a scrie nişte oameni drepţi şi nepărtinitori despre o naţie, pe care o asupriţi, disprefuind-o...».*

Goldiş era foarte mulţumit. Întinzîndu-mi cercetările şi la românimea de peste Dunăre, am izvodit în însăşi limba călătorilor două studii: English Travellers in Romania, *apărut în* English Historical Review *şi celălalt în revista* Notes and Qeries *sub titlul* English Travellers on the Vlaches.

Cînd am sfîrşit cu seria călătorilor, mi-am întors privirile spre literatura engleză, ţinînd să dau traduceri"

Memorialistul menţionează apoi cîteva titluri de scrieri engleze asupra cărora s-a oprit, după care continuă:

„*Încetasem de a colabora în*

chip statornic la Românul. *Numai cînd şi cînd îşi lua drumul spre Arad cîte ceva, cum se întîmplase cu o poezie* Bătrînul, *ce umpluse întîia pagină a gazetei. Şi-mi scrise atunci Goldiş: «Mulţumesc din suflet pentru scumpul dar de Paşti ce mi-ai făcut, trimiţînd* Românului *prea frumoasa poezie»".*

În încheierea evocării sale, aminteşte următoarea întîmplare: *„Fuse apoi un mare ospăţ ce-l deteră scriitorii în cinstea lui Vasile Goldiş. Mă nimerisem la masă tocmai în faţa sărbătoritului. Cineva îi şopti la ureche şi Goldiş se aplecă de-mi întinse mîna:*

— *Dumneata eşti?... Cît de ciudat! A trebuit să ajung ministru şi să vină acest banchet spre a ne cunoaşte.*

La sfîrşit, sculîndu-se a răspunde cuvîntărilor ţinute, începu:

— *Nu ştiţi cît îs de fericit şi de mişcat în această seară, că, pe lîngă altele, am aici dinainte-mi pe un vechi colaborator al* Românului *care în vremuri grele nu ne-a lăsat şi din Londra îndepărtată ne-a dat totdeauna ajutor".*

Prieteni englezi ai poporului român

„În toiul marelui război[4] — îşi începe Marcu Beza amintirile despre anii cît a ţinut un curs de limbă şi literatură română la Londra — *îşi făcuse*

---

[1] *Românul* a apărut la Arad între 1911 şi 1916; din 1912, a devenit organul central de presă al Partidului Naţional Român din Transilvania; după 1918 a reapărut săptămînal.

[2] *Luceafărul*, revistă de literatură şi artă, cu apariţie lunară, mai întîi la Budapesta (1902-1906); apoi la Sibiu (1906-1914) şi Bucureşti (1919-1920).

[3] Prerafaelism — curent artistic apărut în Anglia în jurul anului 1848; adepţii săi considerau că apogeul picturii l-a constituit perioada înaintaşilor lui Rafael, militînd pentru o reîntoarcere la puritatea artei acestora.

[4] Este vorba de prima conflagraţie mondială, din anii 1914-1918.

apariția o carte, Ungaria, *de Arthur Yolland, profesor la Universitatea din Budapesta. Era scrisă înadins cu vădită țintă de a înlătura drepturile noastre asupra Transilvaniei și de a ne poneg i în ochii lumii.*

Cifra dintre cei pe care i-a cunoscut (de la stînga la dreapta): V. Goldiș Nicolae Iorga, Moses Gaster și George Bernard Shaw

Am răspuns printr-o lungă scrisoare în Times Literary Supplement, *unde se publicase înainte o dare de seamă asupra cărții. Întîmpinarea mea fu primită cu multă simpatie. Și unii își exprimaseră dorința răspîndirii de cunoștințe mai largi despre neamul nostru. Asemenea, din convorbirile cu englezii, înțelesei că le-ar fi plăcut să fie luminați îndeosebi asupra folclorului românesc de care aflaseră cîte ceva. Numaidecît orice știri lămuritoare în acest sens ar fi trebuit aduse nu în chip sec, ci viu, colorat și pitoresc. De aceea, cu învoirea ministrului Nicolae Mișu*[1]*, orînduisem la King's College, Universitatea Londrei, o serie de trei conferințe publice:* Unitatea națională a românilor, Poezia populară în Balcani *și* Influența engleză în literatura română. *Atît în ascultători cît și în presă, trezind conferințele un răsunet neașteptat, universitatea mi-a încredințat sarcina înființării unei catedre. Am alcătuit programul de conferințe, căruia i-am adăugat un curs elementar, pentru cine ar fi înclinat să învețe românește".*

Dar cum prelegerile universitare aveau totuși o audiență redusă, Marcu Beza a căutat să-și facă ascultate conferințele în medii cît mai diferite. Așa a ajuns să vorbească despre istoria poporului nostru în interiorul unei biserici din împrejurimile Londrei sau despre folclorul românesc la un club muncitoresc unde, povestește el *„presărai vorbirea cu frînturi de cîntece populare și cu proverbe din cele mai hazlii, încît ascultătorii mei prinseră a tropăi bucuroși din picioare și a rîde și a striga și a răspîndi aplauze zgomotos, de se cutremurau zidurile".* Într-o zi de curs, printre cei dornici să învețe românește s-a prezentat și o distinsă doamnă ce-și trăgea obîrșia din familia lorzilor Strattford: Lucy Byng, care avea să devină mai tîrziu traducătoarea în engleză a *Amintirilor* lui Ion Creangă. Din aceeași perioadă, Marcu Beza păstrează frumoase amintiri despre R.W. Seton-Watson (Scotus Viator)[2], istoricul englez de mare prestigiu care se pronunțase în favoarea drepturilor inalienabile ale românilor asupra Transilvaniei. *„Seton-Watson* — notează Marcu Beza — *avea și gust și simț literar. Citise cu tragere de inimă pe Creangă, pe Zamfirescu și bucăți de folclor românesc. Și deseori mă îndemna: «Ai la îndemînă vreo poveste populară ce-ai dori s-o tipărim în* Slavonic Review? *Că putem găsi totdeauna spațiu de cîteva pagini pentru așa ceva»".*

Același interes pentru cauza poporului român din Transilvania, Marcu Beza avea să-l întîlnească și la un diplomat din cadrul Ministerului Afacerilor Străine din Anglia, autor al unei broșuri despre România, în care, cum mărturisește scriitorul, *„luminos și iscusit arăta lumii revendicările noastre, cîte izvorau dintr-un lung trecut vrednic. Făcu într-o zi prevăzător: «Se va începe curînd discuția asupra Transilvaniei. Nu-am putea să dăm piesa lui Goga* Domnul notar?[3] *Dar întîi să-l traducem...». Și o săptămînă, în fiecare zi ne întîlnirăm: eu tălmăceam liber din ext și el căuta forma engleză mai potrivită".*

Întîlniri cu Bernard Shaw

Pe marele scriitor englez, Marcu Beza l-a întîlnit prima oară la Strattford-on-Avon, cu prilejul unei aniversări a lui Shakespeare, organizată de P.E.N. Club. Se mai aflau între invitați Galsworthy, poetul și eseistul G.K. Chesterton. *„Mai îrziu* — își amintește Marcu Beza — *o cunoștință a mea, căpitanul Guest, își puse candidatura la deputăție din partea socialiștilor. [Par idul laburist]. Și la una din întruniri trebuia să cuvîneze în sprijinul său Bernard Shaw. M-a luat și pe mine acolo o prietenă romancieră, care la spartul adunării mă înfățișă lui Bernard Shaw..."*

În discuția ce a avut loc, Beza îi pomenește lui Shaw despre spectacolul cu piesa *Candida,* pusă în scenă la București. Scriitorul englez a fost contrariat că nu fusese întrebat în prealabil dacă e de acord să i se joace piesa. Cînd, după un timp, scriitorul Corneliu Moldoveanu a vrut să înscrie în repertoriu la Teatrul Național *Sfînta Ioana.* Marcu Beza i-a scris lui Shaw, cerîndu-i avizul. Acesta a fost de acord cu o condiție: dreptul de autor ce-l încasează să nu fie cu nici un procent mai mare decît al oricărui autor român. Cînd s-a dus să-l viziteze la locuința sa din Whitehall, pentru a-i arăta extrase din cronici și fotografii din spectacol, Shaw s-a declarat foarte mulțumit: *„Sînt bucuros că nu s-a lăsat deoparte epilogul din* Sfînta Ioana — *mărturisește dramaturgul. Știi, mulți critici își închipuiesc a fi mai pricepuți ca mine: se mărturisesc împotriva epilogului..."* Shaw concepuse epilogul — pre-

---

[1] N. Mișu, ministrul României la Londra, iar în 1919 ministru de externe în guvernul condus de Artur Văitoianu.

[2] *Magazin istoric,* nr. 1/1973, 7/1983, 4/1985.

[3] Lucrare dramatică cu pronunțat caracter demascator al politicii de deznaționalizare a românilor din monarhia austro-ungară, ce a determinat puternice represalii ale autorităților împotriva autorului.

cizează Marcu Beza — pentru a atenua fiorul crud pe care îl trezește în inima oricărui spectator scena finală cu arderea pe rug a Ioanei d'Arc. În discuția care continuă, Shaw menționează cîteva nume de mari actori originari din România, afirmați pe scenele pariziene: De Max, Maria Ventura, Alice Cocea, Elvira Popescu, pentru ca, trecînd de la teatru la poezie, să-și amintească versuri din Eminescu ce îi fuseseră citite în engleză de către o prietenă traducătoare: *„E un răzvrătit, nu?... Mi-a citit Miss* [S.] *Pankhurst*[1] *o poezie:* Împărat și proletar". Marcu Beza a încercat să-i desprindă interlocutorului său sensul real al poeziei eminesciene și i-a promis că-i va trimite cartea sa în engleză despre influențele păgîne din folclorul românesc, pentru a înțelege mai bine și unele versuri din Eminescu. *„Te rog nu uita cartea aceea cu poetul vostru"* — i-a amintit Shaw la despărțire și Marcu Beza nu și-a neglijat promisiunea.

Gaster despre Eminescu

Marcu Beza începe prin a relata o primă întîlnire cu filologul Moses Gaster (1856-1939), înaintea primului război mondial, cînd acesta, stabilit în Anglia, i-a mărturisit mîhnirea de a fi fost expulzat din țară în 1885[2], în urma unui conflict cu Dimitrie Sturdza. După care continuă: *„L-am privit lung. I-am spus:*

— De ce nu vrei să uiți? De ce să duci mai departe pica? Afară de acea lovitură a trecutului, dreaptă sau nu, pricinuită însă dintr-un amestec în politică, rămîne statornica-ți muncă, prinsă în paginile Chrestomației *și* Literaturii populare, *ce-i recunoscută de un întreg public românesc".*

După ce Gaster își reafirmă intenția de a continua să se ocupe de problemele limbii și etnografiei românești, Marcu Beza notează: *„De acum, în grele împrejurări, cînd se urzeau împotrivă-ne proteste sau deșăimări, către Gaster mă îndreptam. Gaster adesea răspundea învinuirilor din presă... Și în alte numeroase prilejuri tot influența covîrșitoare a lui Gaster trăgea în cumpănă. Întîiul meu volum în englezește* Papers on the Romanian people and litteratur *ieșise* [în 1920], *cu o prefață a lui Gaster, care publicase el însuși înainte* Romanian Bird and Beast Stories (Povestiri românești despre păsări și animale) *și* Children's Stories from Romanian Legends and Fairy Tales (Povești pentru copii din basme și legende românești). *Mă întorc înapoi cu gîndul și caut clipele mai izbitoare ale neobositei sale griji pentru țară".* Își amintește de o conferință despre folclorul românesc, ținută de Gaster cu ocazia deschiderii la Londra a unei expoziții de broderii românești, după care descrie o întîlnire memorabilă ce a avut-o cu Gaster prin anii '30: *„Ședea într-o stradă mărginașă din Londra, — intrarea largă, între coloane de piatră. Îi zicea casei «Mizpah», după înțelesul ebraic de turnul-veghii, pomenit de Ghenesis. Înăuntrul ei, cîtă lume se perinda în zilele de sîmbătă! Și primea el curtenitor, în straie negre, cu fes lat, roșu, în cap și cu pașii dibuitori, din pricina vederii ce prinsese a-l părăsi tot mai mult. Mergeam și eu uneori. Cînd rămîneam singuri aduna din trecut amintiri, oprindu-se îndeosebi asupra scriitorilor:*

— Știi, pe lîngă poveștile tipărite ale lui Creangă, umblau în manuscris și altele, cum le ziceam noi, fără perdea: mai dihai decît ale lui Boccacio, de care făcea mult haz Eminescu. Acesta [Eminescu] *deseori mă călca, interesîndu-se de literatura veche. Cuvinte și fraze ale cronicarilor, cu întorsături arhaice, îl atrăgeau nespus. Văzu într-un rînd pe masă la mine o carte a lui Richard Kunish: Bukarest und Stambul. «Nu mi-o dai s-o citesc?». «Ia-o...». Cînd mi-o întoarse, peste o săptămînă, zise: «E aici o poveste:* Fata în grădina de aur...*». «O cunosc. Nu-i așa că-i frumoasă?». «Voi scrie un poem după ea...». «Și poemul fuse* Lucefărul*».*

Mă uitam împrejur — continuă M. Beza. *Avea rafturi întregi, din tavan pînă-n dușumele tixite de manuscrise. Îl întrebai odată:*

— Cum ai pus mîna pe atîtea manuscrise?

— Apoi la vremea mea cine prețuia manuscrisele? Un Eminescu, un Hasdeu și alți doitrei. Mie anticarii mi le aduceau acasă.

Atîta rîvnea după manuscrise, că înaintea plecării mele spre Locurile Sfinte[1]*, mi-a scris: «Ciudat are să fie, dacă între călugări prin mănăstiri ai găsi ceva manuscrise vechi, slavone sau românești; și-atunci sper că n-ai să mă uiți pe mine...».*

Peste doi ani, la întoarcere, m-a întîmpinat în poarta casei o fiică a lui Gaster:

— Bine-ai venit! — grăi. Bine-ai venit să-l mai încurajezi, că de cîtva timp e tare abătut.

În adevăr, parcă aș fi adus un leac miraculos. Tresări de mirare, alungînd orice tristețe:

— Cine-ar fi crezut... Tocmai din Palestina... din Palestina să vii...

Am trecut apoi la cărți și manuscrise. I-am vorbit de numeroasele odoare și evanghelii ce am descoperit.

— Ai fost și la Sinai?

— Da. Ai aflat negreșit că British Museum strînge bani pentru cumpărarea lui Codex Sinaiticus. *Directorul m-a rugat să-i țin o conferință despre Mănăstirea Sinai.*

— Cînd asta?

— Mîine după prînz, în marea sală a manuscriselor.

A doua zi, în șirul dintîi al scaunelor se afla și Moses Gaster".

*

„... o universitate engleză, aceea din Cambridge, — povestește Marcu Beza — *poftise pe Vasile Pârvan să ție o conferință. Ne-am întîlnit și ne-am schimbat multe gînduri... Voia să afle, mi-aduc aminte, de* Izvor *al Marthei Bibescu.*

— Oare cum fusese primit?

— Presa de-aici, i-am lămurit, nu ia mult în seamă cărțile ieșite la Paris. Dar cu Izvor *se petrecuse altceva. Asta vădește prețul său. Aștept să fie tradus în englezește."*

---

[1] Cunoscută traducătoare din poezia lui Eminescu.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1984.

[1] Se referă la plecarea sa în funcția de consul-general la Ierusalim.

în exclusivitate pentru
MAGAZIN ISTORIC

File din istoria Islandei

DE LA PITEI LA ALTHING ŞI VEACUL-SAGA

GHENRIH ANOHIN

Ţară europeană cu o cultură milenară şi cu vechi tradiţii democratice (Parlamentul său, creat în 930, este considerat primul de pe continentul nostru), Islanda a avut de înfruntat, de-a lungul veacurilor, în afara unei clime potrivnice, agresiuni din exterior la independenţa ei politică şi economică. Abia secolul XX a înscris în cronica insulei o suită de cuceriri esenţiale pentru existenţa ei de sine stătătoare: 30 noiembrie 1918 — Danemarca recunoaşte suveranitatea de stat a islandezilor, limitînd-o însă, printr-o uniune personală (rege comun pentru Islanda şi Danemarca) şi prin punctul ce prevedea neutralitatea permanentă a Islandei; 18 mai 1920 — Parlamentul confirmă prima Constituţie a ţării, aliată cu Danemarca.

La 16 iunie 1944, Parlamentul adoptă Constituţia Republicii Islanda, iar a doua zi se proclamă Republica suverană Islanda, 17 iunie fiind şi sărbătoarea naţională a ţării.

Înfloreau migdalii şi măslinii[1]. Pămîntul se scălda în verdele crud al unei noi primăveri. Primăvara anului 325 înaintea erei noastre. De la ţărmul coloniei greceşti Massala, situată în apropierea Marsiliei de azi, s-a desprins o mică navă negustorească. Cîrmaciul ei, Pitei, pornise din Mediterana spre Oceanul Atlantic, pentru a vizita pămînturile necunoscute pînă atunci din extremul nord al Europei.

Au rămas departe, în urmă, înfricoşătoarele ţărmuri ale litoralului iberic al Oceanului

[1] Autorul acestui articol, candidat în ştiinţe istorice şi cercetător ştiinţific principal la Institutul de etnografie „N.N. Mikluho-Maklai" al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., este specialist în istoria şi etnografia popoarelor scandinave. Pe teme din acest domeniu, Ghenrih Anohin a mai semnat în revista *Magazin istoric*, nr. 2/1979, 5/1983.

Atlantic, pășunile de smarald ale înceţoșatului Albion[1]. Vîntul și curentul marin mînau corabia tot mai departe, spre miazănoapte. Au mai trecut încă șase zile și șase nopţi pe marea înfrigurată și întunecoasă cînd, în sfîrșit, s-a ivit pămîntul. „Este marginea de nord a uscatului", și-a spus Pitei, căci mai departe se întinde „o mare coagulată, pe care nu poţi merge nici cu piciorul, nici cu corabia".

Ce insulă a descoperit Pitei nu se știe. Dar printre ipotezele emise de savanţi se numără și aceea care susţine că era Islanda. Căci, într-adevăr, mai la nord de ea se întinde „marea de netrecut", adică banchizele în derivă peste care domnește ceaţa, ascunzînd totul în jur.

Nadodd, Gardar și Torolv untosul

În lucrarea sa *De mensura orbis terrae* (Măsurarea orbitei pămîntului), datînd din anul 825, un călugăr irlandez scria că în anul 795 călugării irlandezi au găsit insula Thule, acolo unde vara soarele se ascunde dincolo de orizont numai pentru cîteva ore, iar la ţărmuri marea nu îngheaţă nici măcar iarna. Această caracterizare corespunde întru totul Islandei. Probabil că sihaștrii irlandezi s-au așezat pe insulă, căci următorii locuitori ai acestui pămînt, scandinavii, au denumit unele locuri cu toponime ce amintesc de acești călugări și în rădăcina cărora intră radicalul vechi scandinav *papi*, împrumutat din limbile galice, unde papa înseamnă „sihastru, monah".

După una dintre cele mai importante saga, *Landnamabok* (Cartea ocupării pămînturilor), cuprinzînd nume și date privitoare la prima etapă a cunoașterii insulei și apoi a populării ei, s-a reconstituit o cronică a prezenţei scandinave în Islanda. În jurul anilor 867-869, echipajele a două corăbii cu vîsle și pînze, care nu știau una de alta, mînate de o furtună puternică tocmai în nordul extrem al Mării Norvegiei, au atins ţărmurile Islandei. În loc să ajungă în insulele Faerøer, din nordul Marii Britanii, corabia norvegianului Nadodd a fost purtată de valuri departe, spre nord-vest, și aruncată pe un mal abrupt al unui uscat necunoscut. În căutare de locuitori, Nadodd și ceilalţi membri ai echipajului său au pornit să exploreze ţinutul. Era toamnă, în munţi căzuse o zăpadă abundentă. Nu se vedea nici un semn că ar exista locuitori și locuinţe. Nadodd a numit locul *Snaeland*, adică „Ţara zăpezilor", iar toamna, tîrziu, după ce a reparat corabia, a reușit să se înapoieze în Norvegia. Se presupune că el nimerise pe ţărmul răsăritean al Islandei.

Cealaltă navă, suedeză, în frunte cu Gardar, se îndrepta spre insulele Hebride, din nordvestul Marii Britanii, dar o puternică furtună din direcţia sud-est a împins-o spre un uscat întins, unde echipajul a fost obligat să ierneze. În vara următoare, Gardar a navigat cu corabia de-a lungul coastelor de sud și de est ale insulei, pe care a numit-o *Gardarshoulm* (Insula lui Gardar).

Știrea despre descoperirea unui uscat întins în vestul Mării Norvegiei a incitat mulţi aventurieri să se stabilească pe acel pămînt al nimănui. Primul care a pornit în mod conștient să caute insula a fost Floki Wilherdahrsson, în anii 870-871. Ocolind insula dinspre sud-vest, Floki a debarcat pe malul nordic al fiordului Breidi și a urcat pe o creastă de munte, pentru a vedea pe unde trebuia să o ia cu corabia. De pe înălţime el a văzut la nord un golf mare (probabil Huna), acoperit complet de gheţuri. De aceea a denumit locul *Island* (Ţara gheţurilor). Navigatorii care i-au succedat au extins denumirea asupra întregii insule. Floki a iernat pe ţărmul întins al fiordului Borgar — unul dintre cele mai fertile de pe insulă —, situat la nord de actuala capitală, Reykjavik. Acest loc i-a produs lui Floki o impresie deosebit de bună despre posibilităţile de trai pe care le oferea insula. Unul dintre însoţitorii lui, Torolv, a povestit chiar că „din fiecare fir de iarbă se prelingea unt" (fapt pentru care a și fost poreclit Torolv untosul). Peste cîţiva ani, Floki cu toţi ai săi s-a mutat în golful Huna. Dar nici lui nu i-a revenit onoarea de a se intitula primul locuitor permanent al insulei!

În anul 872, în căutare de noi pămînturi, a pornit vestitul pe atunci Ingolfr Arnarsson, căpetenie a vikingilor din fiordul Dalis, situat în Norvegia de Vest, însoţit de fratele său vitreg, Leiviir Hrodmarson, poreclit Hirlev. După ce au petrecut o iarnă în unul din fiordurile răsăritene ale Islandei, fraţii s-au întors în Norvegia. În 873, Leiviir a întreprins o incursiune de jaf în vestul Irlandei, a luat o pradă bogată și zece robi. În primăvara anului 874, cei doi fraţi și-au vîndut toate bunurile imobile din Norvegia și au plecat vara, cu două corăbii, în Islanda. Zărind-o de departe, ęu au aruncat peste bord, după obiceiul timpului, pilonii de la locul de onoare din casele lor, piloni pe care era sculptat zeul Thor — ocrotitorul cultivării pămîntului și cel ce alungă duhurile rele — și au jurat să se așeze acolo unde valurile vor arunca la ţărm stîlpii.

În aceeași vară, Ingolfr a debarcat pe malul sudic al Islandei, iar Leiviir — mult mai la vest. Ambele capuri poartă și astăzi numele lor: Ingolfrshevdi și Hirlefshevdi. În primăvara următoare, a anului 875, Hirlev i-a obligat pe robii lui irlandezi să are pămîntul, dar aceștia l-au omorît și au fugit cu o barcă. Cei doi robi ai lui Ingolfr, trimiși de el spre apus să caute pilonii sacri, au găsit cadavrul lui Hirlev și i-au povestit despre aceasta stăpînului lor. Împreună cu oamenii săi, Ingolfr i-a ajuns pe irlandezi și i-a ucis. De atunci aceste insule se numesc Vestmannaeyjar — adică Insulele oamenilor de la apus, cum îi numeau scandinavii pe irlandezi.

De-abia în al treilea an, cei doi robi au găsit pilonii sacri la capătul de sud-vest al Islandei. Acolo Ingolfr a zidit o locuinţă, în spatele

[1] Denumire dată în antichitate Britanniei, datorită culorii albe a falezelor ei.

scaunului său a fixat pilonii sacri, apoi a început, împreună cu oamenii săi, să lucreze pămîntul. Se aflau pe colinele Reykjavikului, adică ale Golfului Fumurilor (aburii ce se ridică din gheizere). Deasupra portului — Reykjavikul de astăzi —, pe locul unde cu unsprezece secole în urmă şi-a aşezat casa Ingolfr, se înalţă un monument de bronz, căruia timpul i-a imprimat o patină verde-închis, ridicat de sculptorul Ejnar Jounsson, în memoria primului locuitor.

Pe urmele lui Ingolfr au pornit în Islanda o mulţime de strămutaţi. Nu există nici un alt popor pe pămînt cu o istorie al cărei început să fie atît de clar, încît să se cunoască numele aproape fiecăruia dintre viitorii islandezi sosiţi. În *Cartea ocupării pămînturilor* se povesteşte despre viaţa a circa patru sute de familii, cei dintîi colonişti care şi-au aşezat gospodăriile pe cîmpiile de la gurile rîurilor. Originea etnică a primilor strămutaţi nu a fost eterogenă. Dintre cele aproape şapte mii de persoane nominalizate în *Cartea ocupării pămînturilor*, aproximativ 85% sînt născute în Norvegia (mai ales de vest), peste 12% provin din Insulele Britanice (mai ales robi celţi, luaţi de scandinavi din Irlanda), 4% din Suedia, cîţiva din Danemarca, printre care posibil să fi fost şi slavi, căci pe atunci slavii constituiau o parte însemnată a populaţiei din arhipelagul danez. Ulterior, societatea noilor sosiţi a folosit limba normandă (norvegiana veche) ca unică limbă de comunicare, cu unele elemente lexicale împrumutate din irlandeză.

Islanda avea pe atunci o climă mai blîndă; pe o fîşie îngustă, de-a lungul ţărmului şi la gurile rîurilor, creştea o floră subarctică bogată. Noii locuitori şi-au aşezat gospodăriile (gen ferme) la distanţă mare unele de altele, căci pentru creşterea cailor (animale pentru lapte, carne şi călărie) şi a oilor aveau nevoie de păşuni întinse. Se cultivau numai orz şi ovăz pentru pîine, fierturi şi bere.

Crîngurile rare de mesteceni nu asigurau lemn suficient nici pentru încălzirea locuinţelor, cu atît mai puţin pentru construcţia corăbiilor, necesare aducerii de cereale, mereu deficitare, din alte părţi. Dar pe mare pluteau mulţi buşteni, care au fost folosiţi ca material pentru construirea locuinţelor.

Fiecare mare familie venită pe insulă într-o corabie forma, împreună cu servitorii şi robii ei domestici, o comunitate. Proprietatea era de grup, a grupului familial. Masa populaţiei era alcătuită din oameni liberi, membri ai comunităţii, numiţi *bunni*. Şefii comunităţilor familiale — *hevdingii* — se bucurau de influenţă şi autoritate, în funcţie de importanţa economică şi numerică a gospodăriilor lor. Comunităţile învecinate, între care se dezvoltau relaţii economice, culturale şi de viaţă, alcătuiau *godorde*. La adunarea generală a godordei, numită *tinga*, era ales mai marele preot *godi*, dintre hevdingii comunităţii. Din fondurile adunate în godorda, godi îngrijea templul. Tot el era acela care conducea ospeţele de jertfă şi prezida tinga godordei, punîndu-şi de fiecare dată pe mînă, ca însemn al puterii elective, inelul sfînt ce se păstra în altarul templului.

„Ei nu au alt rege decît legea"

În anul 930, cînd insula era locuită de cca. 30 000 oameni, la Thingvellir, pe o cîmpie aşezată între stînci, la 50 km nord-est de Reykjavik, a avut loc prima adunare panislandeză — Althing — organul puterii populare în Islanda sec. X-XIII. Conform legii, adoptată chiar la această primă adunare, Althingul (Parlamentul) trebuia să se reunească pentru două săptămîni, în fiecare an, în iunie, în acelaşi loc. La Althing erau obligaţi să ia parte toţi godiii de pe insulă şi fiecare al nouălea membru al godordei. Toţi godiii (la primele alegeri erau 39) alcătuiau consiliul legislativ şi juridic, *legretta*, care alegea — pentru trei ani — un judecător suprem. Althingul alcătuia legi atît de bune pentru apărarea societăţii şi a membrilor ei, încît în primele secole noţiunile de „societate" şi „lege" au coincis. Această îmbinare sui-generis a drepturilor şi obligaţiilor a fost foarte bine caracterizată de istoricul german Adam din Bremen, din sec. XI, care a scris că „ei nu au alt rege decît legea".

Anii 930-1030 constituie o pagină luminoasă din istoria

La o petrecere islandeză în sec. XVII; în p. 25: imaginea unui cavaler (gravuri de epocă, în lemn)

Islandei: este veacul cînd a înflorit arta primitivă a povestirilor în proză, cu subiecte predominant istorice, denumite saga; Islanda avea atunci aproximativ 70 000 locuitori. Dezvoltarea ulterioară a islandezilor, pînă în zilele noastre, a stat sub influenţa puternică a acestui veac şi a creaţiei lui, a acelor saga, pe care locuitorii le-au imortalizat în scris, în sec. XII-XIII. Veacul-saga este veacul cînd islandezii au înţeles că sînt un popor unic, cînd s-au autodenumit islandezi, separîndu-se chiar şi de cei mai apropiaţi de ei — norvegienii.

În anul 1300, în cadrul Althingului, islandezii au adoptat de bunăvoie creştinismul, fără să renunţe la obiceiurile barbare, fără să recunoască ascetismul şi intoleranţa. Mitologia barbară a rămas un element important al culturii islandeze. Godiii au devenit preoţi creştini, aleşi de godordă dintre hevdingi. Ca şi pînă atunci, ei purtau arme, deşi de acum oficiau în biserici, şi nu în temple. Episcopul era ales de Althing. Poligamia era obişnuită chiar şi la preoţi, deşi Islandei nu i-a fost specifică inegalitatea femeii faţă de bărbat; divorţul a fost întotdeauna liber, de ambele părţi.

Religia creştină a manifestat intoleranţă numai faţă de exterminarea unor oameni singuri — ca mijloc de rezolvare a greutăţilor presupuse de întreţinerea lor — şi faţă de abandonarea, în locuri pustii, a nou-născuţilor nedoriţi. Noua credinţă a prins repede teren. În sec. XI-XII au apărut nouă mănăstiri catolice, care au devenit centre de păstrare şi răspîndire a scrierii cărţilor în limba islandeză, pe baza alfabetului latin. Tot acum au luat fiinţă două episcopate.

Stratificarea socială gentilică nu a fost înlocuită de una feudală, deoarece Islanda nu a cunoscut feudalismul. În mica lume de pe insulă dăinuie pînă astăzi o formă familiară de adresare: oamenii îşi spun toţi „tu". A te adresa cuiva cu „dumneavoastră" este un semn de duşmănie sau, în orice caz, de atitudine neprietenească, atît între islandezi cît şi, cu atît mai mult, faţă de un străin.

În sec. XIII, ţara număra 80 000 locuitori. Începînd din anul 1266, Islanda s-a unit cu Norvegia, iar în 1380, împreună cu aceasta, s-a alipit Danemarcei. Pierderea independenţei politice a coincis cu înrăutăţirea climei şi, legat de aceasta, şi cu precaritatea situaţiei economice şi sociale a insulei. Cam în acel timp, păşunatul nechibzuit al vitelor a dus la distrugerea crîngurilor de mesteceni, ceea ce a antrenat eroziunea rocilor şi transformarea păşunilor în pustiuri de tundră. Consecinţa directă a acestor fenomene ecologice a fost diminuarea spectaculoasă a numărului de vite. A crescut brusc dependenţa de comerţ — la început cu Norvegia, apoi cu Danemarca, unde comerţul intern se afla în mîna negustorilor hanseatici[1].

Epidemia de ciumă din anii 1402-1404, apoi 1495, a provocat moartea unei însemnate părţi a populaţiei. În sec. XVI, în Danemarca, hanseaticii au fost înlocuiţi de negustorii locului, iar conducerea islandezilor a trecut definitiv în atribuţiile guvernului danez, fapt însoţit de o intensificare a exploatării economice exercitate de Danemarca, aceasta concentrînd în mîinile sale tot negoţul Islandei. Au urmat încercările directe de „danizare" a islandezilor. Una dintre acestea s-a concretizat în reforma religioasă din anul 1540, cînd s-au introdus forţat lutheranismul[2] şi au fost distruse mănăstirile catolice, cărora li s-au luat pămînturile şi li s-au jefuit manuscrisele islandeze vechi. Episcopul catolic Arasson, devenit căpetenia rezistenţei cu arma în mînă faţă de Reformă, a fost executat la 7 noiembrie 1550, împreună cu doi fii ai săi.

Lutheranismul a învins prin forţă şi a continuat să determine rezistenţa — fie şi pasivă — a locuitorilor. Una dintre aceste forme de rezistenţă pasivă s-a manifestat prin simpatia constantă a islandezilor — simpatie subînţeleasă ca o formă de patriotism — faţă de stilul fastuos şi încărcat al arhitecturii bisericilor — netipic pentru cele lutherane.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1975; 12/1976, 11/1983.

Paşi spre independenţă

În evul mediu, condiţiile de viaţă ale islandezilor s-au înrăutăţit considerabil. În anul 1579, a avut loc o invazie pustietoare a piraţilor englezi; în 1614 — a celor spanioli, iar 13 ani mai tîrziu — a celor algerieni.

Şi, deşi în anul 1703, Islanda număra 50 358 locuitori, în sec. XVII şi XVIII, acest popor s-a aflat în pragul exterminării fizice. În 1707-1709, o treime din islandezi, au murit din cauza variolei; totodată, clima s-a răcit brusc, păşunile s-au redus, numărul vitelor a început să scadă. Au urmat erupţiile vulcanice din anii 1727-1728, 1755, 1766, 1783-1784, care au acoperit cu lavă păşunile, au omorît oameni şi vite, au distrus bunuri. Ultima dintre ele, cea din 1783-1784, şi puternicul cutremur din 1784 au răpit viaţa a încă un sfert din totalul islandezilor, au redus la zero agricultura şi la un minimum critic numărul de vite. Sărăcia şi foametea s-au împămîntenit pe insulă, devenind caracteristicile vieţii islandezilor, pînă spre mijlocul sec. XIX.

În sec. XVII-XVIII, limba daneză devenise limba administraţiei, dar islandezii au opus procesului de danizare purismul. Ei au transcris şi răspîndit în întreaga societate codexurile medievale, mai ales originalele saga — devenite tot mai rare, deoarece colecţionarii danezi le transportaseră în Danemarca şi în alte ţări vest-europene. Din a doua jumătate a sec. XVIII, islandezii au început lupta pentru purificarea limbii materne de lexicul danez. Eforturile au fost încununate de succes ducînd la conservarea vechilor forme ale limbii, la particularizarea ei de cele scandinave, la alfabetizarea tuturor locuitorilor, la reconstituirea genealogiei islandezilor (de la începutul populării ţării), ca mijloc important de menţinere a conştiinţei de sine.

În anul 1854, islandezii s-au eliberat de monopolul comercial al Danemarcei, în anul

următor au obținut libertatea presei în limba maternă, iar în 1859, dreptul de a-și edita legile în limba islandeză. Dar posibilitatea de a fugi de foame și sărăcie în Lumea Nouă a făcut ca în perioada 1870-1900 să se producă o emigrație masivă în S.U.A. și Canada, peste 30 000 islandezi părăsind fermele din răsăritul Islandei, zona cea mai săracă.

În aceeași perioadă însă, țara trecea prin profunde transformări social-economice. În ultimul pătrar al secolului XIX, s-a reutilat flota de pescuit, s-au dezvoltat cooperația meșteșugărească și de consum, pescuitul a început să aducă venituri tot mai mari, ceea ce a stimulat formarea burgheziei și apariția băncilor proprii, creșterea nivelului de trai și dezvoltarea intelectualității naționale. Danemarca continua însă să frîneze dezvoltarea forțelor de producție islandeze, ceea ce a determinat întreținerea unui curent de opoziție. În domeniul cultural, s-au înregistrat noi succese: în 1879, islandezii și-au creat Societatea de arheologie, apoi edituri literare și științifice, iar în perioada 1887-1889 au obținut recunoașterea limbii islandeze ca unica limbă de stat pe insulă; în 1902, au fondat Societatea islandeză de istorie. Și în domeniul economiei s-au făcut noi pași; în 1885, s-a fondat Banca Națională a Islandei.

Sfîrșitul secolului XIX marchează, într-adevăr, progrese însemnate; astfel, în 1897 islandezii au început să-și creeze partide politice proprii (primul, Partidul Independenței, reunea burghezia din industria peștelui și cea din comerț) și sindicate (primul a fost al tipografilor — ca una dintre cele mai vechi și respectate meserii la islandezi). Tot atunci a apărut primul organ de presă al Partidului Independenței, intitulat *Morgunbladid* (Gazeta de dimineață). La începutul secolului nostru, sub raportul numărului locuitorilor, islandezii au atins nivelul de înflorire din veacul-saga (XI): 70 000 oameni!

În românește de Valentina POPOVICI

(Articol primit prin Agenția sovietică de presă „Novosti")

Colonel dr. JEAN PARISEAU (Canada)

Omul — eroul principal al istoriei

În primele zile ale celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat la București în august 1980, a avut loc conferința Comisiei internaționale de istorie militară. Printre participanți — și colonel dr. Jean Pariseau, din cadrul serviciului istoric al Ministerului Apărării Naționale a Canadei.

Mi-a făcut o deosebită plăcere — *ne-a spus domnia-sa la începutul unei scurte convorbiri pe care am avut-o în una din pauzele conferinței* — să particip la dezbaterile care au loc la această manifestare. Importanța acordată conexiunilor dintre istoria militară și istoria generală a societății mi se pare a fi una dintre trăsăturile celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București.

Vreme îndelungată știința istoriei s-a limitat mai ales la cronologia evenimentelor, la relatarea faptelor istorice, fără să le vadă în legăturile lor cu contextul social general. Se poate spune că abia după cel de-al doilea război mondial, cercetătorii au început să se ocupe cu adevărat de istoria socială, în multiple sensuri. Această orientare s-a impus deoarece nu se mai puteau studia evenimentele istorice fără a le repune și regîndi în contextul lor sociologic și fără a vedea omul ca erou al evenimentelor istorice. Aceasta subliniază și marea importanță a biografiilor umane în cadrul istoriei.

Istoria militară a avut de suferit și ea de pe urma aceluiași mod limitat de cercetare. Ea a fost adesea redusă doar la rolul de „istoriile bătăliilor". Chiar dacă s-a preocupat cîteodată de studierea gîndirii militare a marilor comandanți de oști. Dar aceste studii se făceau de cele mai multe ori în scopul formării noilor comandanți militari, a viitorilor generali.

Comisia internațională de istorie militară și-a luat misiunea de a deplasa cercetarea de la istoria „bătăliilor și strategiilor" (cu toate că acestea își vor păstra întotdeauna certa lor importanță), pentru a o transfera în domeniul istoriei sociale. În acest context se urmărește plasarea studiului comportamentelor militarilor înainte, în timpul și după războaie în cadrul cercetărilor asupra societății căreia îi aparțin.

A început să se vorbească de o „sociologie militară", domeniu de studiu căruia i se consacră de mai mulți ani istoricul american Morris Janowitz. Împărtășesc întru totul orientarea acestei școli și pot să vă spun că o serie de cercetări făcute de serviciul nostru istoric al Apărării Naționale din Canada merg pe această cale.

Ioana URSU

CONFUCIUS

2 535 ANI

DE LA NAŞTERE

ZOU TING

Kong Qiu sau Kong Fuzi (Maestrul Kong) — cunoscut de europeni sub numele de Confucius[1] — s-a născut în anul 551 î.e.n. şi a murit în 479 î.e.n. Vreme de 2 500 ani, el a fost venerat în China ca „dascălul celor 10 000 generaţii", iar filozofia dezvoltată pe baza ideilor sale, confucianismul, a cunoscut o mare răspîndire, nu numai în China, ci şi în alte părţi ale Asiei.

Sima Qian (149-89 î.e.n.)[2], unul dintre primii istorici chinezi de marcă, scria despre Confucius în Însemnări istorice: **„Lumea a cunoscut nenumăraţi prinţi şi oameni iluştri care în timpul vieţii s-au bucurat de faimă şi cinstire, dar după moarte au fost daţi uitării, în timp ce pe Confucius — un om de rînd — l-au respectat peste zece generaţii de învăţaţi. În China, începînd cu împăratul şi prinţii, cei care studiază cele şapte arte văd în maestru o autoritate absolută. Pe drept cuvînt, el este numit «Înţeleptul suprem».**"

Confucius a dezvoltat un sistem complex de idei referitoare la politică, educaţie, comportament etic şi relaţii sociale. Acestora li s-a adăugat şi faima de a fi fost principalul compilator şi editor al unui mare număr de lucrări datînd din epoci anterioare, cunoscute ulterior sub numele generic de Cele şase cărţi clasice: Cartea riturilor, Cartea cîntecelor (poezii), Cartea muzicii, Cartea cronicilor istorice, Analele primăverii şi toamnei şi Cartea schimbărilor.

Începînd din vremea dinastiei Han (206 î.e.n.-24 e.n.), guvernele imperiale au adaptat învăţăturile lui Confucius la propriile lor scopuri, gînditorii chinezi i-au interpretat şi dezvoltat ideile în diferite direcţii. Cărţile clasice confucianiste au reprezentat baza „programei de studiu" pentru fiecare generaţie de tineri doritori să promoveze examenele imperiale şi să devină cărturari-funcţionari. Înrîurirea lui Confucius asupra culturii chineze a fost, se pare, mai puternică decît aceea avută de gînditori care i-au fost aproape contemporani, ca filozofii greci Socrate, Platon şi Aristotel asupra culturii europene.

Marele filozof chinez este evocat şi ca un mare dascăl. Deşi pare o exagerare, tradiţia îi atribuie instruirea a 3 000 discipoli. Istoria consemnează cel puţin 70 dintre foştii lui elevi care s-au afirmat în diverse domenii. Concepţiile sale pedagogice îşi păstrează pînă astăzi valoarea, în special aceea de a adapta formele educaţionale la aptitudinile şi preocupările individului.

---

[1] Reproducem acest articol din revista chineză *China Reconstructs*, nr. 1, ianuarie 1985.

[2] *Magazin istoric*, nr. 10/1976.

Spectacol prezentat de studenți, în cadrul aniversării Confucius, inspirat din dansul și muzica din antichitate

La 22 septembrie 1984, în districtul natal al lui Confucius, Qufu, din provincia Shandong, s-au desfășurat importante manifestări consacrate sărbătoririi a 2 535 ani de la nașterea marelui gînditor. Numeroși chinezi și oaspeți străini au fost prezenți la dezvelirea statuii înțeleptului și au vizitat templul restaurat, locuința și cimitirul — cu o suprafață de 200 hectare — familiei Kong. În secolele ce au urmat morții filozofului, descendenții pe linie paternă ai familiei Kong au primit titlul de „Marchiz al răspîndirii înțelepciunii", devenind bogați și puternici. La institutul pedagogic din Qufu, a avut, de asemenea, loc un simpozion consacrat ideilor marelui filozof.

Dimineața zilei de 22 septembrie 1984, orele 6. Clopotul turnului, datînd din vremea dinastiei Ming, situat în partea de răsărit a domeniului Kong, a dat semnalul începerii serbărilor. O orchestră și o sută de elevi, purtînd flori, i-au întîmpinat în fața templului pe oaspeții veniți să-l omagieze pe înțeleptul antic, în rîndul cărora se afla și delegația japoneză de prietenie din Ashikaga, de curînd oraș înfrățit cu Jining (de care aparține localitatea Qufu). La ora 9, în acordurile unei melodii antice, un reprezentant oficial al districtului a dezvelit statuia lui Confucius (o reproducere după originalul creat în anul 1729 î.e.n.), la care sculptorul Liu Kaiqu și pictorul Liu Haisu au lucrat un an și jumătate. Alături, de o parte și de alta, au fost plasate statuile celor patru principali discipoli ai săi și ale altor doisprezece filozofi, printre care și confucianistul Zhu Xi, din dinastia Song (960-1279).

După ceremonia dezvelirii statuii, vizitatorii s-au îndreptat spre sălile expoziției, care adăpostește relicve culturale, cărți și picturi referitoare la Confucius, precum și spre Terasa caișilor, unde se spune că înțeleptul își expunea ideile. După-amiază, unii oaspeți au vizitat reședința familiei Kong din partea de răsărit a templului, alții au făcut o plimbare în pădurea Kong, la nord de Qufu.

Așa cum s-a păstrat pînă astăzi, locuința familiei Kong cuprinde un grup de clădiri în stilul palatelor din perioada dinastiilor Ming (1368-1644) și Qing (1644-1911). Construcțiile sînt dispuse în trei șiruri, între care se află patru curți interioare. În afară de grădini, întregul complex de turnuri, săli și spații de locuit ocupă o suprafață de 14 hectare. Dintr-o simplă privire aruncată asupra mobilierului și decorațiunilor din sala principală, se vădesc bogăția și fastul vieții acestei familii.

În vechea Chină, veneraţia faţă de Confucius era desigur exagerată. Într-o perioadă a „revoluţiei culturale" însă, nu numai ideile sale au fost atacate, ci însăşi memoria i-a fost denigrată. În avîntul ultra-stîngist de stîrpire a vechiului, ciocane şi chiar explozibil au fost folosite pentru distrugerea multora dintre anticele inscripţii în piatră şi din pietrele tombale din districtul Qufu. Localnicii au reuşit totuşi să salveze şi să ascundă un număr de valori.

După „revoluţia culturală", guvernul a alocat fonduri pentru restaurarea şi conservarea importantelor relicve istorice şi culturale legate de locul de naştere al filozofului. La dispoziţia numărului crescînd de turişti a fost pus un hotel modern. Printre noile atracţii turistice, se numără şi trăsurile cu doi cai, replici contemporane ale celor folosite probabil de însuşi Confucius.

Momentul culminant al aniversării a fost „Banchetul fericirii", desfăşurat la reşedinţa Kong, unde s-au servit 36 feluri tradiţionale, preparate după reţetele străvechii familii. În sunetele muzicii populare şi al pocnitorilor, tinere îmbrăcate în costume de epocă au condus oaspeţii în sala de banchet. În centrul mesei, decupate din hîrtie roşie, erau înscrise cuvintele „Fericire dublă" şi înconjurate de platouri cu tot felul de fructe, drept aperitive. S-au adus apoi mîncăruri tot mai spectaculoase, încît unii europeni au comparat banchetul cu unul de la Curtea lui Ludovic XIV. Confucius însuşi — se pare un mare gurmand — n-ar fi fost, desigur, dezamăgit. „Nu există — spunea el — mîncare prea rafinată".

La sfîrşitul banchetului, a avut loc un spectacol de dans şi muzică, denumit *queli* (cuvîntul înseamnă „între bolţi" şi se referă la incinta în care trăiau membrii familiei Kong). Prezentat de cadrele didactice şi studenţii Facultăţii de artă a Institutului pedagogic din Qufu, el s-a bazat pe cercetările întreprinse asupra muzicii şi dansului din antichitate. Balerinii au pregătit o versiune modernă a unui dans menţionat chiar de Confucius. Un alt dans de palat, din perioada Statelor combatante (475-221 î.e.n.) şi executat numai de fete, a redat viaţa regilor şi nobililor. Elogierea figurii filozofului, într-o cantată în şase părţi, interpretată de un cor mixt şi de un ansamblu de instrumente naţionale (în principal, clopote în stil antic), a constituit un alt moment semnificativ al spectacolului. La ora 10 seara, un ropot de tobe a anunţat încheierea ceremoniilor.

Dezbateri animate au caracterizat simpozionul consacrat concepţiilor pedagogice şi filozofice ale lui Confucius, desfăşurat la Institutul pedagogic din Qufu, la care au luat parte specialişti de renume în gîndirea confucianistă. Au fost audiate peste 100 comunicări, ecouri ale unei mari varietăţi de opinii privind rolul confucianismului în istoria Chinei, varietate grăitoare pentru atmosfera ştiinţifică normală, instaurată după „revoluţia culturală".

Analiza ştiinţifică a ideilor filozofului fusese înlocuită, într-o perioadă, cu o condamnare simplistă a doctrinei sale. Era făcut responsabil chiar şi pentru revizuirile cu caracter practic ce s-au aplicat, de-a lungul secolelor, gîndirii sale şi pentru folosirea de către conducătorii feudali a doctrinelor confucianiste. În prezent, cercetătorii fac eforturi pentru a dezvolta studiul pe o bază mai raţională. Mao Zedong sublinia: „Noi sîntem istorici marxişti. Nu trebuie să ne rupem de istorie. Trebuie să facem o sinteză a istoriei Chinei de la Confucius la Sun Yatsen şi să preluăm moştenirea lor".

În anii din urmă, în China, a fost înfiinţată o asociaţie naţională de studiere a gîndirii lui Confucius, iar în 1989, cu prilejul împlinirii a 2 540 ani de la naşterea filozofului, va fi organizat un mare simpozion, la care vor fi invitaţi cercetători şi sinologi din întreaga lume.

PLANSELE NOASTRE

① ④ Cunoscut încă din antichitate drept cel mai important fluviu navigabil din Europa, Dunărea traversează numeroase locuri încărcate de istorie. În imagini, gravuri reprezentînd aşezări de pe traseul românesc al marelui fluviu: 1) Porţile de Fier; 2) Calafat; 3) Zimnicea; 4) Portul Brăila; 5) Delta Dunării; 6) Sulina — kilometrul zero (**Itinerar istoric pe Dunăre**, p. 41)

② ③ **Mapamondul Borgian** este una din operele cartografice şi artistice de excepţională valoare realizate în prima jumătate a secolului XV, aflat în prezent în colecţiile Vaticanului. Pe locul central al lucrării (pe care redacţia l-a marcat cu contur roşu), simbolizînd punctul de rezistenţă al Europei împotriva pericolului otoman, figurează teritoriul ţării noastre — **Magna Valachia**, cum este denumită în acest valoros document istoric

1

2

3

MAGNA VALACHIA

Ţările române în documente celebre din secolul XV

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

Biblioteca Apostolică a Vaticanului cuprinde, în fondurile sale, una dintre colecţiile cele mai bogate în opere cartografice ale lumii medievale. Cele mai cunoscute dintre ele au fost selecţionate şi prezentate în condiţii editoriale de mare acurateţe ştiinţifică, de către geograful Roberto Almagia, într-o lucrare în patru volume, sub titlul *Monumenta cartographica vaticana* (Ed. Vaticana, 1944-1946).

Multe dintre aceste adevărate opere de artă interesează şi istoria ţărilor române din secolele VII-XVI. Între ele se înscrie şi exemplarul cunoscut sub denumirea de *Mapamondul Borgian* — o capodoperă cartografică — înregistrat în colecţia Vaticanului ca planiglobul *Borgiano XVI*.

Mapamondul are forma unui disc din alamă cu diametrul de 64 cm, fiind alcătuit din două jumătăţi nituite pe diametrul de orientare cu sudul în sus, aşa cum erau reprezentate hărţile în evul mediu. Elementele de relief şi indicaţiile autorului sînt gravate în forme expresive prin tehnica de *niellare:* pe fondul culorii naturale a alamei, inciziile corespunzînd informaţiilor geografice şi legendele lor sînt umplute cu o pastă neagră: *niello.*

Mapamondul, al cărui autor a rămas necunoscut, a fost realizat în Germania meridională, în cel de-al doilea deceniu al secolului XV şi a fost achiziţionat de cardinalul Ştefan Borgia, un bun cunoscător al realităţilor româneşti, protector al lui Gh. Şincai şi Petru Maior la Roma, de la un anticar din Spania, în anul 1794. Cumpărătorul a sesizat marea lui valoare şi l-a depus în muzeul cardinalului Cezar Borgia din micul orăşel Velletri, din apropierea Romei, ceea ce a făcut să fie denumit în epocă *Tavela din Velletri*. La cota 767 din *Codice Borgiano Latino* îl găsim înregistrat ca „planiglob pe placă de alamă incizată şi niellată, autor necunoscut — ca şi data exactă a realizării lui — însă dinainte de 1450". De la Velletri, Ştefan Borgia l-a adus în Cetatea Eternă, la Colegiul Roman, apoi la congregaţia De Propaganda Fide, de unde a ajuns, în cele din urmă, în actuala colecţie.

Trecerea acestui valoros mapamond prin colecţii de prestigiu, din Germania secolului XV în Spania, de aici în Italia anului 1794 şi apoi în Vatican, certifică importanţa mesajului informaţional istoric ca şi a celui artistic. Pămîntul este înfăţişat corespunzător imaginii de *oecumene* (lumea cunoscută) de acum peste cinci secole şi jumătate, aşa cum o percepea cel care a realizat această lucrare de artă şi cartografie.

Astfel, Oceanul planetar înconjură uscatul aşa cum era cunoscut atunci: la sud —

(Continuare în p. 61)

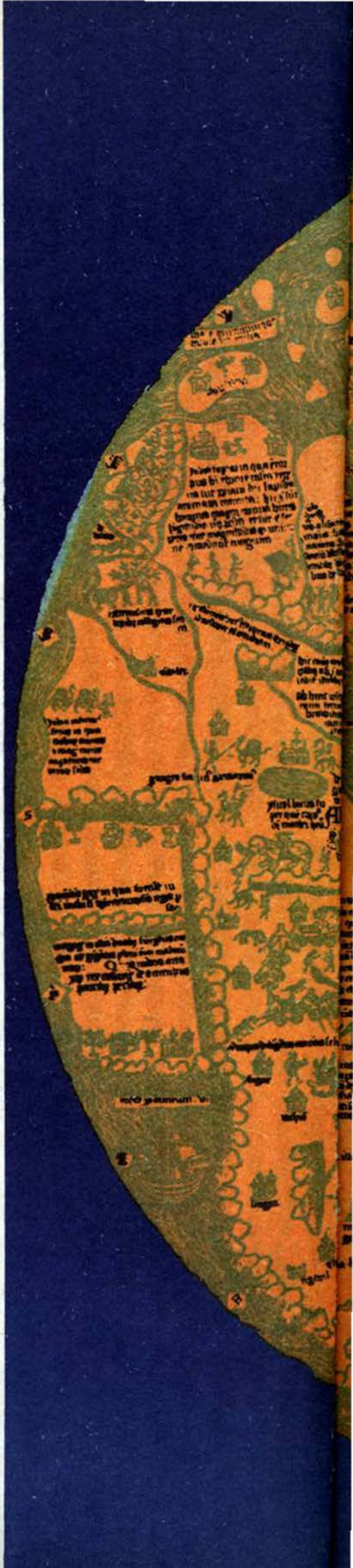

Asia

Affrica

Europa: ⁊ pars orbis tercia

PE URMELE STRĂMOȘILOR

ION POPESCU-PUȚURI

De la constituirea sa, sub Arsaces I, timp de secole, imperiul part al Arsacizilor a cunoscut o necontenită creștere[1], prin adăugarea a noi și noi teritorii stăpînirii inițiale, cuprinzînd popoare de limbi diferite. O expresie a acestei diversități etnice și economice o constituie și emisiunile monetare ce circulau în diferitele țări ale imperiului arsacid. Cum a stabilit savantul francez Adrien de Longpérier în lucrarea sa *Mémoires sur la chronologie et l'iconographie des rois parthes arsacides*, alcătuită la Paris între 1853 și 1882, pe baza colecțiilor numismatice aflate în Muzeul Luvru, diversitatea emisiunilor monetare arsacide era foarte mare. Cu prilejul călătoriilor regilor parți în diferitele țări ale imperiului se emiteau monede cu efigia suveranului din acel moment și cu text în limba vorbită în cancelaria respectivei țări.

În numerele 2 și 3/1985, în cuprinsul planșelor revistei *Magazin istoric* am prezentat chipurile regilor parți așa cum apăreau pe unele din monedele respective. Există însă — după cum rezultă din cele arătate mai sus — o suită de monede cu reprezentări diferite ale aceluiași suveran, emise cu prilejul diverselor vizite. Spre ilustrare, prezentăm alăturat imaginile regelui part Camnascires (cunoscut și sub numele de Mnaskiras) — altele decît cele publicate în *Magazin istoric*, nr. 3/1985, planșa 2, imaginea 7 — așa cum au apărut pe monede emise în timpul stăpînirii sale, în diferitele provincii ale statului parților.

Monede emise de regele part Camnascires (numit și Mnaskiras) în diferite provincii ale statului său prin care călătorea

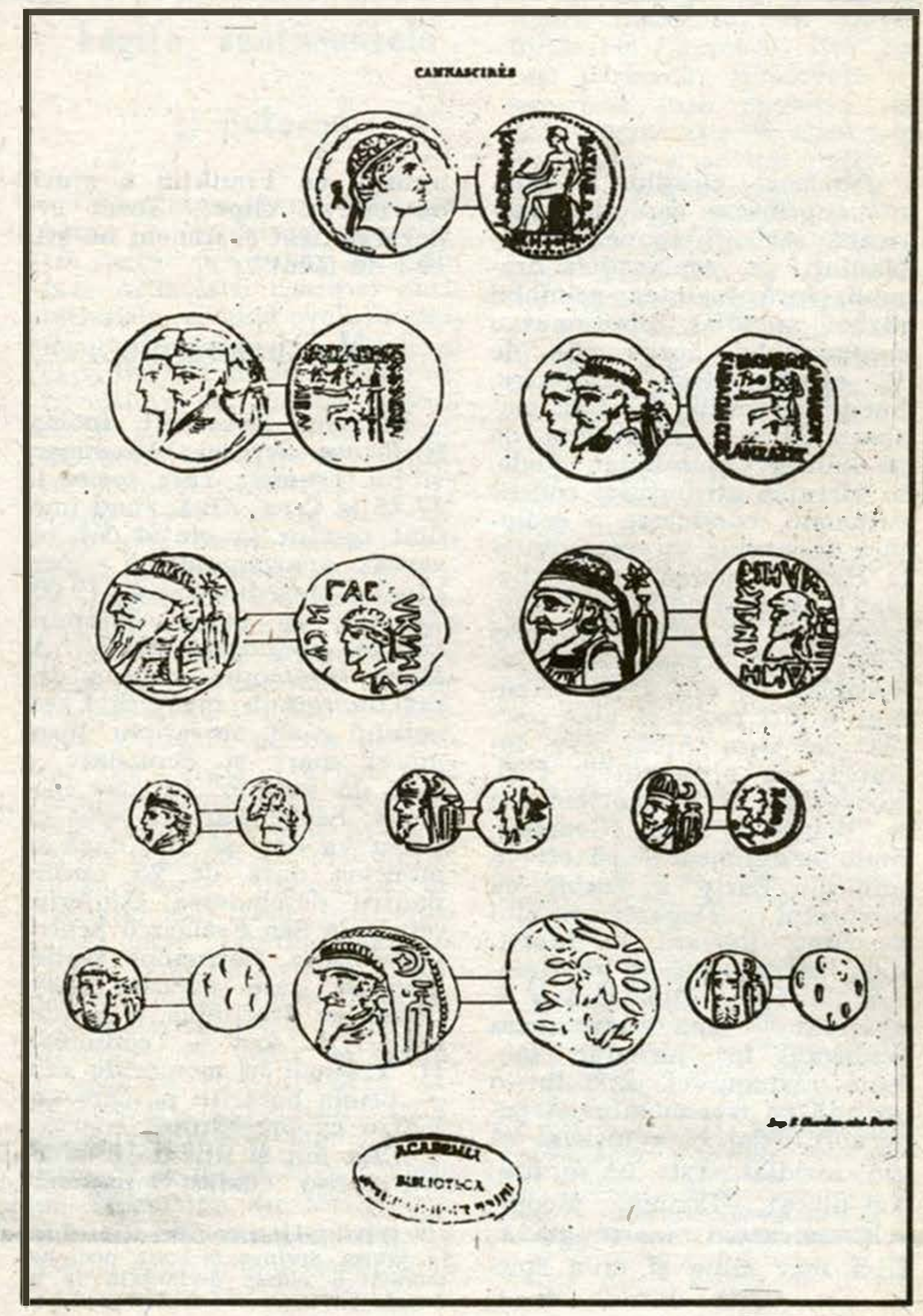

[1] Detalii privind evoluția regatului part al Arsacizilor în *Anale de istorie*, nr. 1,2,4/1984.

Organizația Națiunilor Unite a fost constituită la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, cînd nu se uscase încă sîngele vărsat de popoare și nu se vindecase rana adîncă lăsată de zecile de milioane de victime căzute în pîrjolul nimicitor provocat de Germania hitleristă. Însăși denumirea de Organizație a Națiunilor Unite ne reamintește faptulcă la crearea ei s-a avut în vedere ca toate națiunile planetei să-și unească eforturile pentru făurirea unei păci durabile, care să asigure dezvoltarea liberă a fiecărui popor.

NICOLAE CEAUȘESCU

DE LA DUMBARTON OAKS LA SAN FRANCISCO

„Vremea cireșilor în floare" cuprinsese capitala americană. Arborii japonezi transplantați pe esplanadele orașului, încă înaintea primului război mondial, împrumutau crepusculului acelei zile de 12 aprilie 1945 strălucire, bucurie a vieții. Aflat în masiva clădire a Congresului, de pe colina Capitoliului, unde, în virtutea atribuțiilor constituționale, condusese o ședință a Senatului, vicepreședintele Harry Truman a fost chemat la telefon de Steve Early, secretarul de presă al Casei Albe. Acele ceasornicului se apropiau de ora 17.00. Truman a fost rugat să vină imediat la Casa Albă. Și-a închipuit că președintele F.D. Roosevelt se reîntorsese de la Warm Springs (Georgia), unde se odihnea. După cîteva minute, Early a vorbit cu secretarul Departamentului de Stat, Edward E. Stettinius. „Mi-a spus să vin imediat la Casa Albă fără a fi observat — și-a notat seara Stettinius în jurnalul său. I-am răspuns că sînt într-o ședință cu trei membri ai guvernului, dar el a insistat să vin imediat, este un «ordin». Am plecat... Doamna Roosevelt era acolo, foarte gravă. Mi-a luat mîna și mi-a spus că are trista datorie de a anunța că Franklin a murit de cîteva clipe[1]. Totul era dezorganizat și nimeni nu știa ce-i de făcut".

Noi, popoarele...

Eleanor Roosevelt tocmai îi făcuse aceeași comunicare și lui Truman, care sosise la 17.25 la Casa Albă, fiind imediat condus la etajul doi, rezervat apartamentului personal al președintelui. La 19.09, Truman a depus jurămîntul ca președinte al S.U.A. După ceremonie, care a durat un minut, membrii Cabinetului s-au așezat în jurul mesei mari și demodate a sălii de ședințe. În acel moment, Steve Early a spus că presa va dori să știe dacă se menține data de 25 aprilie pentru deschiderea Conferinței de la San Francisco pentru Organizația Națiunilor Unite. Truman, care evocase chestiunea cu Stettinius, a confirmat: „A fost — consemna H. Truman în memoriile sale — prima hotărîre pe care am luat-o ca președinte".

...La mii și mii de kilometri, într-o clădire impunătoare de stuc, cu coloane de marmură, desprinsă parcă dintr-un decor italian, reședința Ambasadei americane la Moscova, denumită Spaso House (la cinci minute distanță cu automobilul de Kremlin), o agapă, prilejuită de plecarea unuia dintre principalii colaboratori ai ambasadorului A. Harriman, era în plină desfășurare. Tocmai trecuse de ora 1 a.m. (diferența de fusorar dintre Washington și Moscova), și ofițerul de serviciu i-a comunicat discret lui Harriman știrea decesului președintelui Roosevelt. S-a așternut o tăcere deplină. Cu excepția cîtorva persoane, asistența, șocată și întristată, s-a risipit. Harriman i-a telefonat lui Molotov. După ce a anunțat decesul, a cerut comisarului poporului pentru afaceri externe să-l primească. Molotov i-a răspuns că va veni imediat la Spaso House, pentru a-și exprima compasiunea. Ambasadorul l-a asigurat că Truman va continua politica lui Roosevelt și i-a solicitat o audiență la Stalin.

Întîlnirea cu Stalin a avut loc în aceeași noapte (de 13 aprilie), în cabinetul sobru cu lambriuri de stejar de la Kremlin. Harriman, conform propriei sale relatări, l-a de-

[1] F.D. Roosevelt decedase subit la Warm Springs în urma unei hemoragii cerebrale declanșate la amiază.

scris pe Truman „ca pe un om de acțiune", dar care, „în mod firesc, nu poate avea marele prestigiu de care s-a bucurat președintele Roosevelt", iar „poporul american nu știe dacă președintele Truman va putea realiza programul președintelui Roosevelt". „I-am spus că eu cred că cea mai bună cale de a asigura publicul american și lumea că guvernul sovietic dorește să continue colaborarea cu noi și celelalte Națiuni Unite ar fi ca dl. Molotov să vină acum în Statele Unite. Am sugerat că el ar putea să se oprească la Washington, să-l vadă pe președinte și să plece la San Francisco, chiar dacă va rămîne doar cîteva zile". De fapt, acesta era scopul principal pentru care Harriman ceruse audiența[1]. Stalin a fost de acord.

„Noi, popoarele Națiunilor Unite, hotărîte să izbăvim generațiile viitoare de flagelul războiului, care, în cursul unei vieți de om, a provocat de două ori omenirii suferințe nespuse" ...Cu aceste cuvinte începe Carta „întocmită în orașul San Francisco, la douăzeci și șase iunie una mie nouă sute patruzeci și cinci", cum se spune în finalul documentului care *„înființează o organizație internațională care se va numi Națiunile Unite"*.

Pentru prima oară în analele diplomației un tratat internațional se revendica din *mandatul popoarelor* și nu recurgea, din start, la clasica formulă juridico-diplomatică „Înaltele părți contractante...". Inițial, în proiectul Cartei se stipulase vechea formulă. Era însă mult mai mult decît o inovație a limbajului politic sau a tehnicii diplomatice. Era o conformare la spiritul epocii, pe care își pusese sigiliul aspra lecție a istoriei, plătită cu viața zecilor de milioane de victime ale agresiunii hitleriste, într-un moment în care Europa, unde războiul abia se încheiase, începea ridicarea dintre ruine, iar luptele pe teatrul de operații din Pacific și Extremul Orient continuau. Era, totodată, un angajament, a cărui perenitate rămîne să amintească comunității mondiale a statelor necesitatea ca hotărîrea popoarelor de a exclude flagelul războiului, hotărîre cuprinsă în preambulul Cartei Națiunilor Unite, să devină realitate efectivă.

Logica, sentimentele și puterea

Organizarea securității postbelice a constituit una dintre marile preocupări încă din faza articulării coaliției antihitleriste, urmînd evoluția desfășurării războiului însuși și căpătînd un tempo accelerat, în ultimul lui an, pe măsură ce se întrevedea finalul ostilităților. La prima întîlnire Roosevelt-Churchill (9-12 august 1941), de la baza navală din Newfoundland, rămasă în istorie sub denumirea de conferința „Cartei Atlanticului", declarația adoptată a fost primul document cu caracter internațional, în care au fost avansate public obiective generale pentru perioada de după război. În timpul convorbirilor, președintele S.U.A. indicase că pacea va putea fi garantată, mai curînd decît printr-o organizație internațională, prin instituirea unei „forțe internaționale de poliție anglo-americană". Roosevelt, după opinia istoricului american R.A. Divine, a acceptat, cu mare reticență, o vagă referire în Carta Atlanticului la o organizație mondială postbelică, dar „a refuzat să ia în considerare ideea de a împărți cu țările mici rolul de arbitru al păcii". În Declarația comună semnată la 4 decembrie 1941, la Moscova, de I.V. Stalin și W. Sikorski, șeful guvernului polonez în exil, găsim exprimat punctul de vedere sovietic în privința unei organizații care după război „să asigure o pace trainică și echitabilă". Documentul sovieto-polon considera că „factorul determinant trebuie să fie respectul dreptului internațional, susținut de forța armată colectivă a tuturor statelor aliate".

La 1 ianuarie 1942, în capitala americană 26 țări[2] au semnat *Declarația Națiunilor Unite*. Este cea dintîi mențiune într-un document internațional, la inspirația lui Roosevelt, a noțiunii de Națiuni Unite[3]. Se adera la principiile Cartei Atlanticului și se formula angajamentul colaborării, în vederea cîștigării războiului. În convorbirile cu Churchill, din aceeași perioadă, Roosevelt și-a exprimat însă opoziția față de o organizație de tipul Ligii Națiunilor și același punct de vedere l-a împărtășit lui V.M. Molotov, în cursul convorbirii din 29 mai 1942, de la Casa Albă, căruia i-a declarat că după război impunerea păcii va reveni marilor puteri învingătoare, poate și Chinei. Lui Eden, președintele i-a spus că cei patru (S.U.A., U.R.S.S., Anglia, China) „vor fi puterile care vor face poliția lumii pentru mulți ani de acum înainte".

După cum rezultă dintr-un memorandum al Foreign Office, remis în iulie 1943 Cabinetului de război, la Londra exista o mare reticență față de insistențele americane în privința Chinei și, ca o contrapondere, se avea în vedere să se acorde același sta-

---

[1] După Conferința de la Ialta (4-11 februarie 1945, *Magazin istoric*, nr. 1-6/1967), în culisele relațiilor dintre marile puteri ale coaliției antihitleriste au răbufnit o serie de divergențe, îndeosebi în legătură cu Europa răsăriteană și sensul negocierilor secrete de la Berna, duse de anglo-americani, în vederea capitulării trupelor germane din nordul Italiei. Spre sfîrșitul lunii martie, U.R.S.S. a comunicat componența delegației sale la San Francisco. Roosevelt, într-un mesaj primit la Moscova la 85 martie 1945, și-a exprimat „profunda dezamăgire" că Molotov nu va participa. Stalin i-a răspuns la 27 martie că atribuie „o mare importanță conferinței convocate la San Francisco", dar că prezența lui Molotov la Moscova „este absolut necesară", deoarece în iunie aprilie va avea loc o sesiune a Sovietului Suprem al U.R.S.S.

[2] S.U.A., Marea Britanie, U.R.S.S., China, Africa de Sud, Australia, Belgia, Canada, Costa Rica, Cuba, Salvador, Grecia, Guatemala, Haiti, Honduras, India, Luxemburg, Nicaragua, Norvegia, Noua Zeelandă, Olanda, Panama, Polonia, Republica Dominicană, Cehoslovacia, Iugoslavia (pentru țările ocupate de puterile Axei, au semnat guvernele lnexil).

[3] Dintr-o telegramă transmisă de W. Churchill Cabinetului de război la Londra (3 ianuarie 1942), rezultă că F.D. Roosevelt a insistat pentru denumirea de *Națiunile Unite*, deoarece termenul *Națiuni Aliate* i-ar pune dificile probleme constituționale (s-ar fi putut interpreta că este un tratat și deci ar fi implicat ratificarea sa de către Senatul S.U.A.), iar cuvintele *Puteri asociate* ar fi prea plate.

tut Franței, „cînd își va redobîndi, într-o măsură, măreția". Cît privește ideea ca Marea Britanie, Statele Unite și Uniunea Sovietică să-și împartă între ele „conducerea Națiunilor Unite", față de ea nu se manifesta nici o reținere.

Evenimentele de pe frontul de răsărit, în intervalul dintre sfîrșitul bătăliei Stalingradului (februarie 1943) și victoria sovietică în „arcul de la Kursk" (august 1943), au spulberat opinia existentă în cercurile conducătoare anglo-americane și sintetizată, în toamna 1942, de Churchill astfel: „Uniunea Sovietică va fi o putere militară de mîna doua", chiar dacă va continua să reziste Germaniei. Totuși, acțiunile președintelui Roosevelt — cum constata istoricul american M.J. Sherwin „sugerează că intenționa să profite din plin de potențialul bombei [atomice, la care lucrau în secret S.U.A., cu concursul Marii Britanii — *E.P.*], ca un instrument al diplomației anglo-americane. În concepția sa privind organizarea postbelică, puteau să mai existe cei «patru polițai» [S.U.A., Anglia, U.R.S.S., China], dar numai doi [S.U.A. și Marea Britanie] vor avea lumea". De altfel, fără a cunoaște aceste aspecte, generalul de Gaulle, după convorbirile de la Washington cu președintele Roosevelt, din iulie 1944, a dedus, cum scria în memoriile sale, că acesta „are în vedere un sistem permanent de intervenție, pe care să-l instituie prin lege internațională" și că discuțiile i-au dovedit că „în problemele dintre state, logica și sentimentele nu cîntăresc prea greu în comparație cu realitățile puterii: ceea ce contează este să știi să păstrezi ceea ce ai apucat".

Problema organizației postbelice de securitate a intrat în faza tratativelor efective dintre principalele puteri ale coaliției antihitleriste în urma Conferinței miniștrilor de externe de la Moscova (19-30 octombrie 1943)[1]. Din inițiativa Statelor Unite a fost adoptată o Declarație cu privire la securitatea generală, semnată de miniștrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii și de ambasadorul Chinei la Moscova. Protocolul secret al conferinței, semnat la 1 noiembrie 1943, preconiza ca reprezentanții S.U.A., Marii Britanii și U.R.S.S. să aibă un schimb preliminar de vederi în problema fondării unei organizații internaționale de menținere a păcii. Drept urmare, din februarie 1944, departamentele diplomatice din cele trei capitale au trecut la elaborarea prevederilor „documentului fundamental" pentru viitoarea organizație.

Preliminarii și decizii

Luni, 21 august 1944... În cartierul șic al Washingtonului, Georgetown, un splendid conac — îmbrăcat în iederă și înconjurat de mari arbori înălțîndu-se pe terasa superioară a unui imens parc, cu gazon tuns și leandri în floare — își așteaptă oaspeții. Conacul — Dumbarton Oaks — aparținuse familiei bogatului și cunoscutului diplomat Woods Bliss, iar Departamentul de Stat îl închiriase de la actualul proprietar: Universitatea Harvard. La ora 10.00, în vastul salon de muzică de la parter, cu pereții acoperiți de tapiserii și cu tavanul din grinzi de stejar, la o masă rotundă, pe care se detașau microfoanele pregătite în vederea transmisiei directe la radio, au luat loc secretarul de stat, C. Hull, și șefii celor trei delegații — S.U.A. (subsecretarul de stat E. Stettinius[2]), U.R.S.S. (ambasadorul la Washington, A.A. Gromîko) și Marii Britanii (subsecretarul permanent la Foreign Office, A. Cadogan). Așa a început, printr-o scurtă ceremonie, însoțită de mare publicitate, Conferința de la Dumbarton Oaks consacrată preliminariilor organizației de securitate postbelică, care și-a continuat lucrările timp de 40 zile, în cel mai strict secret[3].

Pe cele trei mese lungi, lustruite, ale delegațiilor se aflau documente care conțineau numeroase puncte de vedere comune sau apropiate, dar reflectau, mai ales, importante deosebiri. Încă la 18 iulie 1944, Statele Unite remiseseră U.R.S.S. și Marii Britanii,

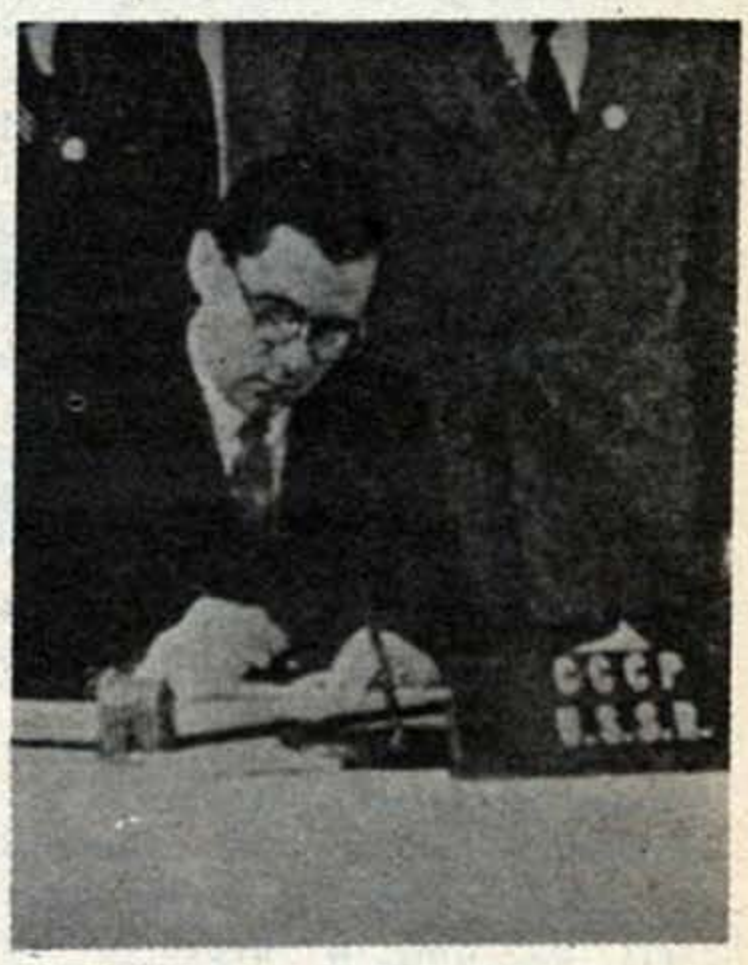

într-un memorandum, proiectul statutului viitoarei organizații. După patru zile, Marea Britanie a făcut să parvină propunerile sale. La 12 august, U.R.S.S. a transmis memorandumul privind poziția sa[4].

În prezent, cînd accesul la o importantă parte a dosarului Dumbarton Oaks este posibil, unele piese sugerează și modul în care convorbirile se încadrau în strategia generală pe termen lung. Astfel, Comitetul mixt al șefilor de state majore al S.U.A. a cerut De-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-6/1985.

[2] Inițial S.U.A. au dorit ca delegațiile să fie conduse de miniștrii de externe, dar Marea Britanie și, ulterior, U.R.S.S. n-au împărtășit acest punct de vedere.

[3] Convorbirile s-au desfășurat în două faze: a) 21 august-28 septembrie (S.U.A., Marea Britanie, U.R.S.S.); b) 29 septembrie-7 octombrie (S.U.A., Marea Britanie, China). Inițiativa formulei au avut-o S.U.A., luînd în considerare poziția U.R.S.S., care nu se afla în război cu Japonia.

[4] Spre sfîrșitul lunii iulie 1944, revista sovietică *Zvezda* (care apare la Leningrad) a publicat un articol semnat de N. Malinin, articol considerat pînă astăzi prima reacție publică, deși neoficială, a U.R.S.S. în chestiunea organizației internaționale de securitate. Deoarece M. Litvinov, adjunct al comisarului poporului pentru afaceri externe, atrăsese atenția în legătură cu apariția articolului, anterior publicării lui, ambasadorul Harriman, într-un raport din 24 iulie 1944, aprecia că diplomatul sovietic este „autorul sau inspiratorul" lui. Tema principală o constituia sublinierea că succesul noii organizații depinde de „aplicarea corespunzătoare a principiului unanimității marilor puteri.

partamentului de Stat, la 3 august 1944, să țină seama, „în toate viitoarele reglementări internaționale și în toate discuțiile pe care le va purta", că „după înfrîngerea Japoniei, cele mai puternice forțe militare din lume vor fi Statele Unite și Rusia" și că, în perioada postbelică, „Imperiul britanic va fi, ca putere militară, într-o categorie inferioară Statelor Unite și Rusiei".

Alături de reprezentanții celor 51 state fondatoare ale O.N.U., delegații marilor puteri ale coaliției antihitleriste, Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii și Marea Britanie, semnează la San Francisco, la 26 iunie 1945, Carta Națiunilor Unite. De la stînga la dreapta: Andrei Gromiko, E. Stettinius și Lordul Halifax

Primele divergențe au apărut în legătură cu caracterul organizației. Inițial, U.R.S.S. a considerat că viitoarea organizație trebuia să se consacre exclusiv menținerii securității, dar a acceptat ca printre atribuțiile ei să intre și măsuri de cooperare în domeniile economic și social. În cele din urmă, s-a ajuns la elaborarea unui document comun, definind scopurile și principiile unei organizații universale de menținere a păcii și securității, organele ei principale, funcțiile și competența lor, prevederi care, cu unele modificări, au fost incluse în Carta de la San Francisco[1].

Două chestiuni esențiale, în jurul cărora s-au axat principalele divergențe, au rămas însă în suspensie: votul din Consiliul de Securitate și fixarea grupului de membri fondatori. U.R.S.S. a insistat asupra unanimității marilor puteri în deciziile Consiliului de Securitate, poziție pe care, inițial, au susținut-o Statele Unite. Cînd Marea Britanie a propus să nu existe drept de veto în deciziile în care marile puteri erau implicate, Statele Unite au fost de acord. S-a creat un impas, ca și în legătură cu cererea ca din viitoarea organizație să facă parte fiecare din cele 16 republici unionale ale U.R.S.S. Cînd premierul W. Churchill se pregătea să plece la Moscova, în octombrie 1944, el i-a cerut lui Roosevelt ca „întreaga situație să fie reconsiderată cu cea mai mare grijă" și „să se găsească un modus vivendi, fie numai și cu caracter temporar". Președintele n-a fost de acord, problemele urmînd a fi rezolvate la o întîlnire în trei, pînă atunci continuînd să fie discutate în corespondența la nivel înalt dintre Washington și Moscova.

Impasul de la Dumbarton Oaks în această privință a fost soluționat în ansamblul hotărîrilor Conferinței de la Ialta, unde a fost adoptată formula de vot în Consiliul de Securitate: majoritate pentru chestiunile procedurale, unanimitatea marilor puteri (dreptul de veto) în problemele de fond[2].

La Ialta s-a mai decis ca guvernul Chinei și guvernul provizoriu al Franței să fie solicitate să sprijine invitațiile la conferință, împreună cu S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S.[3]. În documentul dat publicității la 11 februarie de Churchill, Roosevelt, Stalin, se declara: „Am căzut de acord ca o conferință a Națiunilor Unite să fie convocată la San Francisco, în Statele Unite, la 25 aprilie 1945, pentru a pregăti Carta unei astfel de organizații, conform liniilor propuse la convorbirile neoficiale de la Dumbarton Oaks".

În metropola de la „Poarta de Aur"

Conferința s-a deschis, într-adevăr, la 25 aprilie, în sala Operei, construcție alăturată Clădirii veteranilor, ambele aparținînd complexului Cen-

---

[1] Conform Cartei, organele principale ale Organizației Națiunilor Unite sînt: Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social, Consiliul de Tutelă, Curtea Internațională de Justiție, Secretariatul.

[2] Statele Unite și Marea Britanie au anunțat că vor sprijini primirea Ucrainei și Bielorusiei ca membri ai Adunării Generale a Organizației Internaționale, americanii asociind-o cu invitarea la Conferința de constituire a țărilor care au semnat Declarația Națiunilor Unite și au declarat război Germaniei sau Japoniei, pînă la 1 martie. Imediat, la 9 februarie 1945, secretarul de stat E. Stettinius (care-i succedase lui C. Hull, demisionat din motive de boală, în noiembrie 1944) a instruit, de la Ialta, Departamentul de Stat „să sporească presiunea" ca Chile, Ecuador, Paraguay, Peru, Uruguay și Venezuela să declare război Germaniei, o acțiune rapidă, în acest sens, fiind „absolut esențială". Roosevelt, personal, avea să discute aceeași chestiune cu suveranul Arabiei Saudite, la întîlnirea fixată imediat după Conferința din Crimeea. De altfel, Roosevelt a evocat în ședința plenară de la Ialta din aceeași zi că Statele Unite au dat un „semnal" unor țări latino-americane că o declarație de război le va îndreptăți invitarea. „În vederea diminuării preponderenței latino-americane — a telegrafiat prompt Eden la Foreign Office — noi trebuie să dăm un semnal Egiptului, Turciei și Islandei".

[3] Acceptînd invitația la Conferință și formula care îi conferea implicit locul de membru permanent în Consiliul de Securitate, guvernul generalului de Gaulle, nemulțumit și de excluderea sa la Ialta și anterior la Dumbarton Oaks, a declinat să se numere însă printre țările sprijinitoare ale invitaților.

trului Civic, înălțat în stilul Renașterii. Supranumit „Parisul Vestului" sau „Poarta Orientului", orașul-port de la golful „Poarta de Aur" (Golden Gate fiind și simbol al orașului), San Francisco și-a primit oaspeții cu exuberanță[1] și cu o veritabilă vînătoare de autografe. La Conferință participau 46 state, marea majoritate reprezentate de miniștrii de externe. La 30 aprilie, au fost admise Argentina, Bielorusia, Ucraina, la 5 iunie Danemarca. Statele Unite și Marea Britanie nerecunoscînd încă guvernul Poloniei de la Varșovia, această țară n-a fost invitată, dar, ulterior, a fost considerată printre cei 51 membri fondatori. Astfel, la constituirea O.N.U., Europa Occidentală, cele două Americi și „țările albe" din Commonwealthul britanic reprezentau 80% din numărul membrilor. Erau prezente doar 12 țări din Asia și Africa, unele (Filipine, India) nefiind încă formal independente. Documentele originare consemnează în delegația Chinei pe Tung Pi-wu (Dong Biwu), unul dintre membrii fondatori ai Partidului Comunist Chinez. Încă la 24 aprilie 1945, în Raportul politic la Congresul VII al Partidului Comunist Chinez, Mao Zedong (Mao Tze-Dun) — subliniind că „populația regiunilor eliberate ale Chinei, conduse de partidul comunist, se ridică în momentul de față la 95 000 000 oameni" și pronunțîndu-se pentru „zdrobirea definitivă a cotropitorilor japonezi" și „desființarea dictaturii gomindanului" (Kuomintang) și „crearea unui guvern de coaliție democratic" — a spus, în capitolul rezervat problemelor de politică externă: „Partidul Comunist Chinez este întru totul de acord cu propunerile Conferinței de la Dumbarton Oaks și cu hotărîrile Conferinței din Crimeea în problema creării unui organ pentru asigurarea păcii și securității internaționale după război. Partidul Comunist Chinez salută Conferința de la San Francisco a Națiunilor Unite. Partidul comunist a trimis un reprezentant al său în cadrul delegației chineze la conferința de la San Francisco, pentru a ex-

[1] De aici, din San Francisco, s-a răspîndit cuvîntul *Bonanza*, cuvînt spaniol echivalent pentru „vreme bună" sau, în limbajul minerilor, „corp bogat în aur". În anii '60 ai secolului trecut, l-a desemnat pe un grup de irlandezi din San Francisco deveniți „regii argintului" și „regii căilor ferate".

Inițiative ale României la O. N. U. (1965-1985)

În ultimele două decenii, România a desfășurat o amplă și bogată activitate în Organizația Națiunilor Unite, care își are originea în marea operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, în gîndirea creatoare a președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la democratizarea raporturilor dintre state, la creșterea rolului O.N.U. în viața internațională. Propunerile românești, punctele înscrise pe ordinea de zi la cererea României — semnificative pentru concepția de pace și colaborare care stă la baza politicii externe a țării — au vizat toate domeniile principale ale activității O.N.U.: pacea și securitatea, dezarmarea, dezvoltarea și noua ordine economică internațională, problemele sociale și umanitare, rolul organizației înseși în relațiile contemporane. O cronologie a principalelor rezoluții adoptate de Adunarea generală a O.N.U. în perioada 1965-1985, din inițiativa României, este deosebit de elocventă:

1965. *Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate dintre state europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite: Declarația cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare.*

1968. *Cooperarea internațională în vederea folosirii calculatoarelor și a tehnicilor de calcul pentru dezvoltare.*

1969. *Rolul administrației publice în dezvoltare.*

1970. *Consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și efectele sale profund dăunătoare asupra păcii și securității în lume; Rolul științei și tehnologiei moderne în dezvoltarea națiunilor și necesitatea de a întări cooperarea economică și tehnico-științifică între state.*

1972. *Creșterea rolului O.N.U. în menținerea și consolidarea păcii și securității internaționale, în dezvoltarea cooperării între toate națiunile și în promovarea normelor de drept internațional în relațiile între state.*

1975. *Crearea Comitetului special pentru Carta O.N.U. și creșterea rolului organizației;*

prima voința poporului chinez". Dong Biwu (1885-1975), a fost și primul demnitar comunist chinez, care, în această calitate, s-a aflat în Statele Unite, în intervalul aprilie-decembrie 1945.

Amfitrion zîmbitor era E. Stettinius, pentru care conferința constituia „marea șansă" a carierei lui și, totodată, cîntecul de lebădă al vertiginoasei sale ascensiuni publice. Cu o săptămînă înaintea „întîlnirii lumii", aflase zvonul că președintele Truman intenționa să-l înlocuiască[1].

[1] De fapt, Truman, chiar a doua zi după funeraliile lui Roosevelt, i-a oferit funcția de secretar al Departamentului de Stat lui James F. Byrnes, față de care se simțea îndatorat. Dar principalul motiv pare să fi fost atît neîncrederea în Stettinius, cît și mai ales faptul că moartea lui Roosevelt îl pusese pe secretarul Departamentului de Stat, în absența unui vicepreședinte, primul în linia de succesiune. Astfel, conform unei reglementări în vigoare pînă în 1947, în cazul că Truman demisiona, era îndepărtat, deceda sau s-ar fi aflat în incapacitatea de a-și exercita funcția, titularul Departamentului de Stat devenea președinte.

În tot timpul Conferinței de la San Francisco, Stettinius a acționat în condițiile persistentelor zvonuri, reproduse și în presă, ale înlocuirii lui. De fapt, tocmai conferința l-a menținut pe Stettinius în funcție pînă la încheierea ei. La 3 iulie 1945 J.F. Byrnes a depus jurămîntul ca secretar al Departamentului de Stat, funcție în care a rămas pînă în 1947.

La San Francisco, hotărîrile erau sancționate de Comitetul director (Steering Committee), format din șefii de delegații, al cărui ax decizional era constituit însă de activitatea restrînsă a miniștrilor de externe ai marilor puteri și de convorbirile confidențiale dintre aceștia sau pe care ei le inițiau cu reprezentanții altor țări. Deciziile cele mai importante, în cea mai mare parte, și-au avut sursa pe... Colina Nababilor (Nob Hill), cum era poreclit, în argoul localnicilor, un mic cartier rezidențial al marilor bogătași, avînd o splendidă perspectivă asupra Golfului de Aur, nu departe de Montgomery Street, artera financiară cunoscută și ca Wall-Street-ul Vestului.

Pe această colină, la ultimul nivel al hotelului de lux „Fairmont", se afla apartamentul cu pereții în cea mai mare parte de sticlă, rezervat lui Stettinius. Aici, într-o mare cameră placată cu lemn de pin, se întîlneau, o dată sau de două ori pe zi, șefii delegațiilor marilor puteri. Țările mici au căutat o modificare a statutului marilor puteri în Cartă, dar nu a fost posibil. În urma opoziției categorice a lui Eden, Statele Unite n-au obținut

---

Creșterea rolului O.N.U. în domeniul dezarmării.

1976. *Convocarea Conferinței mondiale a O.N.U. consacrate științei și tehnicii în slujba dezvoltării; Convocarea unei sesiuni speciale a Adunării generale a O.N.U. consacrată dezarmării.*

1977. *Actualizarea raportului secretarului general al O.N.U. privind consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și cheltuielilor militare; Tineretul și lumea contemporană.*

1979. *Înghețarea și reducerea bugetelor militare ale statelor; Reglementarea pe cale pașnică a diferendelor dintre state; Dezvoltarea și consolidarea bunei vecinătăți între state; Proclamarea anului 1985 drept Anul Internațional al Tineretului: Participare, Dezvoltare, Pace.*

1980. *Elaborarea principiilor care să călăuzească activitățile viitoare ale statelor în domeniul înghețării și reducerii bugetelor militare.*

1981. *Programul concret de măsuri și activități ce urmează a fi întreprinse înaintea și în timpul Anului Internațional al Tineretului.*

1982. *Declarația asupra reglementării pașnice a diferendelor internaționale; Reactualizarea raportului secretarului general al O.N.U. privind consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și cheltuielilor militare; Realizarea universală a dreptului la educație; Combaterea fenomenului racolării de cadre calificate din țările în curs de dezvoltare.*

1983. *Negocierile sovieto-americane în problemele armelor nucleare cu rază medie de acțiune în Europa; Reînnoirea mandatului Comitetului special pentru Carta O.N.U. și creșterea rolului organizației.*

1984. *Convocarea în 1985 a Conferinței mondiale a O.N.U. pentru Anul Internațional al Tineretului, în cadrul sesiunii Adunării generale a O.N.U.; Examinarea propunerii de creare a unei comisii a O.N.U. pentru bune oficii, mediere și conciliere; Examinarea elementelor bunei vecinătăți între state, în vederea încheierii unui instrument internațional al O.N.U. asupra bunei vecinătăți.*

Traian CHEBELEU

introducerea în Cartă nici a unei referiri directe sau indirecte la Doctrina Monroe[1]. Chestiunea definitivării formulei procedurii de vot în Consiliul de Securitate, cum au interpretat-o americanii — „liber să se discute orice, veto în privința acțiunii" — a fost rezolvată la întîlnirea finală de la Kremlin, din 6 iunie, dintre I.V. Stalin și Harry Hopkins, trimisul președintelui S.U.A., venit la Moscova în 25 mai să netezească asperitățile din relațiile reciproce și să pregătească terenul unei întîlniri la nivel înalt.

După amînări de ultim moment, pricinuite de chestiunile de traducere și frazare, la 25 iunie alcătuirea Cartei s-a încheiat[2]. Substanța ei a rămas documentul de la Dumbarton Oaks. S-au adăugat: acordul privind procedura de vot în Consiliul de securitate, o mai mare răspundere pentru organismele regionale, o mai amplă reflectare a chestiunilor umanitare și definitivarea înțelegerilor asupra sistemului de tutelă[3], față de care Marea Britanie[4] și, ulterior, Franța manifestaseră mari reticențe, dar obținuseră ca specificarea accesului la independență ca atare să nu fie inclusă. Valoarea emoțională a momentului a fost redată de președintele ultimei ședințe, reprezentantul britanic, Lordul Halifax: „am luat parte cu toții, sperăm, la unul dintre marile momente ale istoriei".

După patru decenii, aprecierea continuă să apară corectă. În pofida unui șir de serioase neajunsuri, a faptului că prevederi importante ale Cartei și unele hotărîri nu au fost transpuse în viață sau au fost realizate doar parțial, că probleme cu implicații mondiale au fost sustrase dezbaterii și că s-au promovat chiar acțiuni străine spiritului și țelurilor Cartei, Organizația este, mai ales de cînd cuprinde cvasitotalitatea țărilor lumii, cadrul cel mai propice de afirmare a concepțiilor și deziderateloi pentru făurirea unui nou sistem de relații internaționale. În concepția României, membră a O.N.U. din decembrie 1955, consecvent promovată, Organizația Națiunilor Unite rămîne un mijloc important de care dispune omenirea pentru rezolvarea problemelor internaționale, pentru idealurile de libertate și progres ale tuturor popoarelor, a înțelegerii și colaborării între toate statele, pentru întărirea securității și asigurarea unei păci trainice în lume.

România se pronunț cu hotărîre pentru creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite și al altor organisme internaționale în soluționarea democratică, pe baza dreptului internațional, a tuturor problemelor mondiale, cu participarea tuturor statelor lumii și, îndeosebi, a țărilor mici și mijlocii, a statelor nealiniate și a celor în curs de dezvoltare, care sînt vital interesate în politica de independență, libertate și pace. În acest sens apare necesitatea perfecționării activității Organizației Națiunilor Unite și a celorlalte organisme internaționale, a unei mai mari democratizări a acestora, a participării mai intense la activitatea lor a tuturor statelor, fără deosebire de mărime sau orînduire socială. „Interesele popoarelor — sublinia președintele Nicolae Ceaușescu — cer nu lichidarea sau diminuarea rolului O.N.U., ci perfecționarea continuă a activității acesteia, ridicarea autorității sale în viața internațională, sporirea contribuției Organizației Națiunilor Unite la soluționarea problemelor complexe care confruntă omenirea, în interesul tuturor popoarelor, al păcii generale".

* * *

La ora trei după-amiază, în 26 iunie 1945, principala sală a Clădirii comemorative a veteranilor de război din San Francisco era arhiplină. O estradă drapată în albastru avea în centru o masă rotundă îmbrăcată în aceeași culoare, pe care se aflau exemplarele Cartei în cele cinci limbi oficiale — engleză, franceză, rusă, chineză, spaniolă. Steagurile țărilor participante îmbrățișau într-un larg semicerc masa. Fiecare delegație intra în ordine alfabetică pentru a semna Carta. Își începea astfel existența organizația al cărei document constitutiv, unic pînă atunci în analele diplomației, avea gravate pe frontispiciu cuvintele: *Noi, popoarele...*

Eugen PREDA

---

[1] În 1823, președintele James Monroe a proclamat doctrina care i-a luat numele și prin care se afirma opoziția față de intervenția statelor europene pe continentele americane și intenția S.U.A. de a nu se amesteca în problemele europene. Mesajul adresat Congresului S.U.A. la 2 decembrie 1823 de președintele James Monroe cerea puterilor europene și Statelor Unite să declare „orice încercare din partea lor [a puterilor europene] de a-și extinde sistemul la orice porțiune a acestei emisfere ca fiind periculoasă păcii și securității noastre". Principiile enunțate în acest mesaj, care atribuiau Statelor Unite un rol preponderent în emisfera occidentală, sînt cunoscute ca „Doctrina Monroe".

[2] Documentele Conferinței de la San Francisco (procese-verbale, variante de redactare pentru textul definitiv al Cartei etc.) au necesitat, cînd au fost publicate, nu mai puțin de 16 volume. „Producția" zilnică, de hîrtie era de 10 000 pagini dactilografiate. Cele 1 058 persoane care alcătuiau secretariatul erau ocupate pînă peste cap, pentru a deservi puzderia de comisii, comitete și organisme tehnice, formate din cei 282 reprezentanți ai statelor prezente, care aduseseră cu ei un aparat auxiliar de 1 444 persoane. În ultima zi a primei părți a primei sesiuni a Adunării Generale O.N.U. (10 ianuarie-14 februarie 1946), desfășurată la Londra, a fost aprobată alegerea New Yorkului ca sediu provizoriu al organizației, oraș care a devenit, ulterior, cartierul general permanent. Pînă la inaugurarea oficială a actualului complex de clădiri (27 februarie 1952), O.N.U. a funcționat la New York, în clădirile Colegiului Hunter (21 martie-16 august 1946) și, apoi, ale uzinei Sperry Giroscope Company, de la Lake Success.

[3] La 18 aprilie, președintele Truman emisese o directivă pentru delegația americană la San Francisco ca prin sistemul de tutelă să se asigure „menținerea drepturilor militare și strategice ale Statelor Unite în Oceanul Pacific", respectiv în posesiunile insulare ale Japoniei deținute cu mandat al Ligii Națiunilor. Ulterior, în Micronesia, S.U.A. au desfășurat o îndelungată serie de explozii experimentale nucleare.

[4] În negocierile anterioare Conferinței de la San Francisco, S.U.A. n-au clarificat în ce va consta sistemul de tutelă. Cînd, la 9 februarie 1945, la Ialta, Stettinius a început să-l prezinte, Churchill a izbucnit, întrerupîndu-l. Niciodată, a spus, premierul englez nu va admite ca membrii curioși ai unei organizații internaționale „să-și bage degetele" în Imperiul britanic. Deși Stettinius a spus că vorbea de *teritorii dependente ale inamicului*, nu de Imperiul britanic, Churchill a continuat să mormăie: „Niciodată, niciodată, niciodată". La San Francisco, U.R.S.S. și China au dorit ca în Cartă să se stipuleze că obiectivul final pentru teritoriile sub tutelă și colonii este independența. Dar, cu sprijinul S.U.A. și al Franței, în Cartă a fost trecută formula britanică.

ITINERAR ISTORIC PE DUNĂRE (II)

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

Continuăm călătoria începută în numărul trecut al revistei[1], pe urmele istoriei mai vechi şi mai noi, a obiectivelor turistice ale marelui şi frumosului fluviu care este Dunărea.

În iarna aceasta, apele Dunării au îngheţat pe aproape întreaga lor întindere — fenomen rar în ultima vreme. Despre astfel de îngheţuri petrecute şi în urmă cu aproape două milenii, poetul Ovidiu scria: „Chiar Istrul, care nu-i mai îngust decît fluviul producător de papirus [Nilul]... îngheaţă şi el... Pe unde merseseră corăbiile, mergi acum cu piciorul şi cu copita calului izbeşti undele încremenite de ger, pe aceste noi poduri de gheaţă, pe sub care se scurge apa". Gheţurile acopereau fluviul şi în epoca feudală. Atunci, în vremea sărbătorilor de iarnă, pe apele Dunării se organizau adevărate carnavaluri — aşa cum le descrie Evlia Celebi, referindu-se la Silistra — oraş aflat pe malul opus municipiului *Călăraşi*. „Toţi tinerii se dau pe gheaţa [Dunării], oferind un spectacol uimitor. Unii... au în picioare galenţi, iar în mîini bastoane, şi merg astfel de la un oraş la altul cu iuţeala fulgerului... Cînd se dau pe gheaţă, unii sar deodată peste un om ce stă culcat în calea lor, fără să-şi piardă echilibrul. Unii merg cîntînd din vioară, alţii trag cu puşca, iar unii fumează şi se dau pe gheaţă în grupuri de cîte doi-trei şi, în acelaşi timp, vorbesc".

Înainte de Călăraşi, itinerarul nostru trece însă prin *Oltenița*. La şantierul naval din acest oraş, gama navelor maritime şi fluviale ce se construiesc cuprinde şi nave de călători destinate croazierelor pe Dunăre. Două dintre acestea, cu nume simbolice — „Oltenița" şi „Arpaţi" — sînt folosite în cooperarea începută în urmă cu peste 20 ani între Întreprinderea de turism internaţional şi publicitate turistică „O.N.T. Carpaţi" Bucureşti şi firma „Dr. W. Lüftner", din Viena. În fiecare vară un număr considerabil de turişti din Austria, R.F. Germania, Anglia, Franţa, Italia, Spania se bucură de frumuseţile Dunării, ale obiectivelor turistice amplasate de-a lungul ei precum şi de nedezminţita ospitalitate românească.

De la Călăraşi pînă la vărsarea Prutului, Dunărea curge exclusiv pe teritoriul românesc. Mîna omului a transformat natura, adaptînd-o cerinţelor civilizaţiei şi economiei moderne. Acolo unde, cu decenii în urmă, se întindeau, acoperite cu stuf şi papură, celebrele bălţi ale Borcei şi Brăilei, pămînturile desţelenite şi irigate s-au transformat în terenuri agricole, cu producţii record de grîu şi de porumb. Dar cea mai însemnată realizare tehnică umană, comparabilă cu cele mai îndrăzneţe construcţii de acest gen din lume — este, fără îndoială, *Canalul Dunăre-Marea Neagră*. Denumită pe bună dreptate, „Magistrala albastră" această măreaţă înfăptuire hidrotehnică a împlinit de curînd un an. Ziua de 26 mai 1984, cînd secretarul general al partidului, preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a inaugurat cea mai grandioasă construcţie din cîte s-au realizat pînă acum pe pămîntul României, va rămîne înscrisă definitiv în marea carte de istorie a ţării. O magistrală albastră de 64,2 km, străbătind Dobrogea — una din vetrele străbune de istorie a ţării — şi scurtînd cu peste 400 km traseul comercial al navelor dintre Marea Neagră şi porturile de pe cursul Dunării. O construcţie îndrăzneaţă, la care generaţii de oameni au aspirat, dar pe care doar anii „Epocii Ceauşescu" au putut-o înfăptui. Construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră era cerută, de altfel, de însăşi configuraţia fluviului. Cum au stabilit geologii, odinioară (raportat, desigur, la erele geologice), Dunărea se vărsa în mare pe la sud de Constanţa, urmînd, aproximativ, traseul de azi al canalului. Datorită unor puternice mişcări tectonice, ulterior, fluviul şi-a mutat cursul spre nord, ocolind Munţii Măcinului (deci pe actualul curs) şi vărsîndu-se în mare printr-un golf imens. Amenajarea unui canal care să lege Dunărea de mare — amenajare sugerată de însăşi valea Carasu — a fost multă vreme doar o idee îndrăzneaţă. În 1837, revoluţionarul paşoptist Ion Ionescu de la Brad propunea un proiect, alte încercări fiind opera unor ingineri şi savanţi (B.G. Assan, O. Smighelschi ş.a.). Realizarea tehnică a unui astfel de proiect era însă imposibilă în condiţiile de atunci ale ţării, fapt ilustrat cum nu se poate mai grăitor de marile performanţe tehnice pe care le-a necesitat această construcţie. Cîteva cifre: s-au excavat circa 300 milioane metri cubi de pămînt şi de rocă, cu 25 milioane metri cubi mai

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1985.

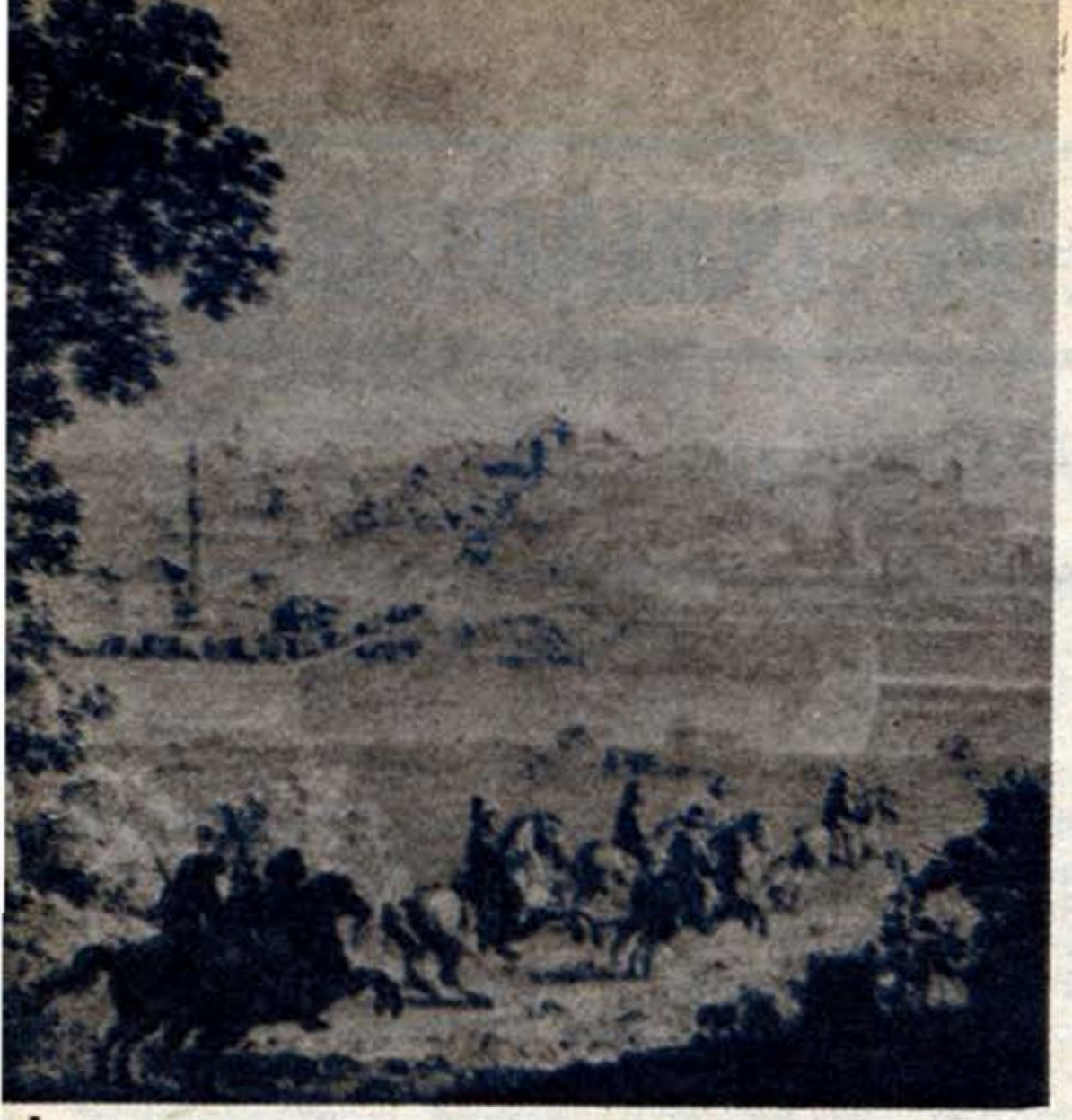

Privelişti dunărene văzute de artişti plastici. Cetatea Brăilei (gravură din albumul Donau Ansichten, *de Iacob Alt) şi...*

mult decît la Canalul Suez şi cu 140 milioane mai mult decît la Canalul Panama — pentru a compara magistrala cu două din cele mai mari construcţii de acest fel din lume.

Canalul Dunăre-Marea Neagră, îngăduind navigaţia prin inima Dobrogei şi asigurînd, totodată, irigarea şi fertilizarea unei vaste întinderi agricole, oferă un peisaj turistic aparte, plin de pitoresc şi propune hărţilor geografice un nou port-dunărean *Medgidia*, odinioară modestă localitate înecată de praful stepei dobrogene. La puţină vreme după inaugurarea canalului, nave româneşti de călători au început croazierele pe „Magistrala albastră" cu turişti români şi străini aflaţi la odihnă pe litoralul Mării Negre.

Revenind pe traseul clasic al Dunării şi — trecînd pe sub podul de la *Cernavodă* (con-

...Gura Sulinei la 1856 (gravură pe aramă, după un desen de Lauşberger)

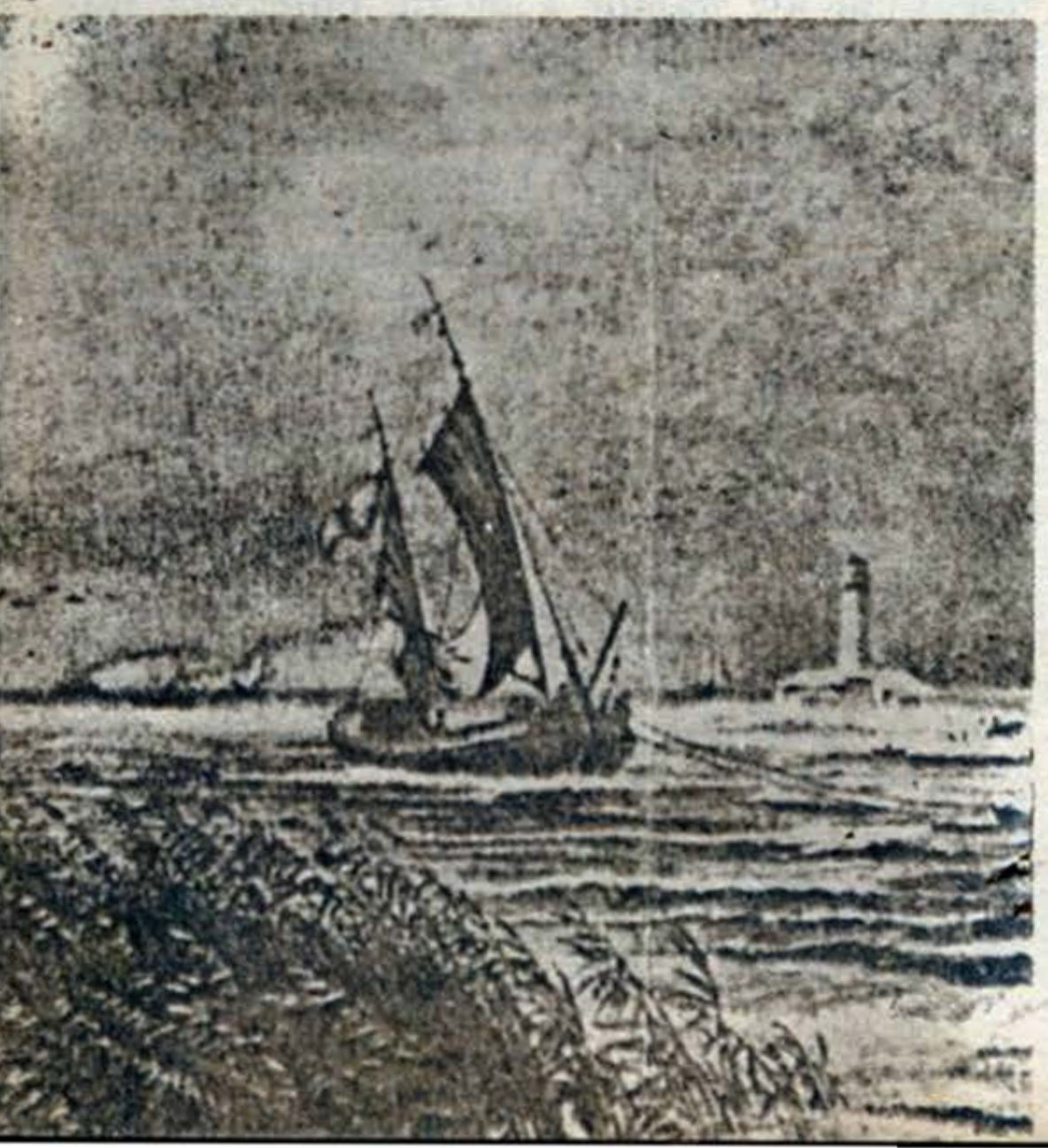

struit la sfîrşitul veacului trecut de inginerul român Anghel Saligny) nu vom uita că acesta a fost, la realizarea lui, cel mai mare pod feroviar din Europa.

După ce trecem pe lîngă *Isaccea*, antica aşezare Noviodunum, următorul popas este *Brăila* — menţionată în urmă cu peste şase secole — cel mai de seamă port fluvial al Ţării Româneşti. Aici, voievozii români au înălţat o puternică cetate care a dăinuit pînă la începutul secolului trecut. Brăila (o vreme sub ocupaţie turcească) se arată călătorului de azi ca un oraş nou, construit pe principii arhitectonice moderne, ca, de altfel, şi *Galaţi*, — puternicul centru industrial de construcţii navale şi de transporturi din zilele noastre. Pitorescul oraşului Galaţi impresiona, de asemenea, încă din vechime pe călători. Pornit în 1712 în solie spre Poarta otomană, solul Chomietowski „a fost aşezat în gazdă — scrie secretarul soliei Francisc Gorecki — într-o clădire nouă... cu frumoasă vedere pe Dunăre". Faleza Galaţilor oferă şi astăzi o splendidă privelişte asupra Dunării şi navelor ce navighează pe ea.

De la *Tulcea*, oraş înălţat, ca şi Roma antică, pe 7 coline, pe locul unei aşezări dacice, probabil Aegyssus, pătrundem în minunata lume a *Deltei Dunării* — lume a vegetaţiei şi a unor specii rare de păsări, paradis al pescarilor. Delta — cel mai tînăr pămînt al Europei, care cîştigă în dauna Mării Negre cîte 40 metri în fiecare an — impresionează în primul rînd prin cadrul său natural unic. Dintre superlativele sale notăm: cea mai bogată faună ornitologică (peste 250 specii), cea mai compactă suprafaţă stuficolă de pe glob (240 000 ha), cea mai întinsă plajă de pe litoralul românesc (30 km lungime, 1-2 km lăţime).

Delta oferă şi prilejuri de călătorie în istorie. Nu numai la Tulcea, cunoscută cum am arătat încă din antichitate, dar şi la *Agighiol* (locul identificării unui mormînt princiar getic cu bogate podoabe de argint), la *Babadag* — supranumit „Sinaia Drobrogei" — cu numeroase monumente din epoca feudală, făurite de turcii selgiukizi.

Şi, în sfîrşit, călătorind pe Canalul Sulina (braţul de mijloc al Deltei, amenajat special pentru navigaţie) ajungem la Marea cea Mare. O vom vedea aşa cum i-a apărut cu aproape trei secole în urmă şi unui călător rus, stareţul Leontie: „Şi noi am mers pe malul mării şi ne-am minunat de zgomotul mării, [văzînd] cum marea se acoperă cu spumă şi se zbate în valuri".

Sîntem la *Sulina*, oraşul cu cea mai mică altitudine din Europa (3,5 m deasupra nivelului mării). Europolis al lui Jean Bart — schelă bizantină în sec. X, colonie genoveză (1318) şi punct de orientare pentru corăbiile maritime (prin vechiul far existent aici încă de pe vremea genovezilor). Sîntem la capătu „croazierei" pe Dunăre. De fapt, la începutul ei, la kilometrul zero, căci Dunărea mai are o particularitate. Este singurul fluviu din lume al cărui kilometraj se măsoară de la vărsare spre izvoare!

Dosare secrete ale diplomației revizioniste

IMPOSIBILUL TRATAT

MIHAI RETEGAN

Penultima zi a anului 1921. Unul dintre colaboratorii serviciilor de informații franceze se prezintă la localul misiunii diplomatice a Franței din Budapesta, oferind un document sustras din arhiva Legației germane din același oraș. Scris de mînă cu caractere gotice, pe hîrtie albă, documentul n-are nici un antet, ci doar o singură mențiune în partea stîngă sus: „Rumänien Fr. 17". Se realizează imediat o copie și, prin aceleași mijloace prin care fusese sustras, originalul este reintrodus în arhiva deținătoare.

După efectuarea traducerii, aceasta, împreună cu copia originalului, sînt trimise de urgență la Paris pe adresa Ministerului de externe. Dat fiind conținutul documentului, forurile diriguitoare ale politicii externe franceze dispun începerea unei investigații în care sînt antrenate agențiile diplomatice ale Franței din mai multe capitale europene, rezultatele urmînd a fi comunicate operativ președintelui Consiliului de Miniștri, Raymond Poincaré.

Despre ce document era vorba și prin ce anume stîrnise el alerta cercurilor politice franceze? Iată conținutul lui:

„Animați de dorința de a restabili vechile raporturi amicale între Germania și România, a căror tradiție a fost transmisă de-a lungul anilor și pătrunși de convingerea că armatele acestor țări s-au luptat una împotriva alteia constrînse și forțate de împrejurări, semnatarii prezentului tratat, după ce au examinat împuternicirile lor, au căzut de acord să supună șefilor lor supremi și guvernelor lor cele ce urmează (preambul):

Guvernul federal al Imperiului german recunoaște indivizibilitatea și inviolabilitatea teritoriului actual al Regatului României drept expresie justificată și legitimă a unității naturale a poporului român, fără însă ca această recunoaștere să aducă prejudicii drepturilor Germaniei, celorlalte condiții ale ultimelor tratate de pace și îndeosebi ale celui de la Versailles din 20 iunie 1919 (art. 1).

În consecință, guvernul federal al Imperiului german se angajează să apere indivizibilitatea și inviolabilitatea teritoriului actual al Regatului unit al României împotriva oricărei tentative și să respingă cu fermitate orice chestiune care are legătură cu acest subiect și care este de domeniul puterii sale, în special în ceea ce privește o alianță cu un al treilea stat care l-ar putea împiedica în vreun fel să-și îndeplinească angajamentele luate (art. 2).

Guvernul regal al României recunoaște dreptul absolut al Germaniei de a urmări tentativele sale de unitate națională a popoarelor germanice și de a restaura puterea sa politică și economică. În consecință, guvernul regal al României se angajează să nu încheie nici o alianță cu nici un stat care ar putea să aducă prejudicii scopului urmărit de guvernul german și poporul german (art. 3).

Guvernul regal al României declară că angajamentele luate cu Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia și Austria au ca singur scop executarea absolută, în interesul României, a tratatelor de pace de la Trianon și Saint-Germain și că aceste angajamente nu sînt în opoziție cu cele luate în articolul III al prezentului tratat (art. 4).

După aprobarea și ratificarea acestui tratat de către șefii guvernelor interesate, reprezentanții Germaniei și României se vor pune de acord pentru încheierea unui tratat comercial definitiv, apoi a altor tratate privind căile ferate și navigația. Aceste tratate vor favoriza, pe de o parte, Germania, deschizîndu-i debușee comerciale în direcția Rusiei de sud, a Turciei și Asiei Mici, iar, pe de altă parte, va îndruma comerțul român pe drumul porturilor germane de la Marea Nordului. Încă de acum, guvernul român se declară gata să ofere toate facilitățile navigației comerciale germane în portul Constanța (art. 5).

Guvernul federal al Imperiului german și guvernul regal al României își propun să discute drepturile și angajamentele lor care rezultă din Tratatul de la Versailles, să le supună unui nou examen și să se înțeleagă amical în această privință (art. 6).

Prezentul tratat este valabil timp de 5 ani, dar poate să fie reînnoit tacit după acest interval de timp. El intră în vigoare după schimbul instrumentelor de ratificare și va fi adus la cunoștință guvernului regal italian după dorința exprimată de o parte și de alta (art. 7).

Berlin, 23 octombrie 1921.

Dr. Rosen *General Coandă"*[1].

Aducătorul documentului, o persoană ce făcuse mari servicii aliaților în timpul războ-

[1] Documentele citate în acest articol au fost extrase din colecția de microfilme, Franța, Rola 183, aflată la Arhivele statului, București.

iului în domeniul culegerii de informaţii, a furnizat şi alte date importante culese de la membrii Legaţiei germane: tratativele ar fi fost purtate la Berlin între dr. Rosen şi Alexandru Marghiloman, în prezenţa ambasadorului Italiei; preşedintele republicii germane, Friedrich Ebert, ar fi ratificat tratatul, în timp ce şeful statului român se mai consulta cu şefii principalelor partide politice: Ionel Brătianu, care „se arăta favorabil acordului" şi Take Ionescu, care „ezita încă să se pronunţe".

Luînd cunoştinţă de textul documentului care incrimina cercurile guvernamentale de la Bucureşti că şi-ar fi dat acordul la revizuirea hotărîrilor luate la Versailles şi ar fi pus în discuţie frontierele europene, factorii de conducere ai Ministerului afacerilor externe francez au decis deschiderea unor cercetări care să stabilească natura tratatului şi conjunctura în care el a fost negociat. Printr-o circulară din 25 ianuarie 1922 adresată miniştrilor Franţei la Bucureşti şi Berlin (Daeschner şi, respectiv, Charles-Laurent), şeful departamentului le-a cerut să se informeze şi să informeze asupra tuturor detaliilor problemei în cauză. În plus, scrisoarea către Daeschner se încheia cu următoarele cuvinte: „În caz că informaţiile furnizate de agentul nostru sînt recunoscute ca exacte, vă rog să binevoiţi a mă informa despre atitudinea adoptată de regele Ferdinand şi de diferiţi şefi de partide faţă de acest act diplomatic".

La 6 şi 10 februarie 1922, la Quai d'Orsay au sosit scrisorile de răspuns ale celor doi diplomaţi, *ambele precizînd că tratatul în cauză era un fals*. La 3 martie, Doulcet, ministrul Franţei la Budapesta, a comunicat şi el aceeaşi opinie.

Analiza fondului şi formei documentului, a condiţiilor în care a fost întocmit conduce la un punct de vedere identic cu cel exprimat de cei trei diplomaţi. Potrivit explicaţiilor verbale date la 30 decembrie 1921 de agentul aducător, discuţiile ar fi fost angajate, din partea română, de Alexandru Marghiloman, dar semnătura pe document era a generalului Constantin Coandă. În practica diplomatică a acelui timp exista obiceiul ca o personalitate politică să fie învestită cu depline puteri pentru prestarea tratativelor, iar alta pentru parafarea actului. Era însă obligatoriu ca măcar una din persoane să fie în funcţie. Or nici Alexandru Marghiloman, nici generalul Constantin Coandă nu aveau la acea dată vreo calitate oficială. De altfel, din cercetarea arhivelor diplomatice româneşti şi a altor surse documentare (memoriile lui Al. Marghiloman, de pildă) nu rezultă nici o probă care să certifice autenticitatea „împuternicirilor" de care se vorbeşte în preambulul tratatului.

Nici în privinţa părţii germane, lucrurile nu erau mai clare. Cabinetul din care făcuse parte dr. Rosen demisionase la 22 octombrie, iar tratatul purta data de... 23 octombrie.

Titulatura „guvernul federal al Imperiului german" (art. I, II, VI) nu mai era folosită la acea dată, formula diplomatică uzitată fiind „guvernul german", ceea ce exprima exact regimul politic al Germaniei de atunci — acela de republică.

Din punct de vedere al fondului apăreau, de asemenea, o serie de probleme ce dezvăluiau falsitatea documentului. În articolul I, de exemplu, se menţiona că partea germană recunoaşte indivizibilitatea şi inviolabilitatea teritoriului României „drept expresie justificată şi legitimă a unităţii naturale a poporului român, *fără însă ca această recunoaştere să aducă prejudicii drepturilor Germaniei*" (subl. ns.). Alăturarea celor două sintagme este ilogică, mai ales prin prisma articolului III, recunoaşterea uneia însemnînd eliminarea celeilalte. Cum ar fi putut semna guvernul român un act politic care să conţină prevederi ca cele ale articolului III, care negau, pur şi simplu, lupta de secole a poporului român pentru unitatea sa naţională şi care ar fi situat guvernul de la Bucureşti în rînd cu cei ce acţionau împotriva tratatelor de pace? Cum ar fi putut accepta cercurile politice din Bucureşti inserarea ultimului punct din articolul V, cînd la data aceea la Constanţa se aflau misiuni militare britanice şi franceze care studiau posibilităţile de dezvoltare a marinei române?

Deosebit de grăitor în ceea ce priveşte scopurile urmărite de cei ce plăsmuiseră acest document era articolul VI, în care se „preciza" că România îşi propunea să „discute" prevederile Tratatului de pace de la Versailles şi „să le supună unui nou examen" etc. ...

Cine putuse pl smui un astfel de document?

Din investigaţia efectuată de Doulcet la Budapesta reieşea că acest tratat urma altora, dovedite şi ele false, şi în care fuseseră implicaţi, de asemenea, foştii sau aliaţii de atunci ai Franţei sau chiar Franţa însăşi; de exemplu: aşa-zisul tratat franco-ungar[1] „semnat" de înaltul comisar francez la Budapesta, sau acela polono-ungar, prin care se încercase acreditarea unor idei denigratoare punînd la îndoială respectarea sistemului versaillez de către o serie de state. Investigaţia a stabilit, mai departe, că autorul acestor falsuri era Serviciul de informaţii ungar, care urma directivele guvernului horthyist. Documente din sorginte indubitabilă confirmă acest lucru: „Inamicul nr. 1 al Ungariei — evidenţia memorandumul de politică externă redactat în 1920 de Horthy Miklos şi publicat recent în lucrarea lui Iuhász Gyula, *Hu garian Foreign Policy (1919-1945)*, Budapesta, 1979 — este România, pentru că cele mai mari pretenţii teritoriale sînt împotriva ei şi pentru că ea este cea mai puternică dintre toate statele vecine. De aceea, principalul ţel al politicii externe [ungare] este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme... Pînă la timpul potrivit pentru atac, se cuvin a se menţine cu România relaţii în formă pacifică, *dar fiecare ocazie trebuie folosită pentru izolarea ei diplomatică şi o activă organizaţie iredentistă trebuie să continue în Transilvania*" (subl. ns.)[2].

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1985.

[2] În primăvara şi vara anului 1920, cercuri de extremă dreapta din jurul generalului german Erich Ludendorff au purtat intense convorbiri cu conducători ai regimului horthyist, inclusiv cu Horthy, în vederea punerii în aplicare a unui plan conceput de ofiţeri fascişti germani privind declanşarea unei mişcări contrarevoluţionare în ţările din centrul şi răsăritul Europei. Obi-

În contextul acestei orientări pe termen lung apare întrebarea: ce obiective urmăriseră autorii falsului tratat germano-român? Ei speraseră că Franța, luînd cunoștință de conținutul lui, respectiv de presupusul sprijin acordat revizionismului german și-ar manifesta cu violență neîncrederea față de România, iar Iugoslavia, dar mai ales Cehoslovacia, ar denunța pur și simplu tratatele de alianță ale Micii Antante. Acțiunea se subscria deci unui plan de anvergură, cu dezvoltare în timp, care își propunea să izoleze statul român de aliații săi, pentru a rămîne singur în fața celor ce emiteau pretenții teritoriale asupra lui. Provocările de această manieră se derulau în paralel cu inițierea și susținerea în interiorul Ungariei a unor organizații paramilitare care să servească scopurilor cercurilor revizioniste ungare. „Ungurii — se arăta într-un raport al Marelui Stat Major român, întocmit în octombrie 1921 — simulează reducerea armatei, pe cînd, în realitate, creează tot felul de formațiuni organizate militărește care nu sînt decît trupe deghizate. De asemenea, continuă a masca reducerea armamentului, creînd în diferite locuri depozite ascunse de material, muniții și armament".

Este perioada în care, pe diferite căi și folosind mijloace diverse, cercurile horthyiste au pus bazele unui program de politică externă ce avea să-și găsească, ulterior, materializarea în participarea la acțiunile inițiate de blocul statelor revizioniste-revanșarde, avînd în frunte Germania nazistă și Italia fascistă.

---

ectivul final al acestei acțiuni era zdrobirea țărilor Antantei și revizuirea hărții Europei stabilită de Conferința de pace de la Paris.

Date și aprecieri privind caracterul revizionist al politicii externe horthyiste încă din primii săi ani de existență, vezi în lucrarea *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, vol. I, 1979, studiul *Ungaria*, pp. 11-81.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **N. Iorga — CORESPONDENȚĂ** *(ediție de* **Ecaterina Vaum***).*

Editura Minerva, București, 1984, 480 pp., 22 lei: *primul volum, cuprinzînd scrisori trimise de savant unui număr de 139 destinatari.*

● **ATLAS PENTRU ISTORIA ROMÂNIEI.**

Editura didactică și pedagogică, București, 1983, 120 pp., 157 lei: *80 hărți pe epoci și perioade istorice cuprinzînd istoria poporului român și a strămoșilor săi din cele mai vechi timpuri (paleoliticul inferior) pînă în anii contemporaneității socialiste; lucrare de referință elaborată de conf. univ.* **Ion Ardeleanu**, *prof. univ.* **Dumitru Berciu**, *general în rezervă* **Ion Cupșa**, *conf. univ.* **Gheorghe Matei**, *prof. univ.* **Camil Mureșan**, *acad.* **Ștefan Pascu**, *prof. univ.* **Ștefan Ștefănescu**, *prof. univ.* **Dumitru Tudor**; *coordonator acad.* **Ștefan Pascu**; *consultant științific conf. univ.* **Mircea Mușat.**

● **George Potra — ISTORICUL HANURILOR BUCUREȘTENE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 222 pp., 35 lei: *incursiuni în viața bucureșteană din sec. XVII-XIX, cu inedite și atractive evocări de întîmplări și personaje.*

● **ISTORIA AVIAȚIEI ROMÂNE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 742 pp., 82 lei: *bogatele tradiții ale aripilor românești, într-o exhaustivă cercetare științifică.*

● **William Marin, Ioan Luncan — DOUĂ SECOLE DE LUPTĂ REVOLUȚIONARĂ ÎN SUDVESTUL ROMÂNIEI.**

Editura Facla, Timișoara, 1984, 316 pp., 25 lei: *pagini de istorie dintre 1733 și 1948.*

● **PAGINI DIN CARTEA REZISTENȚEI NAȚIONALE ANTIFASCISTE ȘI ANTIIMPERIALISTE A POPORULUI ROMÂN** *(ediție și studiu introductiv de* **Stelian Neagoe***).*

Editura Eminescu, București, 1984, 270 pp., 19,50 lei: *documente și mărturii ilustrînd lupta purtată de poporul român, sub conducerea partidului comunist, pentru apărarea unității, independenței și suveranității naționale.*

● **Ion Hurdubețiu — ISTORIA SUEDIEI.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 380 pp., 34 lei: *primă sinteză monografică, pe bază unei vaste bibliografii, consacrată de un istoric român trecutului poporului și statului suedez.*

● **Ioan V. Lupescu — MONUMENTELE UNIRII.**

Editura Sport-Turism, București, 1985, 230 pp., 23,50 lei: *însemne memoriale de pe cuprinsul țării, omagiind lupta românilor pentru realizarea unității statale și naționale.*

● **Nicolae Josan — MUZEUL UNIRII DIN ALBA IULIA.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 232 pp., 16 lei: *prezentarea, însoțită de un bogat material ilustrativ, a unei prestigioase instituții muzeistice din țara noastră.*

● **Francesco Griselini — ÎNCERCARE DE ISTORIE POLITICĂ ȘI NATURALĂ A BANATULUI TIMIȘOAREI** *(ediție de* **Costin Feneșan***).*

Editura Facla, Timișoara, 1984, 335 pp., 37 lei: *prima traducere integrală în limba română a lucrării apărute în 1780.*

● **Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu — A CONCISE HISTORY OF DOBRUJA.**

Editura științifică și enciclopedică, București 1984, 282 pp.: *ediția în limba engleză a* **Istoriei românilor dintre Dunăre și Mare — Dobrogea**, *publicată de cei doi autori în 1979.*

● **Ion Conea — PLAIURI CARPATICE** *(ediție de dr.* **Lucian Badea**, *dr.* **Nicolae Stoicescu***).*

Editura Sport-Turism, București, 1984, 224 pp., 20,50 lei: *din scrierile unui reprezentant de seamă al cercetărilor geografice românești.*

● **Nicolae Stoica de Hațeg — SCRIERI** *(ediție de* **Damaschin Mioc** *și* **Costin Feneșan***).*

Editura Facla, Timișoara, 1984, 232 pp., 24,50 lei: *selecție din opera cronicarului bănățean (1751-1833).*

IUNIE 1935

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Ieri după-amiază, membrii Academiei Române, întruniți în sesiune generală, au ales biroul pentru anul 1935-1936. Al. Lapedatu ministrul cultelor și artelor, a fost desemnat președinte, iar prof. Gh. Țițeica, secretar general. Vicepreședinți au fost aleși prof. C. Rădulescu-Motru, din partea secției literare, prof. Andrei Rădulescu, din partea secției istorice, Gr. Antipa, din partea secției științifice. (2 iunie)

● Companiilor de pompieri militari din București și Iași li s-a aprobat dreptul de a purta însemnul de 100 ani. „Aceasta este un semn că anul acesta companiile împlinesc o sută de ani de la înființare". (3 iunie)

● Duminică 9 iunie, ora 6 d.a., are loc în grădina ARPA din calea Victoriei, proba finală a concursului de fotogenie organizat de revista Cinema. Concursul se desfășoară în cadrul unui program artistic la care-și dau concursul reprezentanți de frunte ai teatrului românesc. Juriul concursului este prezidat de marele nostru artist C. Tănase, realizatorul primului film sonor românesc.

● Se împlinesc 75 ani de la înființarea liceului „Gh. Lazăr", creat din voința domnitorului Alexandru Ioan Cuza de a înființa școli naționale. În Ofisul domnesc de întemeiere a așezământului se precizează că instituția „se va denumi gimnaziul lui Lazăr, în memoria răposatului George Lazăr, care a restituit limba română în dreptul său de limbă de studii, și a fost reîntemeietorul școalelor naționale din acest principat". (Adevărul, 11 iunie)

● 1 iunie 1829. Apare, la Iași, Albina românească, prima gazetă în limba română din Moldova, scoasă de Gh. Asachi ● 1 iunie 1921. Mihail Sadoveanu este ales membru al Academiei Române, cu 18 voturi pentru și 4 contra ● 11 iunie 1848. Formarea guvernului revoluționar din Țara Românească ● 12 iunie 1707. Hrisant Nottara, patriarhul Ierusalimului, tîrnosește biserica Sf. Gheorghe din București, ctitoria lui Constantin Brîncoveanu ● 15 iunie 1620. Preotul Ion din Sînpetru (Hunedoara) începe să copieze cea mai veche variantă în limba română a faimosului roman popular Alexandria ● 19 iunie 1848. Apare la București ziarul Poporul suveran, scos de D. Bolintineanu, cu colaborarea lui N. Bălcescu, C. Boiliac, Gr. Alexandrescu, sub emblema „Libertate-Egalitate-Fraternitate" ● 25 iunie 1512. Iese de sub teascurile tîrgoviștene Evangheliarul, scos de Macarie, una din primele tipărituri din Țara Românească ● 29 iunie 1868. Adunarea Constituantă adoptă noua Constituție a României, valabilă, cu unele modificări în 1879, 1884 și 1917, pînă în 1923.

Sînt cîteva din semnalările cu rezonanță istorică pe care cititorul bucureștean din 1935 le putea întîlni în Universul din luna iunie, în cadrul rubricii Calendar istoric.

Dar în calendarul acestei luni de acum cinci decenii ce mai găsim consemnat? Să răsfoim în continuare paginile presei bucureștene a timpului și să încercăm să conturăm cîteva dintre evenimentele, faptele și întîmplările din iunie 1935 așa cum au fost ele surprinse în ziarele respective.

Cu o deosebită pregnanță se desprinde din paginile cotidienelor[1] apărute în această lună iunie 1935 activitatea intensă desfășurată — din inițiativa și sub conducerea Partidului Comunist Român — de cercuri tot mai largi ale opiniei publice românești împotriva mișcărilor fasciste, pentru libertăți și drepturi democratice. În acest cadru, Frontul Studențesc Democrat[2] — largă coaliție democratică, antifascistă a studențimii române inițiată și îndrumată direct de Partidul Comunist Român — își extinde influența și în celelalte centre universitare din țară. Încă din mai 1935, presa consemnează despre intensa activitate pentru înființarea organizației studențești. Astfel, presa relatează despre constituirea, în luna mai 1935, din inițiativa studenților comuniști, a unui Comitet de coordonare al Frontului Studențesc Democrat în frunte cu

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

[2] *Magazin istoric*, nr. 9/1974.

Scrutînd cerul prin lunetele din fața Cercului Militar

„Controlați-vă greutatea": cîntare pe străzile Capitalei, acum cinci decenii

Gogu Rădulescu și din care făceau parte: Mihail Dragomirescu (secretar general), Ilie Constantinovschi și Emanoil Florescu — din partea studenților independenți, Roman Moldovan și Constantin Avrămescu — din partea tineretului universitar național-țărănesc, Dinu Mihail și Gheorghe Orzea — din partea studenților radical-țărăniști. Aceasta a reprezentat actul de naștere al Frontului Studențesc Democrat. După înființarea în București a F.S.D., în zilele următoare se constituie organizații similare și în celelalte centre universitare.

„Ideea democratizării vieții studențești — scrie ziarul *Zorii* din 21 iunie — a avut un răsunet puternic în toate centrele universitare din țară. Ca urmare a unui apel trimis de studenții independenți din București, s-au constituit la Iași, la Cluj și la Cernăuți, grupări pe baza aceluiași program cu al Frontului Studențesc Democrat. La Cluj, manifestul studenților a căpătat aprobarea rectorului universității, d. Ștefănescu Goangă, a d-lui Emil Racoviță, fostul președinte al Academiei, și a altor intelectuali din capitala Ardealului".

Numeroase comentarii apărute în ziarele vremii se referă la agitația declanșată de cuvîntarea rostită la 8 iunie 1935, la radio, de Gabriel Marinescu, prefectul poliției Capitalei, și unul din apropiații regelui Carol II. În această cuvîntare, prefectul aducea grave învinuiri partidelor și guvernelor aflate la cîrma țării înainte de 8 iunie 1930. Afirmațiile sale atrag protestele politicienilor, îndeosebi ale fruntașilor național-țărăniști, al căror partid se afla, atunci, în iunie 1930, la guvernare. „A fost un act de inconștiență incalificabilă" — scrie *Dreptatea*, organ al P.N.Ț. În același sens se pronunță și alte ziare: „Este fără precedent — subliniază *Dimineața* din 13 iunie — ca un simplu funcționar administrativ să atace — de la o tribună oficială — toate guvernele, toți primminiștrii, instituția regenței, fără ca nimenea să-l stînjenească".

Lumea politică este agitată și de eventualitatea unor schimbări ale Constituției, preconizate de primul-ministru Gh. Tătărescu.

Șeful liberalilor, Dinu Brătianu, se pronunță însă împotriva proiectatei modificări a Constituției, ceea ce adîncește și mai mult disensiunea dintre cei doi fruntași ai P.N.L. După cum scrie ziarul *Zorile* din 30 iunie, Tătărescu, incomodat de autoritatea șefului P.N.L. „reflectează cum să facă să-l pună sub tutela unui comitet de conducere al partidului, cum să obțină din partea factorului constituțional o nouă dovadă de încredere care, implicit, să slăbească autoritatea d-lui Dinu Brătianu în partid".

Cronică măruntă

● **Cartea de mare succes a lui André Malraux La condition humaine a apărut și în românește în traducerea lui Gheorghe Minovici, sub titlul Destine omenești. Această carte, distinsă de altfel cu premiul „Goncourt" pe 1933, e una din cele mai de seamă apariții din ultimii ani. Traducerea e prefațată de criticul E. Lovinescu. (15 iunie)**

● **Tribunalul suprem al Reichului a pronunțat de curînd o decizie care stabilește o jurisprudență pentru un nou gen de delicte: defăimarea Führerului considerată ca motiv de divorț. În speță, era vorba de o soție care ar fi pronunțat în fața soțului ei cuvinte ofensatoare pentru cancelarul Hitler. Cererea de divorț a soțului, întemeiată pe acest unic motiv, a fost admisă. (Dimineața, 16 iunie)**

● **În colecția „Șantier", îngrijită de I. Pas — „singura editură de scriori proletare", după cum o numește ziarul Zorile — au apărut Pentru adevăr și libertate, de Victor Hugo, Europa cea tînără, de Eugen Relgis, Viața mea, de Jack London, Robii, de N. Deleanu, Proletariatul și economia dirijată, de I.I. Mirescu, Civilizație și societate, de Jean Jaurès. (17 iunie)**

● **Într-un interviu publicat în Rampa, Grigore Vasiliu, actorul care repurtă un mare succes în rolul Birlic din piesa cu același nume, explică cititorilor de ce se mai numea și... Breloc (atunci, ofel ulterior va intra în istoria teatrului românesc drept Birlic). „Numele de Breloc mi l-a dat. Puiu Iancovescu, pe care îl**

IUNIE 1935

Dansatori...

... şi cel mai bătrîn locuitor al oraşului (109 ani) prezenţi la manifestările din cadrul „Lunei Bucureştilor"

Cronică măruntă

tuşeam în toate şarjele lui după parale pe la ministere şi pe la alte mari instituţiuni de stat şi particulare şi care susţinea că-i port noroc. Într-adevăr, ori de cîte ori şi oriunde se ducea cu mine după parale avea succes". (17 iunie)

● Măsuri împotriva zgomotului inutil în Capitală. Dintr-o circulară a Serviciului Circulaţiei: „Este cu desăvîrşire interzis: întrebuinţarea în cuprinsul oraşului Bucureşti a claxoanelor cu aer, sirene sau orice aparat cu sunete stridente, iar de la 1 la 5 dimineaţa se opreşte cu desăvîrşire orice aparate sonore. Luminile aprinse în faza mare. Staţionările în locuri interzise şi în mod neregulamentar". (22 iunie)

● Prefectura poliţiei Capitalei a anunţat pe toţi fotografii din Bucureşti, ieri, spre a le aduce la cunoştinţă recenta decizie a Ministerului muncii, prin care li se interzice sistemul fotografiatului pe străzile Capitalei fără învoirea publicului. (23 iunie)

● „Va fi televiziunea un duşman sau un prieten al teatrului şi cinematografului?" se întreabă Facla, constatînd că „cea mai pasionantă problemă a momentului de faţă pentru marele public este televiziunea". Ziarul ezită să dea un răspuns ferm. „E greu de pronosticat astăzi în ce măsură spectacolul la domiciliu va căşuna teatrului şi cinematografului. Se poate foarte bine întîmpla ca televiziunea să se dovedească a fi un stimulent pentru teatru, aşa cum a fost radio pentru concerte. Şi iarăşi se poate foarte bine întîmpla ca filmul şi tele-

La 9 iunie 1935, se împlineşte un an de la reluarea relaţiilor diplomatice româno-sovietice. Cu acest prilej N. Titulescu, ministrul de externe român, adresează „o călduroasă telegramă — după cum scrie *Facla* din 12 iunie 1935 — lui Litvinov, comisarul pentru afaceri străine al Sovietelor. D-sa a răspuns d-lui Titulescu, subliniind roadele colaborării care s-a stabilit între România şi Soviete în anul din urmă".

Duminică 9 iunie, Legaţia sovietică din Bucureşti oferă un dineu.

Consemnînd faptul că între România şi U.R.S.S. s-au stabilit „relaţiuni normale", *Facla* aminteşte faptul că între cele două state sînt „în curs de negociaţiune o serie de convenţiuni, poştale, feroviare, aeriene, maritime."

Semnificativă pentru relaţiile bune româno-sovietice şi urmărită cu interes de opinia publică bucureşteană este şi aducerea în ţară, în această lună iunie 1935, a osemintelor lui Dimitrie Cantemir din Uniunea Sovietică[1].

La 16 iunie, la Constanţa, într-un cadru solemn, în prezenţa autorităţilor civile şi militare, sicriul cu rămăşiţele pămînteşti ale domnitorului cărturar sînt coborîte de pe vaporul care le-a transportat de la Odessa. Participă miniştrii N. Titulescu, C. Angelescu, Al. Lapedatu, V. Sassu, ministrul sovietic la Bucureşti, M. Ostrovski, Nicolae Iorga, preşedinte al Comisiunii monumentelor istorice, generali şi ofiţeri superiori, consilieri diplomatici etc. La orele 10, sicriul purtat pe umerii ofiţerilor de gardă, este depus pe cheiul portului, unde este preluat de N. Titulescu de la ministrul M. Ostrovski. Apoi, pe un afet de tun, urmat de un impunător cortegiu, sicriul este condus la gară şi, la ora 11, instalat în vagonul mortuar, care la ora 14 porneşte spre Iaşi.

Continuă să fie comentat de publicul bucureştean numărul special pe care, la 30 mai, *Adevărul* îl consacră Angliei, după ce la 23 decembrie 1934 acelaşi ziar dedicase un supliment Franţei. În acest număr închinat Marii Britanii semnează, între alţii, Lloyd George, Lordul Halifax, Reginald Hoare, L. Mrazec, preşedintele Academiei Române, N. Iorga, Wickham Steed, Bernard Shaw, N.N. Petraşcu, T. Cristureanu, M. Gaster, general V. Rudeanu, G. Oprescu ş.a. Este publicat, totodată, un amplu interviu cu Martha Bibescu despre *Anglia de ieri şi de azi*. Scriitoarea evocă personalităţi reprezentative ale vieţii politice engleze D. Asquith, fost prim-ministru, Lordul Thomson of Cardington, Lordul Balfour,

[1] *Magazin istoric*. nr. 10/1973.

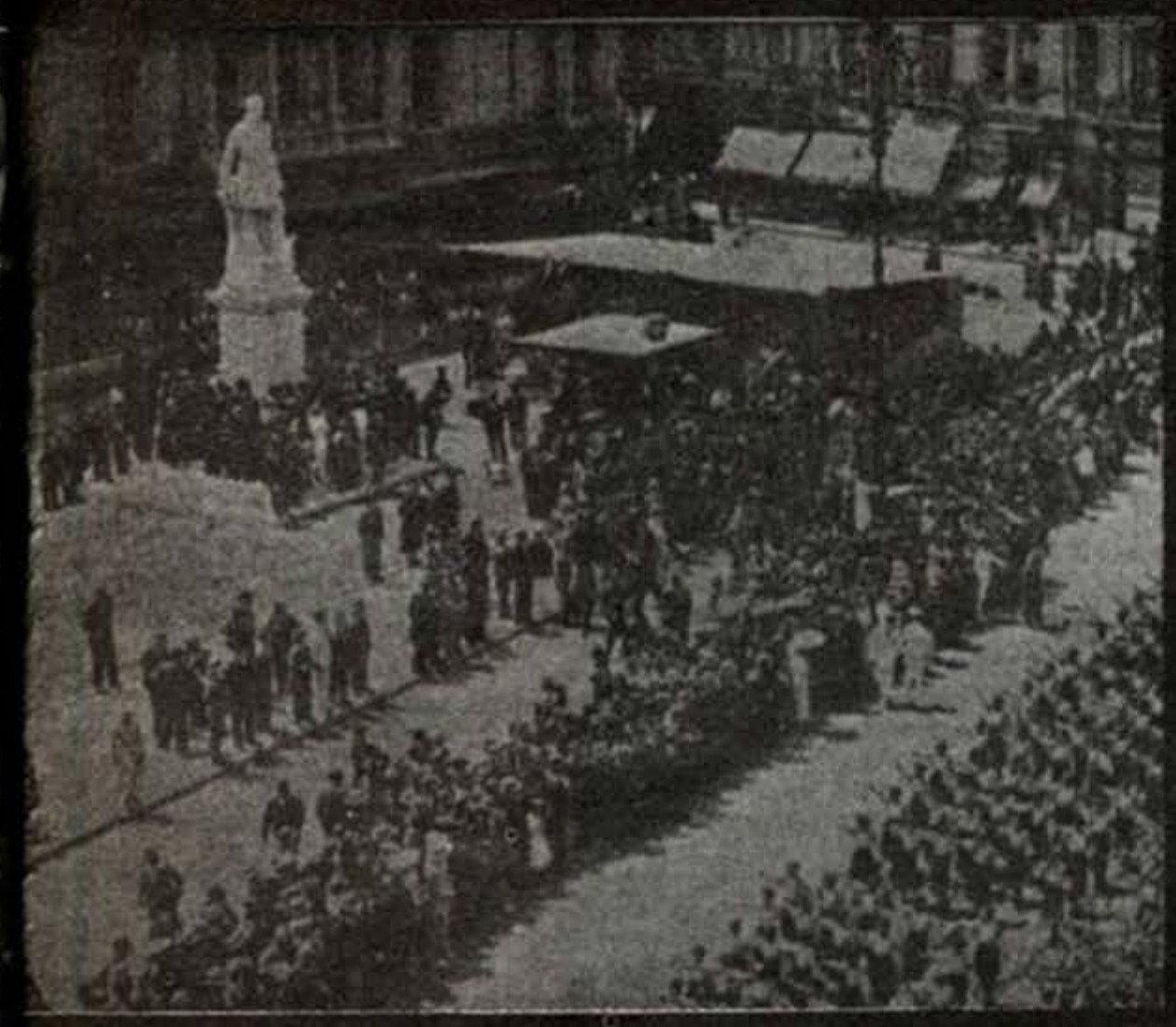

Inaugurarea statuiei lui Spiru Haret

Grigoraș Dinicu și celebrul său taraf în concert la Arenele Romane

Winston Churchill, Ramsay MacDo ald. Iată ce povestește despre Lord Grey, ministrul afacerilor externe în cabinetul lui Asquith în momentul izbucnirii primului război mondial.

„Lord Grey se găsea într-o seară la Ambasada Franței din Paris la un dineu, între o doamnă franceză și mine. În acel moment, Lord Grey își pierduse aproape cu totul vederea. În timp ce tatona cele din fața lui, servindu-se de furculiță, doamna i se adresă:

— Spune-mi Lord Grey, ai prevăzut d-ta războiul?

Lord Grey, surprins la culme, a lăsat să-i cadă furculița din mînă. Încurcătura lui era așa de mare încît a trebuit să intervin:

— Cred doamnă că Lord Grey n-a prevăzut întrebarea dv.

Toată lumea a început să rîdă, iar mai tîrziu Lord Grey mi-a spus:

— Îți mulțumesc că m-ai salvat de la un răspuns la această întrebare imposibilă.

Am povestit anecdota lui Asquith, care mi-a cerut să-i spun ce aș fi răspuns eu în locul lui Grey. I-am întors întrebarea.

— Lord Grey era ministrul d-tale, nu al meu. Ce ai fi răspuns d-ta?

Asquith m-a privit cu un surîs malițios și mi-a replicat.

— Aș fi răspuns: da și nu!

Era adevărul filozofic asupra războiului".

Și în această lună, iunie 1935, opinia publică bucureșteană ia cunoștință despre noi mărturii ale prezenței românești în lumea internațională. Astfel, revista finlandeză de cultură militară *Suomen Sotil s* publică un număr s cial închinat României. „Conține — după cum scrie *Universul* din 1 iunie — aproape 100 pagini mari cu un bogat material ilustrativ și cu numeroase articole despre armata română, despre cultura și despre frumusețile și bogățiile României".

Cu interes este primită participarea românească la Expoziția internațională de la Bruxelles. „Palatul României, plin de poezie și de farmec — scrie ziarul belgian *Le Soir*, articol reprodus în *Dimineața* din 7 iunie — dezvăluie adevărata față a acestei țări prietene". Deosebit de apreciate sînt obiectele de artă expuse în pavilionul românesc, piese din sec. XV-XVII, „un adevărat muzeu de o valoare inestimabilă", consemnează *Le Peuple*.

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

viziunea să trăiască izolată, fără a se stînjeni reciproc și spre mulțumirea tuturora". (23 iunie)

● La Brașov, Uzinele I.A.R. fabrică primul motor de aviație de tip românesc, cu o putere de 650 CP la 4 000 m altitudine și greutate de 395 kg, apreciat în cercurile de specialiști, printre cele mai moderne motoare de acest fel din lume. (27 iunie)

● A trecut și „Luna Bucureștilor" — scrie Zorile. „E timpul dar să ne gîndim și la o canalizare mai directă și mai necesară. Ne gîndim mereu la biblioteca publică pe care Bucureștii, capitala țării, n-o au încă, deși toată lumea e de acord că-i lipsește. Cu numai patru din cele 40 milioane cheltuite după afirmația d-lui Dem I. Dobrescu pentru «Luna Bucureștilor», s-ar putea ca Bucureștii să aibă biblioteca pe care o necesită". (27 iunie)

● Se deschide, în localul Institutului de cercetări agronomice din b-dul Mărăști nr. 6, Expoziția grîului, care oferă vizitatorilor informații privind cultura grîului românesc, soiurile proprii și improprii pentru grîu, rezultatele culturilor comparative cu soiuri selecționate, inamicii, bolile grîului și mijloace de combatere, mașini pentru curățirea semințelor. Se vizitează, de asemenea, laboratoarele Institutului. (28 iunie)

● După cele 47 grade de alaltăieri, termometrul a înregistrat ieri după amiază 50,2 grade la soare pe sol. La umbră, temperatura a fost de 34 grade. La Galați, termometrul a arătat 34 grade la umbră; la Iași 31 grade și la Turnu Severin 35 grade. (29 iunie)

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (V)

În numărul de față, publicăm relatări cu privire la ședințele a VIII-a și a IX-a ale conferinței miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii.

Ședința a opta

26 octombrie (orele 16.10-19.05)

A fost reluată discuția asupra creării, după război, a unei confederații a statelor mici europene, precum și asupra răspunderii comune cu privire la Europa a principalelor puteri aliate, în contrast cu zone separate de răspundere pentru fiecare putere.

Eden a spus că nu are nimic nou de adăugat față de propunerile prezentate în ședința a șasea. S-a insistat atît din partea britanică, cît și din cea sovietică pentru a se obține punctul de vedere american.

Hull și-a menținut distanța față de problemele concrete europene:

Hull. În abordarea sa generală, guvernul american pornește de la necesitatea adoptării, în prealabil, a unor principii general aplicabile, care vor călăuzi țările în soluționarea unor probleme specifice bilaterale regionale. În absența unor principii generale acceptate, nu am nimic important de adăugat în problema în discuție și de aceea o las a fi examinată de domnii Molotov și Eden.

Molotov. Nu mi-e destul de clar. Are domnul Hull o atitudine pozitivă față de propunerea prezentată sau trebuie să-l înțelegem în sensul că o asemenea problemă nu trebuie supusă discuției? Se poate, de asemenea, să înțelegem și că delegația americană și, personal, dl Hull consideră că ridicarea problemei în acest moment este prematură și că el nu este destul de pregătit pentru discuții.

Hull. Guvernul american este interesat de problemă și o studiază în continuare. Socotim că nu trebuie să existe regiuni separate de responsabilitate. Dar aș dori să ascult părerile domnului Molotov și ale domnului Eden în această problemă și consider că ar fi mai bine ca dl Molotov și dl Eden să conducă discuția.

Molotov. Propun domnului Eden, ca inițiator, să hotărască în această problemă.

Eden. Din partea guvernului britanic se acordă o atenție deosebită punctelor 1 și 4 din proiectul nostru de declarație[1]. Ar fi de dorit ca la conferința noastră să fie adoptate, sub o formă sau alta, punctele 1 și 4..

Sînt gata să reformulez punctul 4, pentru a-i da un caracter general și pentru a nu-l limita la Europa. În ce privește punctele 2 și 3, le acord o însemnătate mai mică și sînt gata să cad de acord cu părerea colegilor mei sovietici în această problemă...[2]

Molotov. Guvernul sovietic și, după cîte știu, guvernul britanic nu s-au pronunțat vreodată în favoarea unei anumite împărțiri a zonelor de influență în Europa. În orice caz, în ceea ce privește Uniunea Sovietică, eu pot să ga-

[1-2] Este vorba despre proiectul de declarație prezentat în această problemă de Marea Britanie, care cuprindea patru puncte. Punctele 1 și 4 reafirmau dreptul popoarelor de a-și alege libere forma de guvernămînt și, hotărîrea principalelor puteri aliate de a nu tinde spre crearea unor zone separate de răspundere (sfere de influență) în Europa.

Punctele 2-3 afirmau drepturile țărilor de a se uni în federații și confederații, precum și sprijinul principalelor puteri aliate pentru asemenea proiecte de federalizare.

Pentru o informare mai largă, a se revedea notele de subsol din *Magazin istoric*, nr. 4/1985, pp 41,42.

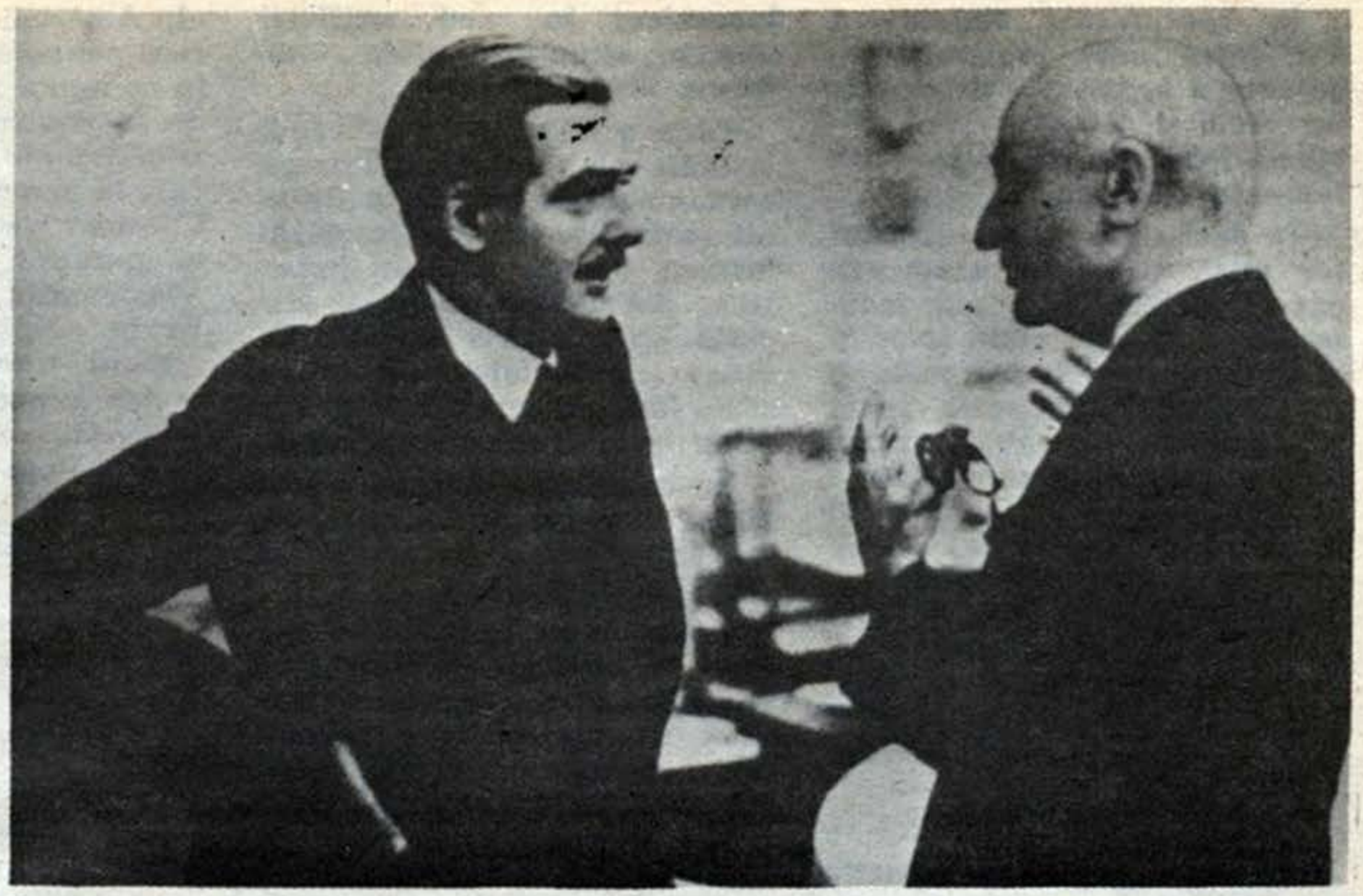

Anthony Eden (stînga), într-o discuție, în una din pauzele conferinței (după lucrarea Moskovskaia konferenţiia inostrannih del SSSR, SŞA i Velikobritanii, 19-30 oktiabria 1943 g.)

rantez că nu există nici un temei să se presupună că aceasta s-ar manifesta, chipurile, pentru împărţirea Europei în zone de influenţă... Dacă este vorba că (propunerea britanică) se referă nu numai la Europa, atunci aceasta se potriveşte mai bine cu declaraţia noastră, a celor patru state (privind securitatea generală).

Eden. Cred că acest lucru este corect. Sînt cu totul de acord cu ceea ce domnul Molotov a spus acum, în legătură cu atitudinea guvernelor sovietic şi britanic. Dar prin declaraţie (prezentată de Marea Britanie) ne-am propus să explicăm poziţia noastră nu numai statelor mari, dar şi celor mici şi, printre altele, să clarificăm această problemă şi poporului nostru.

În cele din urmă, faţă de rezervele colegilor săi, Eden şi-a retras întreaga propunere, sugerînd totodată ca ea să fie examinată la o întîlnire ulterioară a miniştrilor de externe[1].

---

[1] Eden va mai face totuşi o încercare de reluare a propunerii britanice de respingere a sferelor de influenţă în Europa în ultima şedinţă a Conferinţei, dar aceasta nu va avea un succes mai mare decît prima încercare.

Peste un an, în octombrie 1944, cu prilejul celei de-a doua vizite pe care a făcut-o la Moscova, în timpul războiului, primul ministru britanic, W. Churchill, a făcut o propunere care punea în evidenţă mai explicit modul de abordare al Marii Britanii a problemei sferelor de influenţă. Circumstanţele şi chiar conţinutul acestei propuneri (prezentată şi într-o serie de lucrări de istoriografie românească, *Săritura de pisică*, Ed. militară, 1976, *România şi Conferinţa de pace de la Paris din 1946*, Ed. „Dacia", 1978, *Miza petrolului în vîltoarea războiului*, Ed. militară, 1983, *O cerinţă a contemporaneităţii — abolirea politicii de dominaţie*, Ed. militară, 1984), nu sînt nici pînă azi pe deplin clarificate din cauza penuriei tuturor materialelor de arhivă şi documentelor autentice.

Potrivit minutei sovietice, a convorbirii Stalin-Churchill, din 9 octombrie 1944, citată de istoriografii sovietici (de pildă, volumul IV al *Istoriei marelui război pentru apărarea patriei*) ediţia I, p. 667, premierul englez „a pregătit un document destul de murdar şi rudimentar, în care se arată împărţirea influenţei sovietice şi Marii Britanii în România, Grecia, Iugoslavia, Bulgaria. El a întocmit tabelul pentru a vedea ce gîndesc în această problemă sovieticii". După citirea acestei minute, autorii istoriei amintite arată că: „Guvernul sovietic, care promova neabătut o politică de neintervenţie în treburile interne ale altor state, ale altor popoare şi de respectare a suveranităţii naţionale, nu putea, bineînţeles, să accepte propunerea lui Churchill şi să permită imperialiştilor englezi să dicteze voinţa lor popoarelor eliberate. Afirmaţia făcută de Churchill în *Memoriile* sale, în sensul că, în octombrie 1944, la Moscova a fost realizată o înţelegere cu privire la împărţirea sferelor de influenţă între U.R.S.S. şi Anglia în ţările balcanice, este o născocire".

Iată ce scrie Churchill în *Memoriile* sale: „S-a creat o atmosferă de lucru şi eu am declarat: «Să reglementăm chestiunile noastre în Balcani. Armatele dumneavoastră se găsesc în România şi Bulgaria. Noi avem acolo interese, misiuni şi agenţi. Să nu ne certăm pentru nimicuri. În ce priveşte Anglia şi Rusia, sînteţi de acord să acceptaţi o situaţie predominantă în proporţie de 90 la sută în România, pentru ca noi să acceptăm o situaţie predominantă de 90 la sută în Grecia şi de egalitate 50-50 la sută în Iugoslavia?». În timp ce se traduceau aceste cuvinte, am luat o jumătate de coală de hîrtie şi am scris:

România		
	Rusia	90%
	alţii	10%
Grecia	M. Britanie	
(de acord cu	S.U.A.)	90%
	Rusia	10%
Iugoslavia		50/50%
Ungaria		50/50%
Bulgaria	Rusia	75%
	alţii	25%

Am predat această foaie lui Stalin, care asculta traducerea. S-a lăsat un moment de tăcere. Apoi el a luat un creion albastru şi, după ce a bifat coala, în semn de aprobare, mi-a înapoiat-o. Totul a fost rezolvat în mai puţin timp decît a fost necesar a-l descrie. Bineînţeles, noi studiasem îndelung şi atent problema şi nu ne ocupam decît de acorduri referitoare la perioada războiului.

Toate problemele mai vaste erau rezervate, de o parte şi de cealaltă, pentru ceea ce noi speram atunci că trebuie să fie o conferinţă paşnică după victorie".

Minuta britanică a convorbirii din 9 octombrie 1944 nu a fost găsită decît tîrziu şi întîmplător de un cercetător american, D. Yergin, între hîrtiile generalului Ismay. D. Yergin, pe baza analizei raportului britanic asupra convorbirilor Stalin-Churchill (9-17 octombrie 1944), ajunge la concluzia că Churchill nu avea în vedere o înţelegere temporară, ci una permanentă.

În continuare, Molotov a dat citire unei declaraţii — pe care a înmînat-o şi în scris lui Hull şi Eden — în problema federalizării statelor din sud-estul Europei.

În declaraţie se arată, printre altele, că „un asemenea pas important, cum este federalizarea cu alte state şi posibila renunţare la o parte a suveranităţii naţionale, poate fi admisibil numai în cazul unei exprimări bine gîndite a voinţei poporului în condiţii de libertate şi linişte", că „unele proiecte de federaţie amintesc poporului sovietic politica (aşanumitului) cordon sanitar îndreptată, după cum se ştie, împotriva Uniunii Sovietice şi faţă de care poporul sovietic a luat poziţie negativă".

În încheierea declaraţiei se arată că „guvernul sovietic consideră prematur din punctul de vedere al intereselor atît ale ţărilor mici cît şi ale reconstrucţiei generate postbelice a Europei, să se elaboreze acum proiecte şi, astfel, să se încurajeze în mod artificial unirea anumitor state sub forma unor federaţii".

Eden a răspuns că guvernul britanic nu e interesat într-un cordon sanitar împotriva Uniunii Sovietice, dar este interesat într-un cordon sanitar împotriva Germaniei. Socotind discuţia utilă, el s-a declarat de acord cu Molotov că nu a sosit încă momentul pentru o hotărîre în problema discutată.

În încheierea şedinţei, a fost adoptat textul Declaraţiei celor patru puteri cu privire la securitatea generală.

După adoptarea textului, Molotov a amintit că punctul 4 al declaraţiei adoptate prevede crearea unei organizaţii internaţionale universale pentru menţinerea păcii şi securităţii internaţionale. În legătură cu aceasta, Molotov a spus:

Molotov. Eu aş propune ca la consfătuirea noastră să adoptăm următoarea hotărîre: să fie constituită o comisie compusă din reprezentanţi ai Marii Britanii, Statelor Unite ale Americii şi Uniunii Sovietice pentru analiza prealabilă în comun a problemelor legate de instituirea organizaţiei internaţionale universale, indicate la punctul 4 al declaraţiei. Consider că această comisie ar putea fi organizată fie la Washington, fie la Londra, fie la Moscova şi, după un anumit timp, într-o anumită etapă a activităţii, în componenţa comisiei ar putea fi incluşi reprezentanţi ai altor ţări dintre Naţiunile Unite. Poate fi acceptată pentru analiză o asemenea propunere?

Hull. Eu consider că propunerea d-lui Molotov prezintă un mare interes şi constituie un pas real înainte în problema cooperării internaţionale. Am o singură observaţie. După părerea mea, ar fi foarte util dacă ne vom consulta chiar de la început între noi, fără participarea statelor mici, întrucît prezenţa statelor mici provoacă dispute inutile. Repet, aceasta nu este o propunere propriu-zisă, ci o observaţie.

Recent, V. Berejkov, într-un articol publicat în *Novoe vremia*, apreciază că Yergin s-a folosit de „dovezi mai curînd ciudate". El reproduce atît minuta sovietică cît aproape integral relatarea lui Churchill şi conchide: „Cum se poate vedea, procesul-verbal sovietic confirmă că Churchill, în cursul acestei întrevederi, a avansat într-adevăr ideea împărţirii sferelor de influenţă în anumite ţări. Cu toate acestea, el a prezentat-o ca o informaţie a ceea ce gîndesc englezii. Reiese, nu mai puţin clar, că partea sovietică nu a reacţionat şi nici o decizie nu a fost luată".

În lucrarea sa memorialistică *Stranifi diplomaticeshoi istorii*, diplomatul sovietic V. Berejkov interpret al lui I.V. Stalin, scrie, la pp. 366-367, 368:

„Churchill şi Stalin s-au întîlnit ca nişte vechi cunoştinţe.

Şi pe bună dreptate. Era a treia lor întrevedere şi, în plus, ei purtaseră o corespondenţă regulată. Stalin s-a interesat cum a decurs călătoria, ascultînd atent relatarea lui Churchill despre lungile sale ore de zbor. Apoi cei doi au trecut la problema poloneză şi, fără mare greutate, au căzut de acord asupra invitării lui Mikolajczyk la Moscova, pentru tratative cu reprezentanţii Comitetului polonez de eliberare naţională. La acest punct al discuţiei, Churchill a abordat tema care îl preocupa cel mai mult:

— Haideţi să reglementăm treburile noastre din Balcani — a spus el. Armatele voastre se află în România şi Bulgaria. Noi avem acolo interese, misiuni, agenţi. Haideţi să nu luăm în seamă disensiunile pe problemele mărunte. Fiind vorba despre Anglia şi Rusia, ce credeţi dacă voi aţi avea 90% influenţă în România, iar noi, să spunem, 90% influenţă în Grecia, iar în Iugoslavia 50% noi, 50% voi.

Cît timp i s-au tradus cuvintele în limba rusă, Churchill a scris aceste rapoarte de procentaj pe o bucată de hîrtie şi i-a întins foaia lui Stalin, peste masă. Acesta a aruncat o privire fugitivă peste ea şi i-a dat-o înapoi lui Churchill. A urmat o pauză; hîrtiuţa stătea pe masă. Churchill n-a mai atins-o. În sfîrşit, a continuat:

— Nu va fi socotit oare mult prea cinic din partea noastră faptul că am rezolvat atît de simplu probleme care afectează milioane de oameni? Mai bine să ardem hîrtia asta...

— Nu, păstraţi-o la dv. — a spus Stalin.

Churchill a împăturit foaia în două şi a ascuns-o în buzunar.

Relativ la această întîmplare, în scrisoarea pe care i-a expediat-o din Moscova două zile mai tîrziu, pe 11 octombrie, preşedintelui Roosevelt, Churchill s-a mărginit să noteze următoarele: «Este imperios necesar să încercăm să ajungem la un punct de vedere comun cu privire la Balcani, pentru a preîntîmpina un război civil într-o serie de ţări în care dv. şi eu am simpatiza cu o tabără, iar Stalin — cu alta. Am să vă ţin la curent cu toate acestea...».

Pe 12 octombrie, Harriman l-a vizitat pe Churchill la reşedinţa sa de la Moscova. Era tîrziu dimineaţa, dar premierul, conform obiceiului lui, stătea încă întins în pat şi dicta ceva. Harriman îşi aminteşte: «Mi-a citit un proiect de scrisoare, pe care o întocmise chiar atunci, pentru a i-o expedia lui Stalin. Acolo dădea o interpretare propunerilor privind raportul de procentaj». Harriman l-a spus lui Churchill că Roosevelt şi Hull vor avea o atitudine negativă faţă de o asemenea scrisoare, dacă ea va fi expediată. În acel moment, în dormitor a intrat Eden. Adresîndu-i-se, Churchill a spus: «Anthony, uite Averell crede că nu trebuie să-i trimitem scrisoarea asta lui Stalin». Scrisoarea aceea nici n-a fost expediată.

Legat de acea faimoasă hîrtiuţă scrisă de Churchill în timpul întrevederii de la Kremlin, din 9 octombrie 1944, s-au făcut fel şi fel de speculaţii. S-a afirmat că acolo a avut loc o «înţelegere» între Londra şi Moscova cu privire la «împărţirea sferelor de influenţă» în Balcani, care, chipurile, ar fi determinat comportarea participanţilor la «înţelegere», în timpul următoarelor evenimente. Unii chiar au conchis că fără această «înţelegere», întreaga Europă de Sud-Est postbelică ar fi arătat altfel. În realitate, nu există nici un temei pentru a da o asemenea interpretare acestui incident. Fie numai şi pentru aceea — cum a descris cele întîmplate chiar Churchill — că nu a fost nici o înţelegere, iar cît despre un acord formal — nici pomeneală.

De fapt, ce s-a întîmplat? Churchill a scris pe hîrtie rapoartele sale de procentaj. Stalin s-a uitat la ele şi, fără să scoată o vorbă, i-a returnat hîrtia primului ministru britanic. Churchill a propus să ardă foaia, considerînd, pasămi-te, că în cazul acordului interlocutorului, ar fi apărut o situaţie de oarecare «conivenţă» în ce priveşte distrugerea «documentului compromiţător». Dar Stalin nu i-a dat nici un motiv premierului britanic pentru atari concluzii. Nepăsător, el a remarcat că Churchill poate păstra hîrtia, arătîndu-i clar acestuia că nu-i dă o importanţă specială. Asta e tot!"

Kremlin, octombrie 1944: întîlnire Churchill, Stalin, Eden

vație la propunerea d-lui Molotov.

Eden. Mie îmi place acest proiect și sînt gata să particip la lucrări, în oricare dintre cele trei cap tale.

Molotov. Mi se pare că propunerea d-lui Hull ne îndeamnă să mai meditățm asupra proiectului și eu cred că la următoarea ședință ar trebui să revenim asupra acestei probleme. Remarc cu satisfacție că dl Hull și dl Eden, în esență, s-au pronunțat pozitiv cu privire la această idee. Se înțelege, în interesul cauzei trebuie să elaborăm o formă mai potrivită de analiză a problemei.

Hull. Sarcina principală a întregii activități va cădea pe umerii celor trei guverne ale noastre.

Molotov. Fără îndoială, acest lucru este corect și Uniunea Sovietică dorește să participe la aceste lucrări comune[1].

Ședința a noua

27 octombrie (orele 16.16-18.20)

S-a convenit elaborarea unei declarații privind Italia și comisia de redactare a fost însărcinată să prezinte un proiect pe baza propunerilor sovietice și ale informațiilor și declarațiilor americane.

Delegația sovietică a predat celorlalte delegații o informare cu privire la situația din Bulgaria, conținînd unele date despre mișcarea de partizani și frămîntările politice interne, care subliniază creșterea nemulțumirii populare și a oscilațiilor guvernului.

A avut loc un scurt schimb de păreri privitor la politica față de teritoriile eliberate, exprimîndu-se voința comună de a elabora o politică unitară, comună.

S-a convenit ca problema și documentele pertinente, elaborate de guvernele celor trei țări, să fie transmise Comisiei consultative europene de la Londra.

S-a trecut la examinarea politicii față de Comitetul francez de eliberare națională, pe baza unui document britanic intitulat „Schema de bază pentru conducerea Franței eliberate".

Delegația sovietică a formulat o serie de obiecții față de propunerile britanice. În opinia delegației sovietice, aceste propuneri rezervau un loc neînsemnat Comitetului francez, supunînd Franța, în fapt, unui regim de ocupație. Ca urmare, propunerile britanice au fost transmise Comisiei consultative europene cu sediul la Londra, pentru a fi examinate în continuare[2].

Introducere și prezentare științifică
Corneliu BOGDAN
Traducerea documentelor
Sergiu CELAC

(Va urma)

[1] Propunerea sovietică a dus la Conferința de la Dumbarton Oaks (Washington, 21 august-28 septembrie 1944), care a pregătit Carta Organizației Națiunilor Unite.

[2] În cadrul discuțiilor cu privire la atitudinea față de Comitetul francez de eliberare națională, a avut loc și următorul dialog ce prezintă interes, după părerea noastră, atît pentru politologi, cît și pentru un public larg, în ceea ce privește o definiție a echilibrului în viața politică (internă sau internațională):

Molotov. Mai am o problemă neclară. Am în vedere punctul 6 (din schema britanică pentru conducerea Franței eliberate). Aici se spune: „...să se facă tot posibilul pentru păstrarea unui echilibru între grupările politice franceze care simpatizează cu aliații". Aș ruga să mi se explice ce fel de echilibru se are în vedere.

Eden. Nu știu. După părerea mea, cel mai bun echilibru pe care cineva și-l poate imagina.

74 e. n. MASSADA

PAGINĂ A REZISTENȚEI ANTIROMANE

ANDRÉ PAUL

În noaptea de 3 spre 4 mai anul 74 e.n., 360 locuitori — bărbați, femei și copii — din fortăreața Massada de pe țărmul Mării Moarte, asediată de armata romană, preferau să-și curme viața decît să se predea dușmanului, făcînd ca numele fortăreței să treacă în istorie[1].

Un spectacol zguduitor, cum scrie istoricul evreu Flavius Josephus (cca. 37-100), în lucrarea Războiul iudaic: „În vreme ce-și acopereau cu sărutări și alintări soțiile și își strîngeau în brațe copiii, [bărbații] își duceau la îndeplinire hotărîrea, consolîndu-se... cu gîndul la relele pe care le-ar fi avut de îndurat din partea inamicului. Apoi și-au adunat laolaltă toate lucrurile pe care le aveau și le-au dat foc. După aceea, trăgînd la sorți pe cei zece dintre ei care aveau misiunea să le taie celorlalți beregata, s-au întins pe jos, fiecare lîngă soția și copiii lui neînsuflețiți, și, strîngîndu-i în brațe, și-au întins gîtul spre săbiile celor care se achitau de această funestă îndatorire. După ce aceștia din urmă i-au omorît pe toți, fără ezitare, au stabilit mai departe aceeași regulă a tragerii la sorți... Ultimul, după ce s-a încredințat că toți au fost uciși, a pus foc palatului și și-a înfipt, cu o mișcare viguroasă, sabia în trup, prăvălindu-se alături de ai săi"[2].

Locuitorii Massadei au murit cu toții, cu excepția a două femei și cinci copii, care-și găsiseră un adăpost sub pămînt, scăpînd astfel cu viață. În zori, un puternic incendiu a izbucnit peste fortăreața cufundată în tăcere, ultima ce mai rezistase romanilor, sub a căror stăpînire se afla provincia Iudeea din anul 63 î.e.n. Acesta a fost sfîrșitul marii revolte a evreilor împotriva Romei, izbucnită cu opt ani în urmă, în anul 66 e.n.

De fapt, putem considera că revolta antiromană a fost înăbușită în vara anului 70 e.n., cînd Titus, fiul lui Vespasian și viitorul împărat al Romei, a cucerit Ierusalimul. Dar Flavius Josephus, istoricul acestui război contra Romei, a preferat să-și încheie povestirea cu cucerirea Massadei de către romani, episod care a avut loc patru ani mai tîrziu.

---

[1] Reproducem acest articol, într-o formă prescurtată cu titlul și subtitlurile noastre, din revista franceză *L'histoire*, nr. 61 (noiembrie 1983).

[2] Istoricul Flavius Josephus a participat la răscoala poporului iudeu împotriva dominației romane (66-67 e.n.). Prizonier al lui Vespasian, căruia i s-a predat (67), el a devenit protejatul acestuia; s-a stabilit ulterior la Roma, unde a petrecut 30 ani și a publicat printre altele, *Războiul iudaic* (7 cărți) și *Antichități iudaice* (20 cărți) Lion Feuchtwanger, care s-a preocupat în romanele sale istorice de destinul poporului evreu (*Jud-Süss* — Evreul Süss — și *Der Jüdische Krieg* — Războiul evreilor), a scris o monumentală trilogie despre Flavius Josephus, intitulată *Josephus — Trilogie* (1932-1945).

Pe urmele indicate de Flavius

În anul 1838, doi călători americani au identificat poziția fostei fortărețe Massada. Apoi, la locul respectiv s-au făcut săpături, în mai multe etape: în 1842, 1848 și 1858, cînd marele arheolog, numismat și orientalist francez Louis Félicien Joseph Caignard de Saulcy (1807-1880) a trasat cel dintîi plan al Massadei; în 1867, cînd Sir Charles Warren (1840-1927), ofițer în armata britanică și arheolog, a escaladat pentru prima dată masa stîncoasă a Massadei, prin est, pe „drumul șarpelui", despre care vorbește Flavius Josephus; și în 1875, cînd Conder, compatriotul lui Warren, folosind datele obținute de acesta, a stabilit planul precis al fortăreței. Primul studiu detaliat al campusurilor romane a fost opera lui Domaszewski și Briinnow, care datează din 1909. Explorări ale stîncii au avut loc și în anii următori, cea mai importantă fiind în 1932; cercetarea aceasta a durat o lună de zile și s-a desfășurat sub conducerea savantului german A. Schulten, căruia i se datorește și prima comunicare științifică de rezonanță despre Massada *(Massada. Die Burg des Herodes und die Römischen Läger)*, publicată în anul 1933.

În ebraică, Massada are sensul de „fortăreață". Este vorba despre o imensă terasă rombică, înconjurată de văi adînci, detașîndu-se între falezele învecinate și dominînd de la circa 500 metri, țărmul de sud-vest al Mării Moarte. Accesul se face fie din direcția est, în mai bine de o oră, plecînd dinspre Marea Moartă pe „drumul șarpelui", foarte îngust, sinuos, abrupt; fie, mai simplu, din vest, urmînd rampa amenajată de romani, în vederea ultimului lor asalt.

Regele evreilor, Irod cel Mare (37-4 î.e.n.), devenit monarh cu sprijinul romanilor, a fortificat această poziție avantajată de natură; el a construit metereze prevăzute cu turnuri, locuințe, palate, cisterne de apă, silozuri, în care proviziile și-au păstrat o prospețime uimitoare. Nimic nu-i lipsea Massadei, cu atît mai puțin luxul, pe potriva unui rege atît de puternic precum Irod, care se bucura de favorurile împăratului Augustus. „Amenajarea apartamentelor în interior, ca și aceea a porticurilor și a băilor, era variată și somptuoasă; totul se sprijinea pe coloane monolitice, iar pereții și podelele încăperilor erau acoperite cu mozaic de pietre multicolore", scrie Flavius Josephus. Pînă în zilele noastre, vizitatorul este impresionat de ansamblul de ziduri și clădiri — ce se înalță mai ales în nordul fortăreței —, de antrepozitele enorme, de termele de concepție romană, de cele două rînduri de cisterne, din nord-vest. Un palat uimitor, așezat pe trei terase suprapuse, se integrează armonios în faleza septentrională. Probabil între anii 37 și 30 î.e.n., la începutul domniei sale, regele Irod a înzestrat Massada și cu un impresionant echipament defensiv și logistic, folosind fortăreața ca refugiu, ca punct strategic la frontiera meridională a regatului împotriva incursiunilor nabateilor, triburilor arabe din nord-vestul Peninsulei arabe.

Gruparea secretă a sicarilor

Cam la acea dată, se încheia lupta dintre Antonius și Octavianus pentru conducerea Imperiului roman, luptă în care Irod îl susținuse pe Antonius, dar în care victorios ieșise Octavianus. viitorul împărat Augustus. Irod, simțindu-se amenințat în ceea ce privește viața și averile sale, și-a pus familia în siguranță la Massada, înainte de a se înfățișa lui Octavianus. Abil, el a știut să-și justifice conduita din timpul războiului civil, încît familia sa a putut reveni la Ierusalim.

După o perioadă de liniște de aproape un secol, cum menționează Flavius Josephus în lucrările sale, sub guvernatorul Felix (52-60), în zonă a apărut o „categorie de briganzi", numiți sicari, adică „omorîtori", care le opuneau rezistență armată romanilor. Cu începere din anul 66, dacă îi dăm crezare lui Josephus, termenul de sicar nu se mai aplica unor indivizi izolați, revoltați în provincia romană Iudeea, ci unui grup retras la Massada. Acest grup se afla sub ordinele unui oarecare Menahem, urmat ierarhic de Eleazar ben Jair, „un bărbat aspru",

Basorelief ce împodobește Arcul de triumf ridicat la Roma în anul 81, pentru a comemora victoria romanilor asupra evreilor și luarea Ierusalimului (70 e.n.)

În p. 54: *scenă dintr-un film istoric, inspirat din evenimentele petrecute în fortăreața Massada, în anul 74 e.n.*

cum spune istoricul evreu. Sicarii formau o „societate secretă", destinată să lupte împotriva „celor care ar consimți să se supună romanilor".

În anul 66, sub conducerea lui Menahem, ei au ocupat Massada, au masacrat garnizoana romană, punînd stăpînire pe stocul de arme. Stăpîn pe Massada, Menahem a pornit apoi asupra Ierusalimului, ca un veritabil „rege", cucerind garnizoana romană aflată acolo. Încurajat de succesele sale, s-a comportat ca un tiran. În același an, 66 e.n., locuitorii Capitalei l-au surprins în Templu și l-au omorît, împreună cu o parte din garda sa. Ajutorul său, Eleazar ben Jair, a reușit să scape și a fugit, la Massada, unde a devenit — cum scrie Josephus — „stăpîn absolut". Sicarii lui ben Jair au organizat fortăreața ca pe o colonie. Grație amenajărilor regelui Irod și stocurilor depozitate de romani, locuitorii dispuneau de alimentele necesare, cît și de arme pentru a rezista dușmanilor. Dar, timp de opt ani, din 66 pînă în 74, momentul decisiv al înfruntării cu Roma, locuitorii Massadei nu au participat la războiul contra romanilor. Fortăreața a fost cucerită abia în 74 e.n., la patru ani după cucerirea Ierusalimului, dovadă că ea a avut o importanță minoră în desfășurarea și implicațiile politice ale războiului.

Se pare că massadeenii au fost dispuși să negocieze cu Roma. De pildă, măsura luată de Eleazar ben Jair de a se sista sacrificiile în animale — care aveau loc zilnic, în onoarea împăratului roman și la porunca acestuia — sistare care a marcat declanșarea războiului între romanii ocupanți și evrei, a provocat vii proteste ale „principalilor cetățeni, ale șefilor și notabililor din Massada", menționează Josephus. Mai tîrziu, notează în continuare istoricul evreu, „mulți cetățeni de vază" au insistat pe lîngă romanul Cestius „să vină, promițîndu-i că-i vor deschide porțile".

Sinucidere la Jotapata

În antichitatea evreiască și nu numai evreiască, sinuciderea colectivă nu era nici pe departe un caz izolat. Evreii au imitat, de fapt, alte popoare. Pe lîngă Flavius Josephus, mulți alți istorici furnizează exemple de cetăți sau fortărețe ai căror locuitori, bărbați, femei și copii, au preferat moartea „voluntară" predării sau luptei. În cea mai mare parte a cazurilor, schema dramatică era asemănătoare celei de la Massada. S-a stabilit un veritabil „corpus" de sinucideri în această manieră, începînd din sec. VI î.e.n., pînă în sec. I e.n. Deci fenomenul nu era specific unui anume popor sau unei anume zone din lumea antică.

Sinuciderea celor din Massada reflectă pur și simplu concepțiile acelor vremuri: învinșii preferau să moară, atît ei, cît și cei apropiați lor, decît să se supună tratamentului învingătorilor[1]. Adesea războinicii înșiși aruncau în flăcări populația civilă — femei, bătrîni, copii —, pentru ca apoi ei să lupte pînă la ultimul. Caracterul de sacrificiu al acestor acte este evident.

În *Antichități iudaice*, Flavius Josephus povestește un alt asemenea eveniment: și anume asediul și distrugerea orașului Gaza, așezare elenistică, de către un rege hasmonean, în anul 95 î.e.n., deci cu mulți ani înaintea sacrificiului colectiv de la Massada. O altă sinucidere a avut loc în anul 66, la cucerirea de către romani a orașului Gamala. „Cea mai mare parte a evreilor s-a aruncat, împreună cu femeile și copiii lor, în văgăuna care fusese săpată la o foarte mare adîncime, pe o latură a cetății. Numărul celor care s-au aruncat în gol a depășit cifra de 5 000", scrie istoricul amintit. Nu au existat decît doi supraviețuitori: ca și la Massada, două femei care se ascunseseră în timpul asedierii orașului. Sinuciderea de la Massada este deci ultima dintr-o serie începută cu mult înaintea războiului împotriva Romei.

De altfel, Flavius Josephus și-a construit istorisirea despre Massada raportînd-o la o sinucidere colectivă în fața ocupanților romani, cea de la Jotapata, localitate fortificată din Galileea, unde s-a aflat și el și unde, la 20 iulie 67, a fost capturat de către romani, după un asediu de mai multe săptămîni. Împăratul Vespasian i-a propus captivului și alor lui pacea, în schimbul predării. Josephus a acceptat.

Dar tovarășii săi l-au amenințat cu moartea. Josephus a pronunțat atunci o viguroasă pledoarie împotriva sinuciderii. „Sinuciderea este contrară naturii tuturor ființelor vii, fără excepție și, față de Dumnezeu care ne-a creat, este o impietate". Ai săi i-au respins argumentele, sporindu-și amenințările. „Încrezător în protecția divină", el a găsit atunci următoarea soluție: de a se ucide reciproc, într-o ordine determinată, prin tragere la sorți. S-a trecut la fapte.

„Cel pe care l-au desemnat sorții și-a oferit gîtul următorului, convins că generalul [Josephus] urma și el să moară curînd, căci cu toții socoteau că este mai dulce moartea alături de Josephus decît supraviețuirea". Generalul a rămas la urmă, împreună cu unul dintre soldații săi, pe care l-a convins să supraviețuiască alături de el. Astfel s-a predat romanilor, pe care apoi nu i-a mai părăsit.

---

[1] Așa au procedat Hannibal (183 î.e.n.), unul dintre cei mai înverșunați dușmani ai Romei, cimbrii germaniei, înfrînți de Caius Marius la Vercellae (101 î.e.n.), căpeteniile și unii luptători sud-traci în frunte cu un anume Tarsa, răzvrătiți contra romanilor (anul 26 e.n.) etc.

După cum se știe, la capătul unei lupte eroice, în fruntea dacilor, împotriva celei mai redutabile forțe armate cunoscute în lumea antică, viteazul rege Decebal a optat și el pentru o formulă similară. Neîmpăcat adversar al împărăției romane timp de două decenii la Dunărea de Jos, Decebal, ultimul rege dac, ca și alți luptători de-ai săi — atunci cînd armata romană, mult superioară, din punct de vedere numeric, a învins oștirea geto-dacă —, a preferat să-și curme firul vieții și să moară astfel în pămîntul poporului său decît să fie tîrît în robie și să aibă soarta celor cuceriți. (*Magazin istoric*, nr. 6/1971, 3/1984).

PSEUDOISTORIE

NĂSTRUȘNICA PARTICULĂ „DE"

LEON SĂRĂȚEANU

În 1560, apărea primul tom din încrarea Recherches de la France, un fel de enciclopedie metodică, scrisă nu în latina utilizată de umaniștii v emii, ci în limba națională, de către unul dintre marii juriști francezi ai veacului XVI: Etienne Pasquier. Lucrarea era cu atît mai neobișnuită cu cît, printre alte observații și cugetări de adîncime, se putea citi și următoarea: „Orice om, oricare i-ar fi starea, care face dovadă de virtute și de viață nepătată este — fără excepție — nobil".

Ce curios trebuie să fi sunat aceste cuvinte în urechile celor de la Curte, ca și în cele ale mîndrilor seniori ai castelelor! Ce ofensatoare trebuie să fi fost remarca juristului pentru îmbogățiții „de basse extraction" (originari „de jos"), pretendenți la un titlu de „gentilom"! Figură singulară, Pasquier era, de bună seamă, un predicator în pustiu. Într-un pustiu dominat de o cumplită sete de titluri nobiliare.

Bibliotecile și arhivele Franței sînt pline de mărturii privind setea cu care mulți au urmărit, de-a lungul secolelor, dobîndirea lui „de". A fi „nobil" a fost o ambiție care a costat și sînge, și bani, și multă fantezie, pusă în slujba unor combinații deloc „nobile". Potrivit unei etici speciale, întreținute de o întreagă literatură și de o bogată colecție de legende, abil țesute și insistent răspîndite, pe scara virtuților, a demnității și chiar a frumosului nu conta decît nobilul. Numai lui îi erau rezervate și dreptul la vitejie, și dreptul la ținută umană.

„Noblețea obligă", dar și... renta

Povestea începe departe în timp, pe vremea cînd demnitatea de „gentilom" se dobîndea pe cîmpul de luptă, în urma unor fapte de arme deosebite. Pentru a recompensa aceste fapte, regele atribuia rîvnitele titluri de „duce", de „conte" de „marchiz" etc. La origine, ducele nu era decît un „dux", ceea ce, în latină, însemna „comandant" (de oști); contele — la început doar „consilier" — ajunsese apoi să fie învestit cu privilegiul de a conduce o împărțire administrativă, un „comitat"; iar marchizul era autoritatea supremă a unei regiuni de frontieră (marcă), avînd rol de apărare împotriva unor incursiuni din afară. Toți acești demnitari, vasali ai regelui, aveau dreptul la particula „de".

Întreaga literatură a începuturilor pune în lumină — uneori prin texte de excepțională valoare — prețul enorm acordat de nobilii războinici „onoarei" lor. Noțiunea îngloba și bravura în luptă, și credința față de suzeran, și suportarea, fără crîcnire, a tuturor asprimilor și inconvenientelor unei campanii, și spiritul de jertfă pentru cauza suveranului. Dar literatura apologetică a clasei nobiliare nu menționa faptul că, atunci cînd războinicul dobîndea un titlu senioriał, năstrușnica particulă „de", acordată ca semn al marii distincții, nu rămînea în ... aer. Ea era însoțită de denumirea teritoriului, oferit prea fericitului nu numai spre administrare, ca în primele timpuri, ci în proprietate absolută. Prin urmare „drăguțul conte" — cum avea să se exprime mai tîrziu nemuritorul erou al lui Beaumarchais[1], Figaro, devenea un latifundiar, cu dreptul de a se îmbogăți din munca țăranilor de pe domeniul său, de a-și înălța castele, de a domni după bunul plac pe feuda respectivă. Așadar, „onoarea", atît de scumpă inimii nobililor, nu era chiar „onorifică"... „Noblesse oblige" — spunea o veche vorbă din dicționarul elitelor feudale. Desigur, noblețea „obliga", dar și... renta.

Conceptului de „onoare" la gentilomii Franței regale i-a consacrat un interesant studiu profesoara Arlette Jouanna, de la Universitatea „Paul Valéry" din Montpellier. Ea arată că, în accepția cavalerilor din sec. XIV-XVI, acest concept era legat de mînuirea spadei. Faptul e, de altfel, atestat și de prezența spadei desenate pe majoritatea blazoanelor epocii. Refuzul de a încrucișa spada, ca și predarea ei în mîinile vrăjmașului însemna pierderea „onoarei". Or, cum arată cercetătoarea din Montpellier, apariția artileriei pe cîmpurile de bătaie a dat o lovitură (e cazul să se spună „mortală"!) spadei. Căci un singur obuz era în stare

[1] *Magazin istoric*, nr. 3-4/1982.

să ucidă, de-a valma, nobili, cavaleri și simpli țărani pedestrași. Ce umilință pentru cei dintîi! În ce mai consta deosebirea dintre ei și slujitorii de pe moșiile lor? Unde rămînea „onoarea"? Durerea a pătruns pînă și în textele vestitului poet renascentist italian Ludovico Ariosto (1474-1533), care, în poemul epic *Orlando furioso*, apărut pe la începutul sec. XVI, îi sfă-

A fi nobil; o ambiție care a costat și sînge, și bani, și multă ingeniozitate. Vinietele din pp. 58-59 reprezintă nobili francezi din sec. XVII după lucrarea Album historique *de A. Parmentier, vol. III, 1907, Paris, aflată în fondurile Bibliotecii centrale de stat*

tuia pe militari să-și frîngă spadele, deoarece, odată cu invenția „scelerată și bestială" a tunului, „meseria armelor a ajuns lipsită de onoare".

Sfatul n-a fost totuși urmat. Răsplata „concretă" și „materială" era prea tentantă pentru ca un „viconte", bunăoară, să nu dorească să fie avansat la gradul de „conte" și să nu caute cu lumînarea ocazia de a se „afirma" într-un război. În lumina acestei „răsplate" grase (ocolită pudic în textele vechi, care abundă, în schimb, în relatări elogioase ale multor isprăvi militărești), trebuie înțeleasă și remarca Arlettei Jouanna că, pentru războinicii vremii, totul era ca „onoarea" să fie însoțită de „reputație".

Într-adevăr, „dezinteresații" bătăioși ai timpului știau bine că zadarnic și-ar fi riscat viața într-o ciocnire armată, dacă, departe, în palatul său, stăpînul dis ibuitor de titluri n-ar fi avut habar de faptele lor. Epoca nu dispunea încă nici de telefon, nici de telegraf, nici de corespondenți de război. Singura modalitate de a face cunoscută la Curte comportarea lăudabilă pe front a unui gentilom în slujba regelui rămînea relatarea orală. Aceasta avea un mare avantaj: povestite din gură în gură, de martori, mai mult sau mai puțin „oculari", faptele erau înfrumusețate, rotunjite, amplificate. Dacă eroul ucisese 6 inamici, pînă să ajungă informația în Capitală, cifra se ridica la 60 sau chiar 600, după fantezia și generozitatea naratorului, ca și după dorința lui de a se face mai interesant.

Dar acest sistem de comunicare, nepermițînd nici o verificare a faptelor, implica și un considerabil risc: cel al însușirii faptelor de arme ale unui cavaler de către altul, mai „iute de picior" și ajuns înaintea făptașului la Curte. „Calomniază, calomniază, totdeauna va rămîne ceva" — avea să scrie tot Beaumarchais, bun cunoscător al moravurilor „lumii înalte". În amurgul vieții, pe la 1570, Blaise de Monluc (1500-1577), gentilom gascon făcut mareșal al Franței de către regele Henric III, pentru faptele sale de arme, și-a redactat memoriile, pe care el le-a intitulat *Comentarii*, tocmai pentru a restabili adevărul asupra unor fapte de arme ale sale. Acest războinic de profesie, cu trupul plin de cicatricele rănilor încasate în cursul a numeroase bătălii date timp de 55 ani, arată că nu a avut niciodată o aspirație mai înaltă decît aceea de a-și apăra „frumoasa hlamidă albă a onoarei". Or, tocmai această onoare îi fusese terfelită de către Antoine de La Rochefoucauld, „nobilul" care își atribuise fapte de arme ce aparțineau lui Monluc.

Riscurile merită asumate

Această onoare a generat și ideea purtării războiului într-un mod „courtois", adică elegant, politicos. Și aici ficțiunea legendei înfrumusețează crîncena realitate a masacrelor, incendierilor și tuturor fărădelegilor de care au dat dovadă cruzii seniori feudali. Textele apologetice dispun de o figură „model". Este cea a lui Pierre din Terrail, senior de Bayard, unanim celebrat ca „bunul cavaler fără frică și prihană"[1]. Lucrarea care i-a adus gloria, apărută la 1527 și al cărei autor semnează modest „Credinciosul servitor", este intitulată *La très-joyeuse, plaisante et récréative histoire du bon chevalier sans peur et sans reproche, gentil seigneur de Bayard* (Prea-vesela, plăcuta și odihnitoarea poveste a bunului cavaler fără frică și prihană, gentil senior de Bayard). Cunoscînd numeroase ediții, reluată de poetul Joachim Du Bellay (1525-1560), care, de altfel, a îmbogățit-o cu noi și „nobile" episoade, ea a constituit un adevărat cod de conduită „elegant-războinică" pentru cavalerii întregului secol XVI. Bayard — vrea legenda — „ajuta pe săraci, îi apăra pe cei slabi și — culmea «gentileței» — atunci cînd părăsea o localitate pe care o ocupase cu trupele, nu dădea foc și casei în care fusese găzduit...".

De „eleganța" comportării războinicilor face caz și Monluc, dar tot Arlette Jouanna arată că acest vajnic apărător al „imaculatei" sale hlamide a onoarei, nu credea cîtuși de puțin că aceasta putea fi pătată prin aplicarea devizei „scopul scuză mijloacele". Astfel, el nu a ezitat să pornească pe neprevăzute atacul împotriva unei cetăți pe care o împresurase, chiar în momentele în care apărătorii acesteia negociau cu solii trimiși de el condițiile predării fără pierderi de vieți omenești.

În epoca modernă, Franța republicană s-a însărcinat să

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1969.

toarne puţin acid în apa de trandafir a legendelor de odinioară, consacrate presupusei „gingăşii" sufleteşti şi „eleganţei" în conduită a nobililor feudali. Pierre Daninos a oferit o interpretare inedită şi plină de haz a poveştii cavalerului francez care, pe cîmpul de la Fontenoy, în 1745[1], şi-ar fi scos pălăria, plin de politeţe, în faţa trupei engleze inamice, invitîndu-i graţios: „Messieurs les Anglais, tirez les premiers!" (Domnilor englezi, trageţi primii!). După Daninos, la mijloc a fost o confuzie istorică. Totul — spune el — e chestie de punctuaţie. Ofiţerul s-ar fi adresat nu englezilor, ci propriei sale trupe, strigînd: „Messieurs!... Les Anglais!... Tirez les premiers!" (Domnilor!... Englezii!... Trageţi primii!).

Lăsînd însă la o parte anecdotele şi umorul lor, care reaşază totuşi lucrurile într-o lumină mai realistă, e de notat că vechea marotă a „onoarei cavalereşti" a făcut în acele vremi frustre să curgă mult sînge, chiar şi în timp de pace. Doritori să-şi arate îndemînarea în lupte şi să capete o bună „reputaţie", nobilii organizau turniruri sălbatice, sub privirea admirativă a doamnelor de la Curte, iar, între două turniruri, ca să nu-şi „iasă din mînă", căutau prilej de gîlceavă, pentru a se bate în duel. Chiar şi după 1547, cînd Henric II (1519-1559) a interzis duelurile în Franţa, ele au continuat în mod ilegal.

Dar toate acestea nu explică stăruinţa cu care mulţi oameni cu origine „modestă" urmăreau, cu orice preţ, obţinerea de titluri nobiliare. În definitiv, este greu de imaginat un înstărit proprietar al unei manufacturi de postav făcînd mari eforturi de a deveni un „de", numai şi numai pentru „onoarea" de a muri departe de casă, în război, sau, aproape de casă, într-un turnir sau duel. Cu atît mai greu este de imaginat acelaşi proaspăt îmbogăţit din specula cu stofe aspirînd la un „privilegiu" de care se „bucurau" nobilii: în caz de pedeapsă cu moartea, să fie decapitaţi, şi nu... spînzuraţi, ca „oamenii de rînd". Şi totuşi, epoca regalităţii abundă în aspiranţi la titlul de nobil. Explicaţia adevăratei cauze ne-o dă cercetătorul Claude Hébrard, într-un studiu intitulat *Pseudonobilii şi şarlatanii particulei* şi publicat de prestigioasa revistă *L'histoire*. Dacă s-au găsit, spune el, atîţia amatori de titluri de noblеţe, care să nu se uite la banii cheltuiţi sau care să nu se dea înapoi nici de la fraude ce le-ar fi putut dezonora întreaga familie, aceasta se datorează unor „interese mult mai tangibile decît simplul fleac al vanităţii". Este vorba, cum spune Hébrard, de scutirea de impozite.

Într-adevăr, considerîndu-se că un nobil îşi plăteşte faţă de stat „tributul de sînge" în caz de război, fiscul nu mai avea nici o putere asupra lui. Iată de ce speculanţii, care agoniseau averi considerabile, erau dispuşi să dobîndească, pe orice căi, inclusiv printr-un preţ bun plătit vistieriei, particula care să-i apere de „indiscreţiile" perceptorilor. La rîndul lor, regii, al căror tezaur suferea de un vid cronic, erau mereu în căutare de bani. Un alt element de care ei trebuiau să ţină seama era acela că interminabilele războaie secerau vechea nobilime, astfel încît regalitatea era politic interesată să refacă rîndurile rărite ale susţinătorilor săi.

Vînzarea de titluri nobiliare se dovedea astfel o afacere bună. Monarhii înţelegeau să tragă cît mai multe foloase din această vînzare, asupra căreia deţineau monopolul absolut. Ei se dovedeau foarte severi cu cei care foloseau documente fabricate ad-hoc sau recurgeau la tot felul de alte înşelătorii, pentru a-şi aroga un titlu nobiliar, fără a plăti costul lui augustei vistierii. Începînd din sec. XIV pînă în sec. XVIII, tot felul de slujbaşi s-au ocupat cu verificarea titlurilor de noblеţe. Şi vai de cel ce nu putea să dovedească autenticitatea titlului respectiv! El era pasibil de „crimă de fals", de „uzurpare de titlu nobil" şi — declarat contribuabil — trebuia să plătească o amendă echivalentă cu totalul veniturilor sale din ultimii şase ani. Pentru fisc, cea mai fructuoasă verificare s-a dovedit cea organizată de Colbert[2], la 1666. Cu minuţiozitatea care-i era caracteristică, abilul ministru de finanţe al „Regelui Soare" a împînzit Franţa cu controlori necruţători şi foarte competenţi, al căror zel îl „stimula" plătindu-le procente frumuşele pentru fiecare livră de amendă aplicată, tot astfel cum „stimula" prin procente şi pe „denunţătorii benevoli". Dar chiar şi această cruntă verificare, organizată de cel mai meticulos slujbaş de care a

[1] În cadrul războiului de succesiune la tronul Austriei (1740-1748), la care a participat, alături de Prusia, împotriva Austriei şi Angliei, Franţa a obţinut la Fontenoy o victorie asupra forţelor coalizate anglo-austro-olandeze.

[2] *Magazin istoric*, nr. 1/1985.

dispus regatul francez, nu a putut pune capăt falsurilor şi abuzurilor de încredere pentru dobîndirea unui titlu nobiliar. Fără îndoială, riscul pedepselor era asumat, deoarece pe lîngă mult dorita scutire de taxe, obţinerea unui titlu nobiliar aducea şi alte multe avantaje: posibilitatea de a obţine posturi plătite gras şi care permiteau afaceri şi mai grase, relaţii cu potentaţi, de care depindea acordarea de concesiuni, de comenzi etc.

„Micul război" al protocolului sub Napoleon

Această vînătoare a continuat şi pe vremea lui Napoleon. Cînd va fi înălţat la rang imperial, el va descoperi — în dorinţa de a cumpăra devotamentul cadrelor — înnobilarea „pentru servicii aduse împăratului". Va crea din nou titlul de duce, ca cel mai înalt grad, ca şi titlul de conte. De altfel, jocul mărunt al priorităţilor protocolare şi al onorurilor a apărut, în rîndul noilor notabili — civili. şi militari — încă de pe vremea cînd Napoleon era prim consul. Creînd, în decembrie 1799, instituţia prefecţilor, reprezentanţi ai puterii executive în fiecare departament, şi stabilind că membrii aparatului judecătoresc şi ai celui fiscal vor fi numiţi de către stat, primul consul îi încurajase astfel pe prefecţi, judecători şi ceilalţi slujbaşi civili să revendice pentru ei prioritatea în materie de „onoruri" şi prezenţe protocolare, în cadrul ceremoniilor oficiale, al cortegiilor, în general al tuturor manifestărilor publice, laice sau religioase.

Exact ceea ce nemulţumea ofiţerimea, care intuia că fostul sublocotenent de artilerie, devenit prim consul, nu putea privi decît cu ochi buni ascensiunea militarilor în ierarhia socială. Aşa s-a născut „micul război al protocolului şi al priorităţilor", cum îl numeşte istoricul Jean-Paul Bertaud, asistent la Universitatea Paris I şi autor al unor studii substanţiale consacrate Revoluţiei franceze şi epocii napoleoneene.

Cercetînd documente mai puţin cunoscute, aflate în păstrare la Arhivele Naţionale franceze, Jean-Paul Bertaud scoate la iveală aspecte deloc lipsite de haz şi care ilustrează cupiditatea şi arivismul personajelor. În diferite memorii şi adrese către Ministerul de interne, care îi tutelă, prefecţii se plîng că generalii comandanţi ai garnizoanelor din departamentele lor „monopolizează" pur şi simplu pentru ei lojile de onoare din teatre, organizează, fără aprobarea Prefecturii, parade militare, refuză să plaseze santinele la intrările sediilor prefectorale, ba chiar nu binevoiesc să se deplaseze pentru a ieşi în întîmpinarea prefectului, atunci cînd acesta îşi face apariţia la diverse ceremonii.

La rîndul lor, generalii se plîng Ministerului de război, care, în consecinţă, încearcă să le ridice „prestigiul" protocolar. Instituţia decide, între altele, că salvele de artilerie care vor saluta sosirea comandantului militar la o manifestare publică vor fi mai... numeroase decît salvele trase în onoarea prefectului. Ministerul de interne încearcă şi el să pună lucrurile la punct prin decizii destul de amănunţite, referitoare la constituirea cortegiilor, la ordinea sosirii la ceremonii sau la locul cuvenit fiecărei categorii de notabili. Lucrurile se complică şi pentru că reglementările protocolare suferă nu numai de echivocul formulărilor, dar şi de „grave" lacune. Într-adevăr, nu se precizează, în nici un fel, locul pe care ar trebui să-l ocupe în cortegiile oficiale inginerul de la poduri şi şosele, inspectorul de la Casa pădurilor, şeful vistieriei departamentale, directorul Poştei. Prefecţii desfăşoară o adevărată artă în aranjarea cortegiilor, nu fără a stîrni, de fiecare dată, protestul ofiţerilor, care revendică pentru „camarazii lor uitaţi", precum judecătorii militari sau şefii Jandarmeriei, locuri atribuite unor civili.

Numai amplasarea în cortegiu a profesorilor nu stîrneşte nici invidii, nici proteste. Prefecţi şi generali sînt de acord că dascălii — care, oricum, sînt suspectaţi de „idei avansate" — pot foarte bine veni la coadă, după reprezentanţii societăţilor de binefacere şi după... pompieri. Singurii care se vor afla în spatele lor vor fi... comisarii de poliţie.

„Micul război" al protocolului, arată Jean-Paul Bertaud, s-a extins şi în materie de ceremonii religioase. În lăcaşul de cult, spaţiul e mai limitat decît într-o piaţă publică sau pe un bulevard. Apoi, în biserică, există fotolii de înălţimi diferite, cu sau fără perne, există, de asemenea, scaune simple şi bănci modeste. Lesne de imaginat bătălia dată pentru un fotoliu mai înalt, pentru o perniţă etc. Pe de altă parte, odată instalaţi, exponenţii elitei locale profitau de începerea slujbei, pentru a-şi avansa pas cu pas fotoliul sau scaunul pe care şedeau. În felul acesta, corul bisericii cînta acompaniat de scrîşnetul percutant al lemnăriei tîrşite pe pardoseală.

Era, de asemenea, şi „polemica tămîierii". Într-unul din departamente, generalul de divizie a aflat că, din ordinul arhiepiscopului, prefectul va fi... tămîiat. Imediat a pretins să fie tămîiat şi el. Prefectul a cedat, venind cu propunerea de compromis ca tămîierea să fie făcută alternativ, o dată el, o dată generalul. Jean-Paul Bertaud adaugă la relatarea „cazului" un comentariu care merită a fi reprodus: „Documentul în speţă nu ne spune dacă persoana care urma să fie tămîiată mai întîi a fost stabilită prin tragere la sorţi".

Oricum, „micul război" al protocolului a continuat pînă la prăbuşirea împăratului, ilustrînd ambiţia diverşilor exponenţi ai vîrfurilor ierarhiei de a spori în influenţă şi putere, ceea ce însemna şi un spor de avere, de venituri, de proprietăţi.

MAGNA VALACHIA

(Urmare din planșa 2)

Africa, în apus — malul oceanic al Spaniei și Angliei, în nord — țărmul scandinav („extrema Norvegie" — cum este menționată pe acest Mapamond). Extremul Orient este limitat de Delta Gangelui. Dincolo de ea — potrivit concepției vremii — se întinde paradisul terestru, păzit de doi îngeri, iar mai departe tărîmul ființelor biblice monstruoase: Gog și Magog. Oceanul, mările și lacurile sînt „animate" de numeroase nave, plutind pe volbura valurilor incizate prin linii ondulate.

Cursul fluviilor a fost figurat prin linii groase și, între ele, lanțurile de munți, prin profile dantelate. Spațiile uscatului astfel delimitate sînt presărate cu cetăți, castele, arbori, animale fabuloase ori reale, figuri antropomorfe în diferite mișcări, cu sau fără îmbrăcăminte de epocă, în regiuni în care recunoaștem Gotia, Tartaria, Vandalia, India, Nubia etc. Autorul a adăugat acestor imagini scurte informații privind evenimente istorice sau mitologice din zona reprezentată. Nu lipsesc, alături de informații obiective, referiri la tradiția locală și legende împrumutate din cosmografia antică. Desenele respective au fost făcute cu multă îndemînare, ceea ce face din *Mapamondul Borgian* o adevărată și desăvîrșită operă de artă.

Din analiza textului ce însoțește diversele reprezentări, se putea deduce că autorul *Mapamondului Borgian* a fost un călugăr catolic provenind dintr-un scriptoriu din Germania meridională. Se vede că era un savant pentru epoca lui, cu bogate cunoștințe enciclopedice. Cunoștea bine dinamica catolicismului pe glob în acea vreme și mînuia bine cunoștințele teologice. Pentru el, ca om al bisericii catolice, creștinii nu puteau fi reprezentați decît de catolici și acest lucru se vede din harta pe care a executat-o. Transilvania, apare, de exemplu, ca un teritoriu aparținînd creștinilor (citește catolicilor), „înconjurați de pădurea păgînilor" (ortodocșilor, respectiv, românilor).

În această zonă, la Dunăre, este figurată și Magna Valachia. În raport cu istoria românilor, importanța majoră a *Mapamondului Borgian* este dată tocmai de felul în care teritoriul locuit de români este înfățișat pe acest document cartografic, pe care autorul îl acordă poporului român. În mod obișnuit, pe reprezentări de acest gen, centrul de referință îl constituia Ierusalimul — punctul biblic al lumii pe care creștinătatea îl preluase ca unic centru organizator al vieții sociale. *În Mapamondul Borgian însă, autorul a reorientat dispoziția spațiilor geografice, astfel că centrul geometric și geografic al hărții este Delta Dunării, iar centrul de gravitație politică a Europei este pericolul otoman. Bastionul antiotoman este, la Dunăre, Magna Valachia, apreciere unică în toată harta, cu teritoriul bine întărit al Transilvaniei. Magna Valachia — în sensul de Marea Românie — se situează, așadar, în focarul atenției pentru poziția ei de avangardă în confruntarea cu otomanii.* Foarte probabil că această focalizare a atenției autorului asupra teritoriului României era o consecință firească a rezistenței antiotomane din vremea lui Mircea cel Bătrîn, cînd aici, în zona românească, s-a jucat destinul Europei, bătălia de la Nicopole (1396) fiind inclusă pe *Mapamondul Borgian*. Magna Valachia rămînea astfel, în conștiința occidentalilor o prezență continuă împotriva invaziei otomane, prezență reliefată cu respectul cuvenit de autorul Mapamondului. Fără a aparține forțelor catolice, Magna Valachia se impunea, așadar, ca un avanpost al creștinătății. Valoarea științifică și istorică a Mapamondului confirmă astfel marea autoritate a țărilor române ca un activ centru *in pars orbis terrarum* (în această parte a lumii): Europa.

Invitat la o reuniune extrem de plicticoasă, după ce face act de prezență, fizicianul american Thomas Edison (1847-1931) se strecoară spre ușă pîndind ocazia să plece. Dar tocmai cînd era pe punctul de a se volatiliza, gazda vine la el și i se adresează:

— Este o mare onoare pentru noi să vă avem ca oaspete, domnule Edison. La ce mai lucrați acum?

— La evadarea mea!, răspunde inventatorul.

●

În timp ce interpreta o scenă împreună cu celebra Sarah Bernhardt, actorul Victor Bondier a simțit că i se dezlipește mustața, care făcea parte din machiaj.

— Scuză-mă o clipă — a spus el, întrerupîndu-și rolul; am impresia că sună cineva și i-am dat drumul menajerei.

Neștiind exact ce se întîmplă, dar înțelegînd că partenerul ei vrea să iasă o clipă în culise, Sarah a aprobat cu un zîmbet complice. Văzîndu-l însă revenind fără mustață, s-a tulburat puțin și l-a întrebat:

— Ce s-a întîmplat? Cine era?

— Nimic. Era bărbierul!

●

În aceeași zi în care președintele S.U.A., Theodore Roosevelt (1901-1909), a plecat în Africa, la o vînătoare de lei, pe un perete al bursei din New York a apărut următorul afiș: „Wall Street (strada pe care se află clădirea bursei) așteaptă ca fiecare leu să-și facă datoria".

●

Cînd romancierul englez G. K. Chesterton (1874-1936) a fost întrebat ce carte ar dori să aibă cu el, dacă s-ar afla pe o insulă pustie, a răspuns: *Manualul practic de construire a navelor.*

POSTA MAGAZIN ISTORIC

DIN MARTIE 1945

Prof. CONSTANTIN DOBRESCU şi prof. ECATERINA HANGANU, de la filiala Arhivelor statului, Ploieşti, ne trimit, în completarea celor publicate de noi în nr. 2-3/1985, cîteva mărturii documentare inedite privind starea despirita populaţiei prahovene în preajma instaurării guvernului revoluţionar-democratic de la 6 martie 1945.

Astfel, din rapoartele autorităţilor, se desprindea constatarea că „o revenire la trecut, în marea masă a populaţiei nici nu este dorită şi nici nu prezintă temei de viitor". Alte note informative subliniau că „în cazul în care nu se va putea forma un guvern cu elemente din partea F.N.D., muncitorii, şi alături de ei, o bună parte a populaţiei vor continua să se agite şi să manifeste, iar în cazul în care se va mai tergiversa formarea guvernului, s-ar putea produce o mişcare internă de o gravitate deosebită".

Instaurarea guvernului de la 6 martie 1945 a fost primită cu mare bucurie şi de prahoveni, care, consemna un document, „văd în actualul guvern exponentul direct şi fidel al lor". În acea zi memorabilă, peste 80 000 ploieşteni au manifestat pentru noul guvern. Ei şi-au exprimat satisfacţia pentru faptul că acum „începea o nouă eră de libertate şi democraţie".

La 18 martie 1945, un alt raport consemna că la Slănic populaţia şi-a manifestat sentimentele de ataşament faţă de noul guvern.

Restabilirea, la 9 martie 1945, a administraţiei româneşti în partea de nord-vest a ţării, care fusese luată de horthyişti în urma Dictatului de la Viena, a fost salutată de prahoveni cu deosebit entuziasm: „Autorităţile civile şi militare întrunite în şedinţă solemnă în sala festivă a Prefecturii judeţului Prahova — se spunea în telegrama adresată de prefectul judeţului Preşedinţiei Consiliului de Miniştri — au sărbătorit reintegrarea administraţiei româneşti în Ardealul de nord".

AMINTIREA EROILOR

Am citit cu deosebit interes, ne scrie DUMITRU ŞTEFĂNESCU, din Buzău, articolele pe care revista dv le-a consacrat în 1984-1985 celor două secole de la marea ridicare la luptă a ţăranilor transilvăneni de sub conducerea lui Horea. M-ar interesa să cunosc ce monumente au fost ridicate în amintirea martirilor din 1784-1785?

Amintirea lor a fost cinstită prin mai multe monumente, însemne memoriale, obiective istorice atît din Munţii Apuseni cît şi din alte localităţi din ţară. Astfel, la Alba Iulia sînt Obeliscurile din faţa porţii a treia a cetăţii şi, respectiv, de pe Dealul Furcilor, precum şi busturile Horea, Cloşca şi Crişan (autor I. Vlasiu) în Muzeul Unirii. La Cluj-Napoca, tripticul Horea, Cloşca şi Crişan, tot de I. Vlasiu (în faţa hotelului „Napoca") şi bustul lui Horea, de R. Ladea (în faţa gării C.F.R.). La Deva, în curtea Muzeului de istorie, se află busturile celor trei conducători ai revoluţiei, datorate tot lui I. Vlasiu. La Iaşi, alte busturi Horea, Cloşca şi Crişan, pe Aleea Grigore Ghica Voievod, lîngă Copou, şi un bust Horea la Muzeul de istorie al Moldovei. La Buşteni, în casa memorială „Cezar Petrescu", se află chipurile celor trei fruntaşi ai revoluţiei, sculptate de Oscar Han. Alte monumente, însemne memoriale, plăci comemorative etc. se găsesc la Abrud, Albac, Baia de Criş, Blăjeni, Brad, Bucureşti, Cărpiniş, Chiejd, Cîmpeni, Crişan, Criş, Crişcior, Curechiu, Gaida de Jos, Hălmagiu, Horea, Mesteacăn, Oläneşti, Paloş, Ribita, Sibiu, Tibru, Zebea, Zlatna.

DIN ŢARA ARDEALULUI

Dr. ION HURDUBEŢIU, din Cîmpulung-Muscel, ne semnalează că în biblioteca Liceului luteran din Sighişoara cercetătorii Hannelese Ambrosius şi Gernot Nussbächer an descoperit într-o lucrare de doctorat în filozofie a lui Michael Gütsch din Saschiz, un text tipărit, la 1677, în limba română. Lucrarea, în limba germană, a fost publicată la Wittenberg de Laurentius Wagner, iar textul în limba română era o urare pe care acesta o adresa celui ce-şi luase doctoratul. Este vorba de o poezie de opt versuri, care începe cu „Frate bun din Ţara Ardealului".

Acest text face proba, şi pe această cale, a faptului că limba română era, după cum scria St. L. Roth, „limba ţării", fiind cunoscută de saşi din copilărie. În lucrarea sa Das Alt und Neu-Teutsche Dacia (nr. 5/1984) — pe care corespondentul nostru mărturiseşte că a consultat-o în 1969, la Biblioteca Cantonală din Zürich, iar noi precizăm că se află şi în colecţiile Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti — Johann Tröster consemnează că „pe aceşti oameni (românii) i-am cunoscut în patria mea şi eu însumi pot vorbi graiul lor".

HOTEL „CONCORDIA"

Trec adeseori pe strada Smirdan — ne scrie ILIE DUMBRĂVEANU, din Bucureşti — şi de fiecare dată mă opresc în dreptul imobilului cu nr. 39 unde o placă comemorativă aminteşte faptul că în acea clădire, în noaptea de 23 ianuarie 1859, s-a hotărît alegerea lui Al. Cuza, ca domn al Ţării Româneşti. Aş dori şi alte amănunte, ne solicită corespondentul nostru bucureştean.

Într-adevăr, pe actuala stradă Smirdan (în secolul trecut, pînă la 1878, numită Germană, denumirea de acum amintind de eroismul ostaşilor români pe cîmpurile de bătălie ale războiului de Independenţă) se mai păstrează clădirea fostului hotel „Concordia", care evocă un episod important din lupta pentru Unire. Aici, la 23 spre 24 ianuarie 1859, s-au întrunit reprezentanţii Partidei Naţionale din Muntenia care au hotărît, în unanimitate, ca a doua zi, în Adunarea Electivă, să propună şi să susţină alegerea lui Cuza ca domnitor al Ţării Româneşti, după ce acesta fusese desemnat şi ca domnitor al Moldovei (nr. 1/1984). Hotărîrea a fost ţinută secretă, fiind înştiinţaţi doar comandantul armatei, generalul Vlădoianu, şi prefectul Poliţiei, colonelul Caragea, care au fost de acord cu propunerea făcută.

Tot aici, la hotel „Concordia", a poposit, probabil, delegaţia Adunării Elective a Moldovei, formată din C. Negri, N. Catargiu, N. Mavrichi, pe drumul spre Constantinopol, unde ducea vestea alegerii lui Cuza.

INEDITE

Prof. ANDONE CUMPĂTESCU, din Iaşi, membru al Societăţii Numismatice Române, ne trimite fotografiile mai multor medalii aflate în colecţia sa şi pe care le socoate inedite, nefiind semnalate în lucrările de specialitate.

a

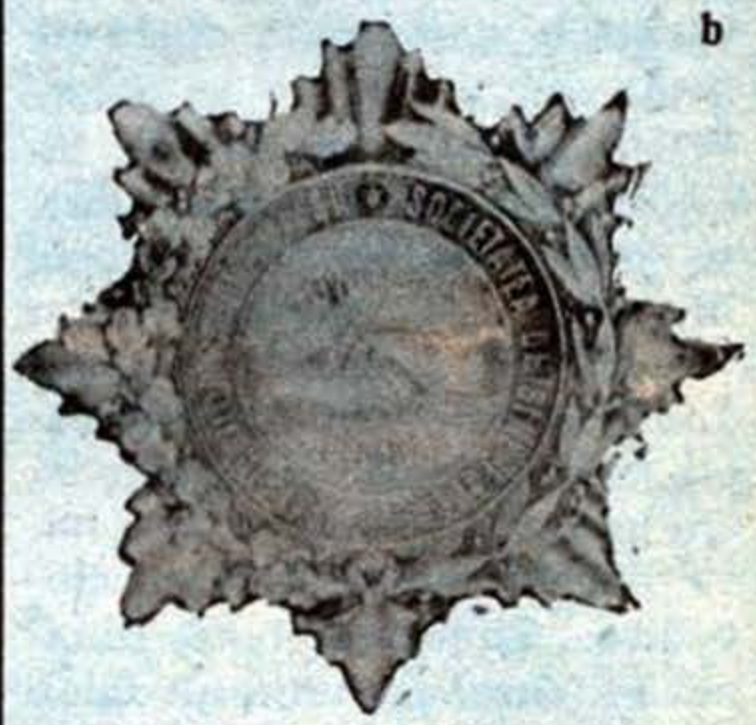

b

Reproducem două din acestea. Prima (a), medalia bătută în 1904, la împlinirea a 400 ani de la moartea lui Ştefan cel Mare. Pe aversul medaliei se află portretul domnitorului la tinereţe, iar pe revers capul de bour înconjurat de opt cercuri cu simboluri heraldice.

A doua (b) este însigna Societăţii de binefacere a meseriaşilor bărbieri (Iaşi, 1883).

POȘTA MAGAZIN ISTORIC

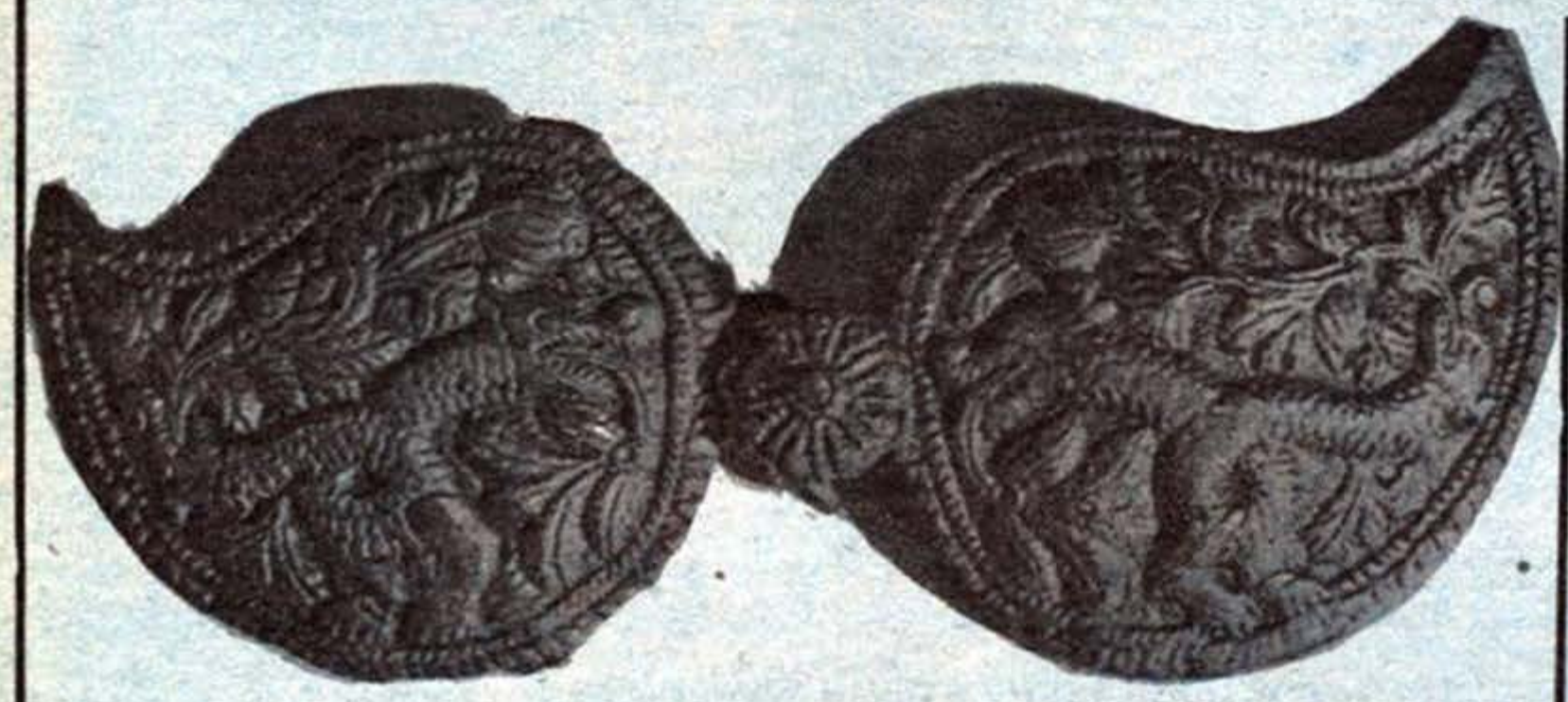

CONTINUITATE

Prof. NICOLAE MAVRODIN, din com. Curcani, jud. Călărași, face un succint istoric al investigațiilor arheologice întreprinse în ultimele trei decenii în zona comunelor Curcani-Mitreni-Chirnogi-Căscioarele, din județul Călărași, în urma cărora au fost date la iveală importante mărturii de civilizație și cultură geto-dacice, precum și urme romane. Ele atestă, totodată, prezența și continuitatea populației autohtone în această zonă în sec. II-VII e.n. La unele din aceste săpături arheologice și-au adus contribuția și elevii școlilor din comunele respective.

În imagine: pafta de argint, din sec. IV, descoperită la Chirnogi.

TATĂ VETERAN

FLORIAN P. CONSTANTINESCU, din Roșiori de Vede, cititor statornic al revistei, a cărei colecție o are în întregime și participant la multe din concursurile organizate, după cum ne comunică, ne scrie: În nr. 5/1979, la p. 62, ați publicat o fotografie reprodusă din revista franceză **L'Illustration** și care reprezintă un grup de veterani din 1877 fotografiați la Constanța, în noiembrie 1928, cu ocazia festivităților semicentenarului revenirii Dobrogei la patria-mamă. Primul din rîndul al doilea, îmbrăcat în costum popular, este tatăl meu, Panaite N. Constantinescu, luptător în războiul de independență, decorat cu „Virtutea militară", cu alte ordine și decorații. În primul război mondial, tatăl meu a luptat ca voluntar.

MUZEU ȘCOLAR

GHEORGHE GHERMAN, din com. Budești, Jud. Bistrița-Năsăud, ne scrie despre punctul muzeistic înființat în toamna anului 1964, în incinta școlii din comună. În aprilie 1976, odată cu inaugurarea noului cămin cultural din localitate, muzeului i s-a afectat un spațiu corespunzător în clădirea căminului, devenind muzeu sătesc. Pe lîngă acest punct muzeistic, activează și cercul de istorie „Prietenii muzeului", înființat în 1966. În anii 1973-1976, Muzeul de istorie din Bistrița, în colaborare cu cercul de istorie din comună, a întreprins săpături arheologice la Budești, scoțînd la iveală 10 morminte de incinerație scit ce, cu multe obiecte de podoabă, arme și vase.

Reținem și această mărturisire din scrisoarea cititorului nostru de pe meleagurile bistrițene: Sînt vechi cititor al revistei, a cărei colecție o păstrez cu sfințenie. În activitatea mea la catedră, ca profesor de istorie, am folosit cu succes, cu rezultate excelente în educația tinerei generații, revista **Magazin istoric**, apelînd atît la articolele din paginile ei, cît și la bogatul material ilustrativ.

Mulțumind corespondentului nostru pentru informațiile transmise și pentru frumoasele gînduri exprimate reînnoim, totodată, și cu acest prilej, invitația noastră către cadrele didactice care predau istoria de a ne comunica opiniile lor pe marginea revistei, de a ne relata despre modul în care Magazin istoric este difuzat în rîndul maselor de elevi, precum și a te probleme privind activi atea cercurilor de istorie școlare.

LA ALBA IULIA

LUCREȚIA MATEI, din Galați, infirmieră, la 16 ani, în timpul războiului antihitlerist, ne scrie că printre delegații participanți la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, care prin votul lor au consfințit unirea Transilvaniei cu patria-mamă, România, s-a aflat și tatăl ei, Ioan Micu, reprezentant al sătenilor din Preasca Ampoiului, jud. Alba.

Tot despre un participant la istorica adunare de la Alba Iulia ne scrie și ing. NICOLAE ȘTEFĂNESCU, din Cluj-Napoca. Este vorba de bunicul său, Blaga Tămaș, primarul satului Poieni, jud. Cluj și delegat al locuitorilor de aici.

ACIDAVA

Prof. ION CIUCĂ, de la Școala generală Piatra, din com. Piatra Olt, jud. Olt, ne trimite o succintă prezentare a castrului de la Acidava, pe care Tabula Peutengeriana îl localizează între Romula și Rusidava. Urmele castrului au fost descoperite între satele Piatra și Enoșești, ambele componente ale comunei Piatra — Olt. Castrul și așezarea romană au fost întemeiate de împăratul Traian, în urma primului război dacic. El a fost ridicat pe o așezare străveche, ale cărei urme de locuire urcă în neolitic și epoca bronzului. Numele castrului este dacic, provenind de la tribul acilor.

Cercetările arheologice au scos la lumină piese de ceramică dacică, statuete, inscripții romane, ștampile unelte, însemne militare etc. Așezarea a fost intens locuită atît înainte de venirea romanilor cît și după aceea.

518 ÎNTREBĂRI

Interesul deosebit de care se bucură concursurile organizate de revista noastră este ilustrat și de faptul că mulți cititori au început să le... studieze retrospectiv, alcătuind interesante statistici pe marginea lor, unele publicate și de noi în numerele precedente.

Iată acum o astfel de statistică întocmită de pensionarul ROMAN MIHAESCU, din Timișoara, pentru perioada 1971-1983, în care au fost organizate 18 concursuri în cadrul cărora au fost formulate, 518 întrebări pe teme de istorie națională și universală. În afară de importante premii au fost acordate și 456 abonamente pe un an și 656 abonamente pe 6 luni la **Magazin istoric.**

Au participat la aceste 18 concursuri 201 362 concurenți, dintre care 106 253 au dat răspunsuri exacte.

Printre cele mai interesante concursuri sînt considerate cele organizate în 1974 (Anul marilor bilanțuri), 1977 (Memoria independenței și Decenile Republicii), 1979 (Trepte Unirii), 1980 (Marea victorie a popoarelor împotriva fascismului, Două milenii și cinci decenii), 1981 (Glorioasa aniversare a P.C.R.), 1983 (Din cronicul Unirii).

NU UITAȚI!

În curînd, un nou concurs Magazin istoric, *organizat la cererea și sugestiile cititorilor.*

Întrebările vor fi formulate din numerele revistei apărute în 1975-1985. *Asigurați-vă deci, din timp,* colecția completă 1975-1985.

CONTENTS (Romanian History) Ştefan Ştefănescu 1965-1985: Massive Editions of the Works by Great Romanian Historians of the Past ● V. Buduru, M. Ştefan 1965-1985: Romanian History in Monuments of Art ● Şt. S. Gorovei Foundation of the Romanian Lands: the History of a Historical Concept ● R. Popa Continuity and Pecuallarity at the Dawn of Romanian Middle Ages ● L. Chiţescu Roman: Princely Court of Roman I (1392-1394) ● D. Giuvelca Michael the Brave: A Hitherto Unknown Painting ● C. Darie Memoires of Historian Marcu Beza (1882-1949) ● The XV-th ICHS: Jean Pariseau (Canada) ● Ion Popescu-Puţuri Retracing the Footsteps of Our Ancestors (IV) ● V. Smărăndescu Historical Itinerar along the Danube (II) ● M. Retegan 1921: The Counterfait German-Romanian Treaty and Its Diplomatic Reverberations ● In Bucharest, 50 Years ago ● I. Dumitriu-Snagov Magna Walachia in a Famous Document in Vatican's Custody

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Ştefan Ştefănescu 1965-1985: édition massive des oeuvres des grands historiens roumains du passé ● V. Buduru, M. Ştefan 1965-1985: l'histoire de la Roumanie dans des monuments artistiques ● Şt. S. Gorovei La fondation des Pays Roumains — l'histoire d'un concept historique ● R. Popa Continuité et spécificité à l'aube du Moyen Age roumain ● L. Chiţescu Roman — la résidence du voïvode Roman I (1392-1394) ● D. Giuvelca Michel le Brave — un tableau inconnu ● C. Darie Les mémoires de l'historien Marcu Beza (1882-1949) ● Le XVe CISH: Jean Pariseau (Canada) ● Ion Popescu-Puţuri Sur les traces de nos ancêtres (IV). ● V. Smărăndescu Itinéraire historique sur le Danube (II) ● M. Retegan 1921: le faux traité roumano-allemand et son écho diplomatique ● A Bucarest, il y a 50 ans ● I. Dumitriu-Snagov Magna Valachia dans un document célèbre gardé au Vatican

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Штефан Штефэнеску 1965-1985: массовое издание трудов выдающихся румынских историков прошлого ● В. Будуру, М. Штефан 1965-1985: история Румынии в памятниках искусства ● Ш.С. Горовей Основание румынских княжеств — история исторического понятия ● Р. Попа Преемственность и специфика в раннем румынском средневековии ● Л. Кицеску Город Роман — княжеский двор Романа Первого (1392-1394) ● Д. Джувелка Михай Храбрый — неизвестная картина ● К. Дарие Мемуары историка Марку Беза (1882-1949) ● XV-й МКИН: Жан Паризо (Канада) ● Ион Попеск-Пуцури По следам предков (IV) ● В. Смэрэндеску По следам истории вдоль Дуная (II) ● М. Ретеган 1921: подложный германо-румынский договор и его дипломатические отклики ● В Бухарест 50 лет тому назад ● И. Думитриу-Снагов Магна Валахия в знаменитом документе, хранящимся в Ватикане

INHALT (Rumänische Geschichte) Ştefan Ştefănescu 1965-1985: massive Verlegung der Werke der grossen rumänischen Historiker aus der Vergangenheit ● V. Buduru, M. Ştefan 1965-1985: die Geschichte Rumäniens in Kunstdenkmälern ● Şt.S. Gorovei Die Gründung der rumänischen Länder — die Geschichte eines Geschichtskonzepts ● R. Popa Kontinuität und Besonderheit zu Beginn des rumänischen Mittelalters ● L. Chiţescu Roman — der Fürstenhof Romans I. (1392-1394) ● D. Giuvelca Michael der Tapfere — ein unbekanntes Bild ● C. Darie Die Erinnerungen des Historikers Marcu Beza (1882-1949) ● Der XV. IKGW: Jean Pariseau (Kanada) ● Ion Popescu-Puţuri Auf den Spuren der Vorfahren (IV) ● V. Smărăndescu Geschichtliche Rundreise auf der Donau (II) ● M. Retegan 1921: der falsche deutsch-rumänische Vertrag und sein Widerhall in der Diplomatie ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● I. Dumitriu-Snagov Magna Valachia in einem berühmten Dokument, das sich im Vatikan befindet

SUMARIO (Historia rumana) Ştefan Ştefănescu 1965-1985: maciza edición de las obras de los grandes historiadores rumanos del pasado ● V. Buduru, M. Ştefan 1965-1985: La historia de Rumania en los monumentos artísticos ● Şt.S. Gorovei La fundación de los países rumanos — la historia de un concepto histórico ● R. Popa Lo continuo y lo específico en las albores del Medioevo rumano ● L. Chiţescu Roman — la corte principesca de Roman I (1392-1394) ● D. Giuvelca Miguel el Valiente — un lienzo desconocido ● C. Darie Las memorias del historiador Marcu Beza (1882-1949) ● El XVº CICH: Jean Pariseau (Canada) ● Ion Popescu-Puţuri Por las huellas de los antepasados (IV) ● V. Smărăndescu Itinerario histórico por el Danubio (II) ● M. Retegan 1921: El falso tratado alemano-rumano y su eco diplomático ● En Bucarest, hace 50 años ● I. Dumitriu-Snagov Magna Valachia en un documento célebre que se encuentra en Vaticano

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăsel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

2

42427